

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսական» խորագրով եկեղեցաբանական այս փաստաթղթի հայերեն թարգմանությունն ու հրատարակումն «Էջմիածին» ամսագրում նպատակ ունի նախևառաջ ծանոթացնելու հայ աստվածաբանական մտքի կրողներին ու ընթերցող լայն հասարակությանը ներկա էկումենիկ շարժման աստվածաբանական ձեռքբերումների և արձանագրած հաջողությունների հետ:

Փաստաթուղթը, ըստ էության, ամփոփում է աստվածաբանական եզրերի ու եկեղեցաբանական հիմնահարցերի բավական երկարատև վերլուծական գործընթացի ողջ արդյունքը: Այն այսօր միջեկեղեցական-էկումենիկ աշխարհում եկեղեցիների միջև հաստատված կապերն ու հարաբերությունները մասնագիտորեն վերլուծող բացառիկ վավերագրերից մեկն է: Հետևաբար, այս փաստաթղթի հայերեն թարգմանության կարևորությունը դիտարկելի է այդ հրամայականի լույսի ներքո: 2016 թ. դեկտեմբերի սկզբին փաստաթղթի վերաբերյալ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ի օրհնությամբ և հրամանով, իր պաշտոնական պատասխան-դիտողություններն է ուղարկել նաև Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Միջեկեղեցական-աստվածաբանական խորհուրդը: Պաշտոնական պատասխանը ստորև կից հրատարակում ենք «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսական» փաստաթղթի վերջում:

Փաստաթղթի հայերեն թարգմանության համար մեր խորին շնորհակալությունն ենք հայտնում ԵՀԽ-ում Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու կողմից ակտիվ ու նվիրյալ գործունեություն ծավալող մեծագնիվ տիկին, աստվածաբանության դոկտոր Անի Ղազարյան-Դրիսսիին, իսկ լեզվաոճական խմբագրման համար՝ «Էջմիածին» ամսագրի խմբագիր, մեծագնիվ տիկին Արփինե Չանթիկյանին:

ՀաՀե Ծ. վրդ. Ահանյան

*Միջեկեղեցական հարաբերությունների
բաժնի պնօրեն*

ԵԿԵՂԵՑԻ. ԴԵՊԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍԼԱԿԱՆ
Փաստաթուղթ Յ^տ 214 «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի

Նախաբան

Աշխարհասփյուռ եկեղեցիներ կատարած այցելությունների ժամանակ հաճախ եմ բախվում այդ եկեղեցիների միջև կամ միեւնույն եկեղեցու ծոցում միասնությունը կասկածի տակ առնելու դեպքերի: Եկեղեցիների և եկեղեցական ընտանիքների միջև միջեկեղեցական երկխոսություններն այնպիսի իրողություններ են, որոնք նպաստում են եկեղեցիների միջև բազմակողմ հարաբերություններին՝ թույլ տալով ստեղծել նորանոր կապեր: Սակայն շատերը այս հարցում ցուցաբերում են որոշ հասկանալի անհամբերություն՝ փափագելով, որ միջեկեղեցական երկխոսությունների ընդունումն ու համաձայնություններն ավելի արագ ընթացք ստանան: Որոշ եկեղեցիներ և եկեղեցական ընտանիքներ նաև բացահայտում են նոր խնդիրներ, որոնք դառնում են բաժանման նոր աղբյուրներ: Թվում է նաև, որ որոշ եկեղեցիներում էկոմենիկ շարժումն այնքան էլ աշխույժ չէ և ունի առավել քիչ հանձնառու խոսնակներ, քան անցյալում: Նկատելի են դառնում պառակտման միտումներ, հակում՝ ավելի կենտրոնանալու փոքր և ոչ թե մեծ թվով անդամներ ունեցող խումբը միավորող գործոնի վրա: Իհարկե, նոր նպատակները չեն խեղդում միասնության կոչը, այլ՝ ընդհակառակը: Այդուհանդերձ, պետք է նկատենք նաև միասնության այդ կոչի բազմաթիվ կողմեր և հիշենք, որ մշտապես պարուրված ենք սիրով և կոչված ենք սիրելու (հմտ. Ա. Կորնթ. 13):

Այս ենթատեքստով է ԵՀԽ-ի «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը մեզ առաջարկում Եկեղեցու մասին մի հայտարարություն, որ արգասիք է հանձնախմբի՝ եկեղեցաբանության վերաբերյալ բազմամյա աշխատանքի: Լինելով «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» փաստաթղթի (1982 թ.) և դրա վերաբերյալ եկեղեցիների արձագանքների շարունակությունը, «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը 2012 թ. ընդունվեց կենտրոնական կոմիտեի կողմից, որն այն փոխանցեց եկեղեցիներին՝ նրանց քաջալերելով շարունակել խորհել եկեղեցու շուրջ և նրանցից խնդրելով պաշտոնական արձագանքներ: Այս

ուսումնասիրությունը և դրան ուղղված արձագանքները կարևոր դեր կխաղան հաջորդ տարիներին՝ դեպի եկեղեցիների տեսանելի միասնություն ճանապարհը տանող հետագա փուլերը նշմարելու գործում: Եկեղեցաբանություն վերաբերյալ ուսումնասիրությունն առնչվում է այն ամենին, ինչ վերաբերում է եկեղեցուն և աշխարհում նրա առաքելությանը: Այս առումով «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթղթի հիմքը եկեղեցու բնության և առաքելության մեջ է: Այն արտացոլում է ԵՀԽ-ի սահմանադրական նպատակներն ու ինքնությունը. եղբայրական համայնք այն եկեղեցիների, որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց՝ տեսանելի միասնության հասնելու նպատակով:

Միասնությունը կյանքի և սիրո պարգև է, ոչ թե միաձայնության կամ միակողմանիության սկզբունք: Քանի որ կազմում ենք եկեղեցիների եղբայրական համայնք, կոչված ենք արտահայտելու միասնական կյանքը, որ մեզ տրված է Հիսուս Քրիստոսով՝ Նրա կյանքով, խաչով և հարությունից, որպեսզի տարածայնությունը, մեղքն ու չարը պարտվեն: Ձէ⁶ որ, ինչպես հայտարարում է Եկեղեցին, «Աստծո արքայությունը, որ Հիսուս քարոզեց՝ բացատրելով Աստծո խոսքն առականերով և այն հանդիսավոր կերպով բացահայտելով իր զորավոր գործերով, հատկապես զատկական մահվան խորհրդով և հարությունից, բովանդակ տիեզերքի վերջնական հանգրվանն է: Աստված Եկեղեցին նախատեսել է ոչ թե ինքնանպատակորեն, այլ որ այն ծառայի աստվածային ծրագրին՝ հանուն աշխարհի վերափոխման» (§ 58):

Օլավ Ֆիքսե Թվեիթ

Գլխավոր քարտուղար

Եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդ

Առաջաբան. «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» համատեղ փաստաթղթի հիմքում մարդկության աստվածաշնչյան պատկերն է. «Ինչպէս մէկ է մարմինը և ունի բազում անդամներ, և մարմնի այդ բազում անդամները բոլորը մէկ մարմին են, այնպէս էլ՝ Քրիստոս. քանզի մէկ է Հոգով մէկ մարմին լինելու համար մկրտուեցինք մենք ամէնքս՝ թէ՛ հրեաներ, թէ՛ հեթանոսներ, թէ՛ ծառաներ, թէ՛ ազատներ. և բոլորս էլ այդ մէկ Հոգին խմեցինք» (Ա. Կորնթ. ԺԲ. 12-13):

«Հավատք և կարգ» հանձնախմբի առաջնային նպատակն է «ծառայել եկեղեցիներին, որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց դեպի տեսանելի միասնություն՝ մեկ հավատքով, մեկ Ս. Հաղորդությամբ, որն արտահայտվում է պատարագի ընթացքում և ամենօրյա կյանքում ի Քրիստոս՝ աշխարհում ծառայելու և վկայելու միջոցով, և հասնել այդ միությունը, որ աշխարհը հավատա» (Կանոնակարգ, 2012 թ.):

Տեսանելի միասնության այս փոխադարձ կոչի նպատակն անպայմանորեն ենթադրում է, որ եկեղեցիները միմյանց ընդունեն որպես ճշմարիտ արտահայտություններ այն ամենի, ինչը Հավատո հանգանակով հաստատվում է. «Եկեղեցին՝ մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական»։ Սակայն անսովոր իրավիճակում, ինչպիսին եկեղեցական պառակտումն է, եկեղեցու բնության և առաքելության վերաբերյալ խորհրդածություններն ստիպեցին կասկածելու, որ եկեղեցաբանական տարբեր տեսակետները ոչ միայն տարամետ են, այլև՝ իրարամերժ։ Ահա թե ինչու եկեղեցաբանության շուրջ համաձայնության գալը վաղուց համարվում է աստվածաբանական հիմնարար նպատակ քրիստոնյաների միասնության որոնման ճանապարհին։

«Հավատք և կարգ» հանձնախմբի ելակետային այս երկրորդ բնագիրը հաջորդում է առաջին՝ «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայագործություն» փաստաթղթին (1982 թ.), ինչպես նաև դրա վերաբերյալ պաշտոնական պատասխաններին, և ներկայացնում է եկեղեցաբանության առանցքային այն ոլորտները, որոնցում ուսումնասիրությունները դեռ պետք է շարունակվեն¹։ Այս նյութը շարունակությունն է նաև եկեղեցաբանական այն հարցերի, որոնք բարձրացվել են “One Baptism: Towards Mutual Recognition” «Մեկ մկրտություն. դեպի փոխադարձ ճանաչում») աշխատանքային փաստաթղթում (2011 թ.):

¹ Հմմտ. “Baptism, Eucharist & Ministry”, 1982-1990: Report on the Process and Responses. Faith and Order Paper N 149, WCC: Geneva, 1990, էջ 147-151:

Քսան տարի շարունակ ուղղափառ, բողոքական, անգլիկան, ավետարանական, հիսունական և հռոմեական կաթոլիկ եկեղեցիների ներկայացուցիչ պատվիրակները փորձել են Եկեղեցու բնության, նպատակի և առաքելության վերաբերյալ համապարփակ, բազմակողմանի և էկոլոմենիկ հայեցակարգ մշակել «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի համաշխարհային համաժողովի (1993 թ.), «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի լիագումար երեք նիստերի (1996 թ., 2004 թ., 2009 թ.), «Հավատք և կարգ» մշտական հանձնախմբի տասնութ ժողովների, ինչպես նաև խմբագրական բազմաթիվ նիստերի ընթացքում: Եկեղեցիներն արձագանքել և կառուցողական քննադատություններ են արել համատեղ հայտարարություն առաջին երկու նախնական տարբերակների վերաբերյալ: «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը վերոհիշյալ եկեղեցիներին պատասխանում է սույն փաստաթղթով՝ «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական», որը հանձնախմբի ընդհանուր և համատեղ հայտարարությունն է եկեղեցաբանություն վերաբերյալ: Համաձայնությունը, որին «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը հասել է այս փաստաթղթում, միջեկեղեցական աննախադեպ առաջընթաց է:

Եթե «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը եկեղեցիներին ուղարկում է «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը և նրանց խնդրում ուսումնասիրել այն ու իրեն պատասխանել, ապա դա անում է երկու տարբեր, սակայն սերտորեն փոխկապակցված մտադրությամբ: Առաջինը նորոգումն է. դա միջեկեղեցական բազմակողմանի փաստաթուղթ է, ուստի չենք կարող այն բացառապես նույնացնել եկեղեցական որևէ ավանդություն հետ: 1993-2012 թթ. ծավալված տևական գործընթացի ժամանակ աստվածաբանական արտահայտությունները, ինչպես նաև բազմաթիվ եկեղեցիների փորձերը այնքան են մերձեցել, որ այս փաստաթուղթը կարգացող եկեղեցիները կկարողանան զգալ, որ հարկավոր է առավել լիարժեք ապրել եկեղեցական կյանքը: Մյուս եկեղեցիները գուցե գտնեն եկեղեցական կյանքին և դրա բնույթին վերաբերող կողմեր, որոնք անտեսվել կամ մոռացվել են: Ուրիշներ էլ այդ փաստաթղթում կգտնեն հավաստում և աջակցություն: Քրիստոսով իրենց աճն առավել ուժգին զգալուն զուգընթաց՝ քրիստոնյաները կհավաստեն, որ ավելի ու ավելի են մոտենում միմյանց և որ ընթանում են՝ աստիճանաբար նույնանալով աստվածաշնչյան մեկ մարմնի պատկերին. «Քանզի մէ՛կ Հոգով մէ՛կ մարմին լինելու համար մկրտուեցինք մենք ամէնքս՝ թէ՛ հրեաներ, թէ՛ հեթանոսներ, թէ՛ ծառաներ, թէ՛ ազատներ. և բոլորս էլ այդ մէ՛կ Հոգին խմեցինք»:

Երկրորդ նպատակն աստվածաբանական համաձայնությունն է Եկեղեցու վերաբերյալ: Եկեղեցիների պաշտոնական արձագանքները, որոնք հետևեցին «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» փաստաթղթին, նույնքան կարևոր էին, որքան համաձայնությունը, որին «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը կարողացավ հասնել այս փաստաթղթում: Արձագանքների հրատարակված վեց հատորները ցույց տվեցին տարբեր մակարդակների համաձայնություններ, որոնք եկեղեցիների միջև հաստատված են մկրտությանը, հաղորդությանը և ծառայությանը վերաբերող կարևորագույն հարցերի առնչությամբ: «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» փաստաթղթում արտահայտված՝ քրիստոնյաների միասնության ուղղությամբ եկեղեցական համաձայնության արդյունքները միանգամայն հաստատված են և շարունակելի: «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթղթի վերաբերյալ արձագանքները ոչ միայն թույլ կտան գնահատել համաձայնությունը, որին հասել է «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը, այլև կարտացոլեն եկեղեցաբանությանը վերաբերող հարցերում եկեղեցիների միջև համաձայնությունը: Ինչպես «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» փաստաթղթի արձագանքներում մկրտության վերաբերյալ արտահայտված համաձայնություններն են խթանել մկրտության փոխադարձ ճանաչման ջանքերը, այնպես և եկեղեցական նմանօրինակ մի համաձայնություն վճռորոշ դեր կխաղա եկեղեցիների փոխադարձ ճանաչման գործում, եկեղեցիներ, որոնք դեպի տեսանելի միության կոչ են անում՝ մե՛կ հավատքով և մե՛կ հաղորդակից համայնքում:

«Հավատք և կարգ» հանձնախմբի համար «Եկեղեցիների արձագանքները» եղբայրական այն համայնքների արձագանքներն են, որոնք նաև Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի անդամներ են: Պետք է նաև հուսալ, որ դեռևս էկոմենիկ շարժման բացահայտման ճանապարհին գտնվող եկեղեցիները կընդունեն այս փաստաթուղթն ուսումնասիրելու և մեկնաբանելու մեր հորդորը: Հանձնախումբը հույս ունի արձագանքներ ստանալ նաև միջեկեղեցական այնպիսի կազմակերպություններից, ինչպիսիք են եկեղեցիների ազգային ու տարածաշրջանային խորհուրդները, նաև քրիստոնեական համաշխարհային համախմբումները, որոնց միջև տեղի ունեցած պաշտոնական երկխոսությունները մեծ ներդրում ունեն «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթղթում արտահայտված համաձայնության մեջ: Այս փաստաթղթի ներածության վերջում տեղ են գտել հատուկ հարցեր, որոնք «Հավատք և կարգ» հանձ-

նախումբը հղում է եկեղեցիներին՝ նրանց ուղղորդելով կարծիք հայտնելու գործընթացում: Հարցերը, որոնց վրա հանձնախումբը խնդրում է կենտրոնացնել ուշադրությունը՝ հորդորելով պատասխանել դրանց, աստվածաբանական, գործնական և հովվական բնույթի են: Հանձնախումբը խնդրում է պաշտոնական արձագանքները փոխանցել «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի քարտուղարությունը, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդին՝ մինչև 2015 թ. դեկտեմբերի 31-ը²:

Փաստաթուղթը կազմելու համար պահանջվել է երկու տասնամյակ, ուստի մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում բոլոր նրանց, ովքեր իրենց աշխատանքով, աղոթքներով և աստվածաբանական ներդրումով նպաստել են դրա իրագործմանը՝ «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի անդամներին, այն եկեղեցիներին ու աստվածաբաններին, որոնք արտահայտել են տեսակետները «Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը» (1998 թ.) և «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» (2005 թ.) փաստաթղթերի վերաբերյալ, «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի քարտուղարության անդամներին, ինչպես նաև մեզ նախորդած նախագահությանն ու հանձնախմբի ղեկավարությանը:

Զոն Ժիրո (կանոնիկոս, Անգլիկան եկեղեցու քահանա)

Suorini «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի

Վասիլիոս, արքեպիսկոպոս

Կոնստանդնուպոլսի և Ամերստրոսի

Նախագահ «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի

²Ստորև կից, փաստաթղթի վերջում ընթերցողը կգտնի նաև Հայ Եկեղեցու կողմից տրված պաշտոնական պատասխանը՝ ի դեմս Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Միջեկեղեցական-աստվածաբանական խորհրդի կողմից ուղարկված նամակ-պատասխանի:

Ներածություն. «Թող Քո կամքը լինի»՝ այս խոսքերով են ամեն օր աղոթում քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիների անթիվ-անհամար հավատացյալները: Հիսուս ինքը Գեթսեմանի պարտեզում այս բառերն է արտասանել ձերբակալությունից առաջ (Հմմտ. Մատթ. ԻԶ. 39-42, Մարկ. ԺԴ. 36, Ղուկ. ԻԲ. 42): Ավելին՝ Հովհաննու ավետարանում Հիսուս արտահայտել է իր կամքը՝ Եկեղեցու հետ կապված, երբ աղոթքով խնդրել է Հորը, որ իր բոլոր աշակերտները լինեն միասնական, որպեսզի աշխարհը հավատա (Հմմտ. Հովհ. ԺԷ. 21): Ուրեմն, աղոթենք, որ կատարվի Տիրոջ կամքը՝ ամբողջ սրտով անպայմանորեն ձգտելով ենթարկվել միությունն իրականացնելու Նրա կամքին և այդ միություն՝ մեզ տրված պարգևին: «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը անդրադառնում է այն խնդրին, որը շատերը համարում են ամենադժվարին. եկեղեցիները վերջինիս բախվում են այն խոչընդոտները հաղթահարելիս, որոնք դեռևս խանգարում են Տիրոջից եկող հաղորդության պարզև շոշափելիորեն զգալուն: Այդ պարզև և նպատակի նշանակությունը բացահայտվում է այն կարևորագույն հարցերում, որոնք քննության կառնվեն հաջորդ էջերում:

Մեր նպատակն է առաջարկել մի երակետային փաստաթուղթ, որը, եթե անգամ չի արտահայտում բոլոր հարցերի շուրջ լիակատար համաձայնություն, այդուհանդերձ, ավելին է, քան հետազոտությունները խթանելու համար նախատեսված պարզ գործիք: Հաջորդ էջերը բացահայտում են, թե քրիստոնյա համայնքները որքանով են հասել Եկեղեցու վերաբերյալ ընդհանուր հայեցակարգի, մատնանշում են ձեռք բերված առաջընթացն ու դեռևս կատարվող աշխատանքը: Այս փաստաթուղթը մշակվել է «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի կողմից, որի, ինչպես և ԵՀԽ-ի նպատակն է ծառայել այն եկեղեցիներին, «որոնք փոխադարձաբար կոչ են հղում միմյանց՝ ձգտելու դեպի տեսանելի միությունը՝ մե՛կ հավատքով, մե՛կ Ս. Հաղորդությամբ, որն արտահայտվում է պատարագի ընթացքում, ամենօրյա կյանքում ի Քրիստոս՝ աշխարհում ծառայելով և վկայելով, ինչպես նաև առաջ ընթանալով դեպի այդ միությունը, որ աշխարհը հավատա»³:

Այդ տեսանելի միությունը միանգամայն պերճախոս կերպով դրսևորվում է Հաղորդության խորհրդում, որը փառաբանում է Սուրբ Երրորդությանը և Եկեղեցուն կարող դարձնում մասնակցելու Աստծո առաքելությանը՝ հանուն աշխարհի վերափոխության և փրկության: Սույն հայտարարությունը հենվում է եկեղեցաբանության ոլորտում «Հավատք և կարգ»

³ L. N. Rivera-Pagán (dir.), God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches, WCC, Geneva, 2007, p. 448.

Հանձնախմբի վերջին տարիներին իրականացրած հետազոտությունների շուրջ եկեղեցիների արձագանքների, ինչպես նաև էկոմենիկ առավել հին աշխատությունների վրա, որոնք համաձայնություն էին փնտրում Աստծո խոսքի շուրջ ծավալած համատեղ մտորումների միջոցով՝ հուսալով, որ Տիրոջ կողմից եկած միություն պարզեցրեց Սուրբ Հոգու ներշնչանքով կարող է լիովին իրականանալ: Այսպիսով, այս փաստաթուղթը բազմակողմանի երկխոսության արդյունք է և ներառում է մասնավորապես «Եկեղեցու բնույթը և առաքելությունը» փաստաթղթի առնչությամբ եկեղեցիների արձագանքները, 2009 թ. Կրետեում կայացած «Հավատք և կարգ» լիագումար հանձնաժողովի առաջարկները, ինչպես նաև 2011 թ. Կիպրոսում տեղի ունեցած ուղղափառ բանակցական ժողովի արդյունքները: Բացի այդ, այս փաստաթուղթը ոգեշնչվել է այն երկկողմ երկխոսությունների արձանագրած հաջողություններից, որոնք վերջին տասնամյակների ընթացքում անդրադառնում են «Եկեղեցի» թեմային⁴:

Հուսով ենք, որ «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը կեռապատկի օգտակարությունը եկեղեցիների համար՝ 1. նրանց ներկայացնելով այն ամփոփ արդյունքները, որոնց վերջին տասնամյակներին հասել է միջեկեղեցական երկխոսությունը եկեղեցագիտական կարևոր թեմաների վերաբերյալ, 2. հորդորելով գնահատել այդ երկխոսության արդյունքները. հաստատել դրական զարգացումները, ընդգծել թերությունները և նշել այն ոլորտները, որոնք բավարար ուշադրության չեն արժանացել, 3. նրանց հնարավորություն էնձեռնելով խորհելու Աստծո կամքի վերաբերյալ սեփական հայեցակարգի շուրջ՝ դեպի առավել նկատելի միության աճելու համար (Եփես. Դ. 12-16): Հուսով ենք, որ հաստատելով, հարստացնելով և բոլոր եկեղեցիներին հարցումներ անելով, այս տեղեկատվության, արձագանքների և աճի գործընթացը էական նպաստ կրերի միասնության լիարժեք իրականացմանը և անգամ հնարավոր կդարձնի այս ուղղությամբ վճռական քայլերի ընդունումը:

Այս փաստաթուղթը ամբողջականանում է եկեղեցաբանական այն հարցերի միջոցով, որոնք այստեղ շոշափում ենք: «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթն սկսվում է մի գլխով, որտեղ ուսումնասիրվում է քրիստոնեական համայնքի՝ Աստծո՝ աշխարհի փրկարար վերափոխմանը միտված առաքելության ակունքում լինելու փաստը: Եկեղեցին էապես առաքելական է, իսկ միասնությունն էապես կապված է այդ

⁴ Այս գործընթացին վերաբերող մանրամասները տե՛ս սույն փաստաթղթի վերջում գետնելված «Պատմական ծանոթագրություններում»:

առաքելությունը: Երկրորդ գլուխը ներկայացնում է Եկեղեցու՝ որպես հաղորդություն ըմբռնման հիմնական հատկանիշները՝ անդրադառնալով համատեղ վերլուծություններից արված եզրակացություններին, որոնք վերաբերում են մի կողմից այն հարաբերությանը, որ Սուրբ Գիրքը և հետագա ավանդությունը հաստատում են Եկեղեցու և Աստծո միջև, մյուս կողմից՝ Եկեղեցու կյանքի և կառուցվածքի վրա այդ հարաբերության թողած որոշ հետևանքներին: Երրորդ գլուխը կենտրոնանում է դեպի Աստծո արքայությունն ընթացող, իբրև ուխտավոր ժողովուրդ դիտվող Եկեղեցու աճին վերաբերող հարցերի վրա և քննության առնում հատկապես եկեղեցաբանական մի շարք բարդ հարցեր, որոնք անցյալում պառակտել են եկեղեցիները: Այն արձանագրում է որոշ հարցերի վերաբերյալ դեպի առավել նկատելի համաձայնություն իրականացրած առաջնությունը և ճշգրտում այն բոլոր կետերը, որոնց շուրջ հարկ է, որ եկեղեցիները հաստատեն ավելի կոռ. համաձայնություն: Չորրորդ գլուխը ներկայացնում է Եկեղեցու և աշխարհի միջև կարևոր հարաբերությունների բազմաթիվ եղանակներ, քանզի Եկեղեցին աստվածային սիրո նշանն ու գործոնն է, մասնավորապես Քրիստոսին միջդավանաբանական համատեքստում հռչակելը, ավետարանական բարոյական արժեքների մասին վկայելը և մարդկանց տառապանքներին ու կարիքներին արձագանքելը:

1982 թ. «Հավատք և կարգ» հանձնաժողովի պատրաստած «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» փաստաթղթի վերաբերյալ պաշտոնական արձագանքները ցույց տվեցին, որ վերջինիս, որպես համակետային փաստաթղթի, ընդունման գործընթացը կարող է նույնքան կարևոր լինել, որքան նրա շարադրման ընթացքը⁵: Որպեսզի այս փաստաթուղթը ծառայի իբրև միջոց՝ ի սպաս եկեղեցաբանության վերաբերյալ ճշմարիտ երկխոսության, որին բոլոր եկեղեցիները կարողանան կարևոր նպաստ բերել, թախանձագին հորդորում ենք բոլոր եկեղեցիներին՝ ոչ միայն լրջորեն քննարկել «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը, այլև «Հավատք և կարգ» հանձնախմբին հաղորդել պաշտոնական պատասխան ներքոհիշյալ հարցերի լույսի ներքո:

ա. Որքանո՞վ է այս փաստաթուղթն արտացոլում ձեր Եկեղեցու եկեղեցաբանական պատկերացումը:

⁵ Stfu M. Thurian (ed.), Churches Respond to BEM: Official Responses to the “Baptism, Eucharist and Ministry” Text, Geneva, World Council of Churches, vols. I-VI, 1986-1988, “Baptism, Eucharist & Ministry” 1982-1990: Report on the Process and Responses, Geneva, WCC, 1990:

բ. Որքանո՞վ է սուլյն փաստաթուղթը հիմք հանդիսանում եկեղեցիներին՝ միասնության մեջ աճելու համար:

գ. Ինչպիսի՞ ճշգրտումներ կամ նորոգումներ է այս փաստաթուղթը պահանջում, որ ձեր Եկեղեցին կցանկանար իրագործել իր իսկ ներսում:

դ. Որքանո՞վ է ձեր Եկեղեցին պատրաստ կյանքում և առաքելության մեջ սերտացնելու իր հարաբերություններն այն եկեղեցիների հետ, որոնք կարող են դրականորեն ընդունել այս հայտարարության մեջ Եկեղեցին ներկայացնելու եղանակը:

ե. Որո՞նք են Եկեղեցու կյանքի այն կողմերը, որոնք կարող են պահանջել լրացուցիչ քննարկումներ, և ձեր Եկեղեցին ի՞նչ խորհուրդ կարող է տալ «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի ներսում եկեղեցաբանական ասպարեզում ընթացող աշխատանքների համար:

Ընդհանրական բնույթի այս հարցերից զատ՝ փաստաթղթի տարբեր հատվածներում ընթերցողը կգտնի նաև հատուկ պարբերություններ, որոնց վերաբերյալ առկա են ենթաբաժիններ: Այս հարցերի նպատակն է խթանել մտորումները և քաջալերել եկեղեցիներին՝ հետազայում համաձայնություն փնտրելու միասնական ճանապարհին:

ԳԼՈՒԽ Ա.

Աստծո առաքելությունը և Եկեղեցու միությունը

Ա. Եկեղեցին Աստծո ցնորհնական ծրագրում.

1. Քրիստոնեական Եկեղեցու և նրա առաքելության հայեցակարգն սկզբնավորվել է ամբողջ արարչության համար Աստծո հայտնության մեծ նախագծում (կամ «տնօրինության» մեջ). «արքայություն», որ միաժամանակ խոստացվել է Քրիստոսի կողմից և հայտնի դարձել Նրանով: Ըստ Աստվածաշնչի՝ տղամարդն ու կինը ստեղծվել են Աստծո պատկերով (Ծննդ. Ա. 26-27), ուստի նրանք կրկնում են Աստծո և միմյանց հետ հաղորդությանը (հուն.՝ «koinonia») ներհատուկ ունակությունը: Աստծո արարչագործության նախագիծը խաթարվել է մարդկանց մեղքով և անհնազանդությունը (Ծննդ. Գ.-Դ., Հռոմ. Ա. 18-Գ. 3-20), որոնք այլափոխել են հարաբերություններն Աստծո, մարդկանց և ստեղծված կարգի միջև: Բայց Աստված պահպանել է իր հավատարմությունը՝ չնայած մեղքին և մարդկանց սխալներին: Աստծո միջոցով «koinonia»-ի զորութենական վերականգման պատմությունն իր անշրջելի իրականացումը գտել է Հիսուս Քրիստոսի մարդեղության և զատկական խորհրդի մեջ: Լինելով Քրիստոսի

մարմին՝ Եկեղեցին գործում է Սուրբ Հոգու գորուծությամբ, որ շարունակի իր կենարար առաքելությունը մարգարեական և կարեկցող ծառայությամբ՝ այդպիսով մասնակցելով աստվածային, բայց և բեկված աշխարհի բժշկմանը: Հաղորդությունը, որի աղբյուրը հենց Սուրբ Երրորդության կյանքն է, միաժամանակ այն պարզևն է, որով Եկեղեցին ապրում է, և այն, որ Աստված անվանում է «Եկեղեցի», պետք է նվիրաբերվեր բեկված և բաժանված մարդկությանը, որը բժշկության և հաշտեցման հույսն է փայփայում:

2. Իր երկրային ծառայության ընթացքում «Յիսուս չըջում էր բոլոր քաղաքներում և գիւղերում, ուսուցանում նրանց ժողովարաններում, քարոզում արքայութեան Ավետարանը և բժշկում էր ժողովրդի բոլոր ախտերն ու հիվանդութիւնները: Եւ տեսնելով ժողովրդի բազմութիւնը՝ Յիսուս զթաց նրանց...» (Մատթ. Թ. 35-36): Եկեղեցու լիազորության հիմքում Հիսուս Քրիստոսի գործն ու խոստումն է, Նրա, ով ոչ միայն խոսքով ու գործով հռչակեց Աստծո արքայությունը, այլև ուղարկեց իր աշակերտներին, որոնք ստացան Սուրբ Հոգու գորուծությունը (Հմմտ. Հովհ. Ի. 19-23): Գործք Առաքելոցից տեղեկանում ենք, որ Հիսուսի՝ երկինք համբարձվելուց առաջ իր առաքյալներին ուղղված վերջին խոսքերն էին. «Ձեզ տրուած չէ իմանալ այն ժամերը և ժամանակները, որ Հայրը հաստատեց իր իշխանութեան մէջ. այլ, երբ Սուրբ Հոգին իջնի ձեր վրայ, զօրութիւն պիտի առնէք և ինձ վկաներ պիտի լինէք Երուսաղէմում, ամբողջ Հրէաստանում ու Սամարիայում և մինչև երկրի ծայրերը»: (Գործք Ա. 7-8): Չորս Ավետարաններից յուրաքանչյուրն ավարտվում է առաքելության պատգամով: Ըստ Մատթեոսի ավետարանի՝ «Եւ Յիսուս մօտենալով՝ խօսեց նրանց հետ ու ասաց. «Ինձ է տրուած ամէն իշխանութիւն երկնքում և երկրի վրայ. ինչպէս Հայրը ինձ ուղարկեց, ես էլ ձեզ եմ ուղարկում: Գնացէ՛ք ուրեմն աշակերտ դարձրէ՛ք բոլոր ազգերին, նրանց մկրտեցէ՛ք Հօր և Որդու և Սուրբ Հոգու անունով: Ուսուցանեցէ՛ք նրանց պահել այն բոլորը, ինչ որ ձեզ պատուիրեցի: Եւ ահա ես ձեզ հետ եմ բոլոր օրերում՝ մինչև աշխարհի վախճանը» (Մատթ. ԻԸ. 18-20, Հմմտ. Մարկ. ԺԶ. 16-15, Ղուկ. ԻԴ. 45-49, Հովհ. Ի. 19-21): Հիսուսի այս պատվիրանից արդեն իսկ կարելի է նկատել, որ Նրա ցանկությունն էր առաքելության իրականացումն իր Եկեղեցու կողմից. վերջինս պետք է լիներ վկայության համայնք՝ քարոզելով երկնային արքայության մասին (Հիսուս ինքն էր առաջինը քարոզել) և բոլոր ազգերին փրկարար հավատքի կոչ անելով: Այն պետք է լիներ նոր համայնք, որի անդամները մկրտությամբ հաղորդակից կլինեին Սուրբ Երրորդությանը: Այն պետք է լիներ աշակերտների

համայնք, որտեղ առաքյալները, քարոզելով Տիրոջ խոսքը, մկրտելով և նշելով Տիրոջ վերջին Ընթրիքը, նորադարձ հավատացյալներին պետք է ուսուցանեին հետևել Հիսուսի պատվիրաններին:

3. Սուրբ Հոգին աշակերտների վրա իջավ Պենտեկոստեի առավոտյան՝ նրանց տալով իրենց վստահված առաքելությունն սկսելու համար անհրաժեշտ կարողություններ (Գործք Բ. 1-41): Աստծո՝ աշխարհի փրկության ծրագիրը (երբեմն անվանում են «missio Dei»՝ «Աստծո առաքելություն») իրականանում է Որդու և Սուրբ Հոգու առաքմամբ: Սուրբ Երրորդության փրկագործական այդ ծրագիրն էական է՝ հասկանալու համար, թե ինչ է Եկեղեցին: Ինչպես «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի «Դավանել միասնական հավատք» փաստաթուղթն է նշել՝ «Քրիստոնյաները հավատում և Հավատո հանգանակում խոստովանում են, որ անքակտելի կապ գոյություն ունի Աստծո գործի՝ ի Քրիստոս Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ և Եկեղեցի իրականության միջև: Սուրբ Գիրքը այդ կապի վկայությունն է: Եկեղեցու արմատները Սուրբ Երրորդության Աստծո ծրագրում են՝ հանուն մարդկության փրկության»⁶:

4. Հիսուս իր ծառայության մասին վկայել է, որ եկել է «աղքատներին աւետարանելու, սրտով բեկեալներին բժշկելու, գերիններին ազատում քարոզելու և կոյրերին՝ տեսողութիւն, կեղեքուածներին ազատ արձակելու, Տիրոջը ընդունելի տարին հռչակելու» (Ղուկ. Դ. 18-19, հմտ. Ես. ԿԱ. 1-2): «Եկեղեցու առաքելությունը բխում է Քրիստոսի մարմին լինելու իր բնությունից, և նա մասնակցում է Աստծո և Նրա արարչագործության միջև միջնորդի իր ծառայությանը [...]: Աստծո թագավորության հռչակումը՝ օժիված ի Հիսուս՝ խաչված և հարություն առած Տեր, աշխարհում Եկեղեցու գլխավոր կոչումն է: Եկեղեցիները ջանում են իրականացնել այդ ավետարանական կոչումն իրենց կյանքով, որը կենտրոնացած է պատարագի և հաղորդության, գոհաբանության և բարեխոսության վրա, առաքելության և ավետարանման իրենց ծրագրերով, աղքատների հետ համերաշխ գոյությամբ, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ, ինչը կարող է հասնել ընդհուպ հարստահարող տերությունների հետ առճակատման»⁷:

Բ. Եկեղեցու առաքելությունը պապականության մեջ.

⁶ “Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It Is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed” (381), Geneva-Eugene, WCC-Wipf & Stock, 2010, §216.

⁷ Sfú “Mission and Evangelism: An Ecumenical Affirmation”, §6, in J. Matthey (ed.), “You are the Light of the World: Statements on Mission by the World Council of Churches”, Geneva, WCC, 2005, էջ 8:

5. Հիմնադրումից ի վեր Եկեղեցին նվիրվել է փրկության ավետիսը ի Հիսուս Քրիստոս խոսքով և գործով հռչակելուն, խորհուրդները, հատկապես Ս. Հաղորդությունը կատարելուն և քրիստոնեական համայնքներ ձևավորելուն: Դժբախտաբար, այս ջանքերը հաճախ հանդիպել են ընդդիմություն. դրանց երբեմն խոչընդոտել են հակառակորդները, անգամ խեղաթյուրվել են պատգամատարների մեղքով: Չնայած այս դժվարություններին՝ Եկեղեցու գործունեությունը եղել է միանգամայն արգասաբեր (հմմտ. Մարկ. Դ. 8, Ի. 26-32):

6. Խնդիրներից մեկը, որին Եկեղեցին բախվել է, այն է, թե ինչպե՛ս քարոզել Քրիստոսի Ավետարանն այնպես, որ այն պատասխան տա տարբեր միջավայրերի, լեզուների և մշակույթների պատկանողներին, որոնք լսում են այդ քարոզը: Աթենքում Ս. Պողոս առաքյալի՝ Քրիստոսին վերաբերող քարոզը (հմմտ. Գործք ԺԷ. 22-34), որն աղերսի մեջ էր դրվում տեղական հավատալիքների ու գրականության հետ, լուսաբանում է, թե ինչպես է քրիստոնյա առաջին սերունդը փորձել հաղորդել Քրիստոսի մահվան և հարության Ավետիսը՝ Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ հենվելով ունկնդիրների մշակութային ժառանգության վրա, անհրաժեշտության դեպքում այն ձևափոխելով և ծառայելով որպես թթիվ՝ ի նպաստ այն հասարակության բարեկեցության, որտեղ ապրում էին: Դարեր շարունակ քրիստոնյաները քարոզել են Ավետարանը հեռավոր վայրերում՝ Երուսաղեմից մինչև աշխարհի ծայրը (հմմտ. Գործք Ա. 8): Իհարկե, հաճախ Քրիստոսի մասին արված վկայությունն ավարտվել է նահատակությամբ, բայց և հնարավորություն ընձեռել տարածելու հավատքը և ամենուրեք Եկեղեցի հաստատելու: Երբեմն նրանց մշակութային ու կրոնական ժառանգությունը, որոնց քարոզվել է Ավետարանը, չէր արժանանում պատշաճ հարգանքի, երբ, օրինակ, քարոզիչները մեղսակից էին դառնում իմպերիալիստական գաղութացման, որը կողոպտում, անգամ բնաջնջում էր զորեղ զավթիչներից պաշտպանվել չկարողացող ազգաբնակչություններին: Չնայած ողբերգական նման իրադարձություններին՝ Աստծո փառքը, որ մարդկային մեղքից առավել զորեղ է, կարողացավ բազմաթիվ երկրներում ծնունդ տալ Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտների և բարեկամների ու Եկեղեցի հաստատել տարատեսակ մշակույթների բազմազանության մեջ: Առաջին դարերի որոշ հեղինակներ քրիստոնեական համայնքի միություն մեջ առկա այդ բազմազանությունը համարում էին գեղեցկության արտահայտություն, որ Սուրբ Գիրքը վերագրում է Քրիստոսի հարսին (հմմտ. Եփես. Ե. 27, Հայտ.

ԻԱ. 2)⁸: Որոշ եկեղեցիների հավատացյալներ, որոնք անցյալում ընդունում էին օտար քարոզիչների, այսօր արդեն կարող են օգնության ձեռք մեկնել նրանց, որոնց շնորհիվ սովորել էին ճանաչել Ավետարանը⁹:

7. Այսօր Աստծո արքայության հռչակումն ամբողջ աշխարհում շարունակվում է արագ փոփոխվող միջավայրում: Որոշ զարգացումներ վիճարկում են հատկապես Եկեղեցու առաքելությունը և նրա՝ իր իսկ մասին ունեցած պատկերացումը: Լայնորեն տարածված կրոնական բազմակարծության գիտակցումը քրիստոնյաներին ստիպում է խորացնել իրենց վերլուծություններն այն հարաբերությունների շուրջ, որոնք առկա են մի կողմից այն քարոզի, ըստ որի՝ Հիսուս աշխարհի միակ Փրկիչն է, իսկ մյուս կողմից՝ դրա առնչությամբ մյուս կրոնների արձագանքների միջև: Հաղորդակցության միջոցների զարգացումը Եկեղեցուն հարկադրում է որոնել Ավետարանը քարոզելու և քրիստոնեական համայնքներ ստեղծելու ու պահպանելու նոր միջոցներ: «Նորահայտ եկեղեցիները», որոնք առաջարկում են Եկեղեցի ձևավորելու նոր եղանակ, այլ եկեղեցիներին պարտադրում են գտնել արդի պահանջներին ու հետաքրքրություններին համապատասխան միջոցներ այնպիսի դրսևորումներով, որոնք հավատարիմ կլինեն ի սկզբանե ստացածին: Աշխարհիկ ընդհանուր մշակույթի առաջընթացը Եկեղեցուն կանգնեցնում է այնպիսի մի իրավիճակի առջև, որտեղ շատերը կասկածի տակ են դնում հավատքի հնարավորությունը՝ կարծելով, թե մարդկային կյանքն ինքնին բավարար է՝ առանց Աստծո որևէ միջամտության: Որոշ վայրերում Եկեղեցին բախվում է իր հավատացյալների թվաքանակի ծայրահեղ նվազման իրողությանը, իսկ շատերն էլ կարծում են, որ այն այլևս չի համապատասխանում իրենց կյանքին, ինչը և հավատացյալներին մղում է խոսելու առավել ծավալուն քարոզչության անհրաժեշտության մասին: Բոլոր եկեղեցիները կոչված են ավետարանելու՝ հաշվի առնելով այդ և այլ խնդիրներ, որոնք կարող են առաջանալ մասնավոր ենթատեքստերում:

9. Միության կարևորությունը.

8. Եկեղեցու առաքելության և բնության համար քրիստոնյաների միության կարևորությունն արդեն իսկ ի հայտ է գալիս Նոր Կտակարանում: Գործք Առաքելոցում (ԺԵ.) և Գաղատացիներին ուղղված թղթում

⁸ Տե՛ս “Augustin: Ennarationes in Psalmos 44, 24-25”, in Migne, J. P.: Patrologia Latina 36, էջ 509-510:

⁹ Հարկ է հստակ տարբերակել փոխադարձ աջակցությամբ նման համերաշխությունն ու հոգեւորությունը, որը հանիրավի կարծում է, թե քրիստոնեական մյուս համայնքները հոգեւորության օրինական դաշտ են:

(Ա.-Բ.) նկատելի է, որ հեթանոսների շրջանում իրականացված առաքելությունը լարվածություն է առաջացրել և դարձել քրիստոնյաների պառակտման սպառնալիք: Ժամանակակից էկոմենիկ շարժումն ինչ-որ իմաստով վերապրում է Երուսաղեմի առաջին ժողովի փորձառությունը: Սույն փաստաթուղթը բոլոր եկեղեցիների ղեկավարներին, աստվածաբաններին և հավատացյալներին հորդորում է համառորեն հետամուտ լինել այն միությունը, հանուն որի Հիսուս աղոթել է Իր կյանքը հանուն աշխարհի փրկության նվիրաբերելու նախօրեին (Հովհ. Ժէ. 17-21):

9. Տեսանելի միությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է, որ եկեղեցիները կարողանան միմյանց մեջ ճանաչել ներկայությունը նրա, որը Նիկեա (325 թ.) - Կ. Պոլսի (381 թ.) հավատամբը անվանում է «Եկեղեցի մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական»: Հնարավոր է, որ որոշ դեպքերում այդ ճանաչումը կախված լինի որևէ առանձին համայնքի վարդապետության, փորձի և ծառայության մեջ փոփոխություններ մտցնելու անհրաժեշտությունից: Սա կարևոր խոչընդոտ է եկեղեցիների համար՝ դեպի միություն տանող ճանապարհին:

10. Այժմ ոմանք Քրիստոսի Եկեղեցին նույնացնում են միայն իրենց համայնքի հետ, մինչդեռ մյուսները հակված են սեփական համայնքից զատ, այլ համայնքների մեջ ճանաչելու իրական, սակայն ոչ լիարժեք ներկայությունն այնպիսի տարրերի, որոնք Եկեղեցի են կազմում: Ուրիշներ էլ կնքել են տարաբնույթ դաշինքներ զանազան համայնքների հետ՝ երբեմն հանգելով նույն պատարագը մատուցելու համաձայնության¹⁰: Ոմանք էլ կարծում են, որ Քրիստոսի Եկեղեցին հաստատված է բոլոր համայնքներում, որոնք համոզիչ կերպով իրենց հռչակում են որպես քրիստոնեական: Մյուսները, ընդհակառակը, պնդում են, որ Քրիստոսի Եկեղեցին աներևույթ է, և որևէ համայնք չի կարող այս աշխարհում ուխտագնացության ընթացքում իրեն համարժեքորեն նույնացնել նրա հետ:

Հիմնարար հարցեր միության ճանապարհին.

1950 թ. Տորոնտոյի հայրաբարությունից ի վեր ԵՀԽ-ն եկեղեցիներին կոչ է անում ընդունել, որ «Քրիստոսի Եկեղեցուն պարկանելությունը տարածվում է նրանց հավաքացյալների կազմից անդին»: Ավելին միջեկեղեցական հանդիպումը խորապես քաջալերել և զարգացրել է փոխադարձ հարգանքը եկեղեցիների

¹⁰ Տես անգլիկան-լյութերական հետևյալ փաստաթուղթը՝ “Growth in Communion” in J. Gros, FSC, T. F. Best and L. F. Fuchs, SA (eds.), Growth in Agreement III: International Dialogue Texts and Agreed Statements, 1998-2005, Geneva-Grand Rapids, WCC Eerdmans, 2007, էջ 375-425, որտեղ ամփոփ ներկայացվում է տարածաշրջանային կարևոր միությունների հարցը (Մայսեն, Ռյոյի, Վաթեդոյ և այլն):

և նրանց անդամների միջև: Սակայն քիչ չեն փարբերությունները որոշ կարևոր հարցերի շուրջ, որոնք հարկ է առերեսել՝ ինչպես կարելի է ճանաչել Եկեղեցին, որը Հավատամքը քննադրում է որպես «մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական», որն է Ասրծո կամքն այդ Եկեղեցու միության հարցում, ինչ պետք է անենք Տիրոջ կամքն իրականացնելու համար: Սույն փաստաթուղթը գրվել է, որ եկեղեցիներին օգնի այս հարցերի շուրջ խորհելուն և ընդհանուր ու միասնական պատասխաններ փնտրելուն¹¹:

ԳԼՈՒԽ Բ.

Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին

Ա. Ծանաչել Ասրծո կամքը Եկեղեցու համար.

11. Բոլոր քրիստոնյաներն այն համոզմունքն ունեն, որ Սուրբ Գիրքը կանոնորոշ է: Ուստի, աստվածաշնչյան այս վկայությունն անփոխարինելի աղբյուր է Եկեղեցու վերաբերյալ առավել նշանակալի համաձայնության հասնելու համար: Եթե ճշմարիտ է, որ Նոր Կտակարանը չի առաջարկում որևէ համակարգված եկեղեցաբանություն, ապա պակաս ճշմարիտ չէ, որ այն ընդգրկում է քրիստոնեական առաջին համայնքների հավատքին, պատարագին, նրանց աշակերտությանը, ծառայությանն ու առաջնորդությանը վերաբերող բազմաբնույթ վկայություններ, ինչպես նաև Եկեղեցու ինքնությունն արտահայտող պատկերներ ու փոխաբերություններ: Հետադարձ թուր մեկնությունները, մշտապես ձգտելով հավատարիմ մնալ Աստվածաշնչի ուսուցմանը, ողջ պատմության ընթացքում տվել են եկեղացաբանական դիտարկումների հարուստ հունձք: Նույն Սուրբ Հոգին, որն առաջնորդել է քրիստոնեական առաջին համայնքներին Աստվածաշունչը գրելիս, շարունակում է սերնդեսերունդ ուղղորդել Հիսուսի՝ բոլոր ժամանակների աշակերտներին, որոնք ջանում են հավատարիմ մնալ Ավետարանին: Ահա թե ինչ պետք է հասկանալ՝ «Կենդանի ավանդություն» ասելով¹²: Քրիստոնեական համայնքների մեծ մասն ընդունում է Ավանդության

¹¹ Այս առումով սույն փաստաթուղթը հենվում է միության վերաբերյալ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի՝ Պորտու Ալեգրայում կայացած համաժողովի կողմից ընդունված հայտարարության վրա, որի վերնագիրն է “Called to Be One Church” և ունի ենթավերնագիր “An Invitation to the Churches to Renew Their Commitment to the Search for Unity and to Deepen Their Dialogue” in Growth in Agreement III, էջ 606-610:

¹² «Հավատք և կարգ»-ի չորրորդ համաժողովը պարզորոշ արտահայտել է իր գեկույցում (“Scripture, Tradition and Traditions” /1963/, Section II, par. 39). «Ավանդություն ասելով՝ հասկանում ենք ինքնին Ավետարանը, որ սերնդեսերունդ փոխանցվել է Եկեղեցում և Եկեղեցու միջոցով, քանի որ Քրիստոս Ինքը ներկա է Եկեղեցու կյանքում: Ավանդու-

կարևորությունը, սակայն տարբեր պատկերացումներ ունի Ավանդության և Սուրբ Գրքի իշխանությունների միջև հարաբերության վերաբերյալ:

12. Նոր Կտակարանի տարբեր գրքերում, ինչպես նաև նրանից սկիզբ առած Ավանդության մեջ առկա է եկեղեցաբանական տարրերի մեծ բազմազանություն: Քանի որ Նոր Կտակարանի կանոնը ներառում է այդ բազմազանությունը, այն վկայում է դրա համատեղելիությունը եկեղեցու միություն հետ՝ չժխտելով օրինական բազմազանության սահմանները¹³: Օրինական բազմազանությունը քրիստոնեական համայնքի պատահական հարթությունն է: Դա, ավելի ճիշտ, նրա ընդհանրականության կողմերից է՝ որակ, որն արտահայտում է այն իրողությունը, որ եթե փրկությունն ի Քրիստոս մարդեղությանմբ է, Նա «մարդեղանում է» տարբեր ազգերի մեջ, որոնց քարոզվում է Ավետարանը, և դա մասն է կազմում Աստծո ծրագրի: Եկեղեցական խորհրդին համարժեք մոտեցումը պահանջում է օգտագործել և փոխադրեցություն մեջ դնել պատկերների ու հասկացությունների լայն ոլորտ (Աստծո ժողովուրդ, Քրիստոսի մարմին, Սուրբ Հոգու տաճար, որթ, հոտ, հարս/կին, տուն, զինվորներ, ընկերներ և այլն): Սույն փաստաթղթի նպատակն է փորձել տեղեկություններ քաղել միաժամանակ թե՛ աստվածաշնչյան և թե՛ Ավանդության վկայության գանձանակից:

Բ. Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին որպես «koinonia»

Աստծո նախաձեռնությունը. Հայր, Որդի և Սուրբ Հոգի.

13. Եկեղեցին ծնունդ է առել Աստծուց, ով «այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչև իսկ իր միածին Որդուն տուեց, որպէսզի, ով նրան հաւատում է, չկորչի, այլ ընդունի յաւիտեանական կեանքը» (Հովհ. Գ. 16) և ուղարկեց Սուրբ Հոգուն, որ Իր հավատացյալներին հասանելի դարձնի ամբողջական ճշմարտությունը՝ հիշեցնելով այն ամենը, ինչ Հիսուս սովորեցրել է (Հովհ. ԺԴ. 26): Եկեղեցում հավատացյալները Սուրբ Հոգով միավորված են Հիսուս Քրիստոսին, ուստի և մասնակից են դառնում Հոր հետ կենդանի հարաբերությանը, ով խոսում է նրանց հետ և ամենայն վստահությամբ պատասխանելու կոչ անում նրանց: Աստվածաշնչյան «koinonia» հասկացությունը կարևոր տեղ է զբաղեցնում եկեղեցու կյանքի

թյուն ասելով՝ հասկանում ենք փոխանցման բուն գործընթացը: [...] «Ավանդություններ» եզրույթը գործածվում է մատնանշելու համար թե՛ արտահայտչաձևերի բազմազանությունը, թե՛ այն, ինչն անվանում ենք դավանաբանական ավանդություններ» (in P. C. Roger et L. Vischer (dir.): The Fourth World Conference on Faith and Order: Montreal 1963, SCM Press, Londres, 1964, էջ 50. նսևի՝ “A Treasure in Earthen Vessels: An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics”, Geneva, WCC, 1998, §§14-37, էջ 14-26):

¹³ Այս հարցը մանրամասն կուսումնասիրվի 28-30 պարբերություններում:

և միության ընդհանուր ըմբռնման միջեկեղեցական որոնումներում: Այդ որոնումները ենթադրում են, որ հաղորդությունը գոյություն ունեցող եկեղեցիների միություն չէ սոսկ ներկայիս տեսքով: «Koinonia» (հաղորդություն, մասնակցություն, եղբայրական համայնք, կիսում) գոյականը, որ ծագում է «ընդհանուր ինչ-որ բան ունենալ», «կիսել», «մասնակցել», «մասնաբաժին ունենալ» կամ «միասին գործել» իմաստն ունեցող բայից, գործածվում է աստվածաշնչյան այն հատվածներում, որոնք նկարագրում են վերջին ընթրիքի ժամանակ Տիրոջ հացի կիսման (Ա. Կորնթ. Ժ. 16-17), Պետրոս, Հակոբոս և Հովհաննես առաքյալների հետ Պողոս առաքյալի հաշտեցման (Գաղ. Բ. 9), աղքատների համար հանգանակության (Հռոմ. ԺԵ. 26, Բ. Կորնթ. Ը. 3-4) և եկեղեցու փորձառությունն ու վկայությունը պատկերող տեսարանները (Գործք Բ. 42-45): Լինելով աստվածային հաստատության հաղորդություն՝ եկեղեցին պատկանում է Աստծուն և գոյություն չունի ինքնանպատակ: Բնույթով այն քարոզչական է՝ կանչված և ուղարկված սեփական կյանքում վկայելու այն հաղորդության մասին, որ Աստված արքայության մեջ ցանկանում է ողջ մարդկության և արարչագործության համար:

14. Ավետարանը եկեղեցու կենտրոնն ու հիմքն է, հռչակումը մարդեղացած Բանի՝ Հիսուս Քրիստոսի, Հոր Որդու: Սա արտահայտվում է Նոր Կտակարանի հետևյալ պնդման մեջ. «Վերածնունդէ՛ք ոչ թէ ապականութեան ենթակայ սերմից, այլ՝ անապականից՝ Աստծու կենդանի և մշտնջենական խօսքով» (Ա. Պետ. Ա. 23): Ավետարանի քարոզչությամբ (Հմտ. Հռոմ. Ժ. 14-18) և «Սուրբ Հոգու ներշնչանքով» (Հմտ. Ա. Կորնթ. ԺԲ. 3), մարդիկ հասնում են փրկարար հավատքին և խորհուրդների օգնությամբ միանում Քրիստոսի մարմնում (Հմտ. Եփես. Ա. 23): Հետևելով այս ուսմունքին՝ որոշ համայնքներ եկեղեցին որակում են որպես «*creatura evangelii*»՝ Ավետարանի կողմից արարված¹⁴: Եկեղեցու կյանքի որոշիչ կող-

¹⁴ Տե՛ս “The Church as “Creature of the Gospel” վերնագիրը կրող բաժինը լյութերա-կաթոլիկ երկխոսության մեջ (in Gros J., Meyer H. et Rusch W. G. dir.). “Church and justification” in Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1982-1998, WCC-Eerdmans, Genève-Grand Rapids, 2000, էջ 495-498, որը հղում է Մարտին Լյութերի գործածած “Ecclesia enim creatura est evangelii” արտահայտությանը (in WA 2, էջ 430, 6-7): Երկկողմ որոշ երկխոսություններ նույն միտքն արտահայտելու նպատակով կիրառել են լատիներեն «*creatura verbi*» արտահայտությունը. տե՛ս “Two Conceptions of the Church” վերնագրված բաժինը (94-113 պարբերություններ), որտեղ Եկեղեցին որպես «*creatura verbi*» և «հաղորդության շնորհ» է որակվում բողոքական-կաթոլիկ “Toward a Common Understanding of the Church” երկխոսության մեջ (in Growth in Agreement II, էջ 801-805. նաև՝ “Called to Be the One Church,” հայտարարությունը. սույն փաստաթղթի Ա. գլխի 6-րդ կետ):

մերից է այն, որ նա պետք է լինի այնպիսի համայնք, որը լսում և քարոզում է Աստծո խոսքը: Եկեղեցին ապրում է համաձայն Ավետարանի և այնտեղ շարունակաբար վերագտնում իր ճանապարհի ուղղությունը:

15. Ավետման ժամանակ հրեշտակի պատգամին Աստվածամայր (Theotokos) Մարիամի պատասխանը՝ «Թող քո խօսքի համաձայն լինի» (Ղուկ. Ա. 38), միաժամանակ ղեկավել է որպես օրինակ յուրաքանչյուր քրիստոնյայի համար: «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի “Church and World” փաստաթղթում (1990 թ.) նշվում է, որ Մարիամը «բոլոր նրանց համար, ովքեր փորձում են լիարժեք ընկալել կյանքը քրիստոնեական համայնքում», կարևոր օրինակ է, քանզի ստանում է Աստծո Խոսքը և պատասխանում դրան (Ղուկ. Ա. 26-38), բարի լուրը ավետում է Եղիսաբեթին (Ղուկ. Ա. 46-55), խորհում է, մտատանջվում և ջանում հասկանալ Հիսուսի ծննդյան և մանկության իրադարձությունները (Մատթ. Բ. 13-26, Ղուկ. Բ. 19 և 41-51), փորձում հասկանալ այն ամենը, ինչն ինքնին ենթադրում է Հիսուսի աշակերտ լինելու իրողությունը (Մարկ. Գ. 31-35, Ղուկ. ԺԸ. 19-20), Հիսուսի կողքին է մնում խաչի ներքևում և Նրա մարմինն ուղեկցում դեպի գերեզման (Մատթ. ԻԷ. 55-61, Հովհ. ԺԹ. 25-27), աշակերտների հետ սպասում և նրանց հետ ստանում Սուրբ Հոգին Պենտեկոստեի ժամանակ (Գործք Ա. 12-14, Բ. 1-4)¹⁵:

16. Քրիստոս աղոթում է Հորը՝ աշակերտների վրա ուղարկելու Սուրբ Հոգին, որպեսզի նրանց ընկալելի լինի ողջ ճշմարտությունը (Հովհ. ԺԵ. 26, ԺԶ. 13), ընդ որում, Սուրբ Հոգին ոչ միայն հավատ ու այլ շնորհներ է պարգևում անհատ հավատացյալներին, այլև եկեղեցուն տալիս է իր հիմնական պարգևները, հատկանիշներն ու կարգը: Սուրբ Հոգին Քրիստոսի մարմինը սնուցում և կենդանացնում է քարոզված Ավետարանի կենդանի ձայնով, Սուրբ Հաղորդությունը և ծառայությունը:

Աստծո ժողովուրդը՝ մարգարեություն, քահանայություն և թագավորություն.

17. Կանչելով Աբրահամին՝ Աստված Իր համար ընտրում էր սուրբ ժողովուրդ: Մարգարեները հաճախ հիշատակել են այդ ընտրությունն ու կանչը՝ կիրառելով հետևյալ արտահայտությունը. «Նրանց համար Աստուած եմ լինելու, իսկ նրանք ինձ համար լինելու են ժողովուրդը» (Երեմ.

¹⁵ Տե՛ս «Հավատք և կարգ»-ի գեկույցը՝ “Church and World, The Unity of the Church and the Renewal of Human Community”, WCC, Genève, 1990, էջ 64. նաև՝ անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողովի՝ “Mary: Grace and Hope in Christ” (2004) գեկույցը (in Growth in Agreement III, էջ 82-112) և Դոմրի խմբի գեկույցը՝ “Mary in the Plan of God and in the Communion of Saints” (1997-1998), Mahwah, N. J., Paulist Press, 2002:

ԼԱ. 33, Եզեկ. ԼԷ. 27. այսօրինակ սահմանմանում կարելի է նաև գտնել Բ. Կորնթ. 2. 16, Ենովք Ը. 10 հատվածում): Իսրայելի հետ այդ ուխտը վճռորոշ հանգրվան է եղել փրկության տնտեսության իրականացման ընթացքում: Քրիստոնյաները հավատում են, որ Հիսուսի ծառայության, մահվան, հարության, ինչպես նաև Սուրբ Հոգու առաքման իրողությանը Աստված հաստատել է նոր ուխտը՝ բոլոր մարդկանց իր և միմյանց հետ միավորելու նպատակով: Քրիստոսի հաստատած դաշինքում, իսկապես, առկա է մի նոր տարր, սակայն Աստծո ծրագրում Եկեղեցին խորապես կապված է մնում առաջին ուխտի ժողովրդի հետ, ուխտ, որին Աստված մշտապես հավատարիմ կմնա (Հռոմ. ԺԱ. 11-36):

18. Հին Կտակարանում Իսրայելի ժողովուրդն ընթանում է դեպի խոստման իրականացում, որ է՝ երկրի բոլոր ազգերի օրհնությունն Աբրահամով: Բոլոր նրանք, ովքեր դառնում են դեպի Քրիստոս, Նրանով իրականացված են գտնում այդ խոստումը, երբ Նա խաչի վրա կոտրում է հրեաներին հեթանոսներից բաժանող պատը (Հմմտ. Եփես. Բ. 14): Եկեղեցին «ընտիր ցեղ է, թագաւորութիւն, քահանայութիւն, սուրբ ազգ, Աստծու սեփական ժողովուրդ» (Ա. Պետրոս Բ. 9-10): Ընդունելով միակ քահանայությունը Հիսուս Բրիստոսի, ում զոհաբերմամբ սահմանվում է նոր ուխտը (Ենովք Թ. 15)՝ հավատացյալները կոչված են իրենց կյանքով արտահայտելու իրողությունը, որ ընտրված են «թագաւորական քահանայութեամբ»՝ իրենց նվիրաբերելով «որպէս զոհ կենդանի, սուրբ, աստուածահաճոյ» (Հռոմ. ԺԲ. 1): Յուրաքանչյուր քրիստոնյա ստանում է Սուրբ Հոգու շնորհները՝ Եկեղեցու կառուցման և այն դերի համար, որ կատարում է Քրիստոսի առաքելության մեջ: Այդ շնորհները տրվել են «հանուն բոլորի բարօրութեան» (Ա. Կորնթ. ԺԲ. 7, Եփես. Դ. 11-13) և անհատական ու հավաքական պատասխանատվության պարտավորություններ են թելադրում թե՛ անհատին, թե՛ համայնքին, ինչպես նաև ողջ Եկեղեցուն՝ նրա կյանքի բոլոր մակարդակներում: Սուրբ Հոգով զորացած քրիստոնյաները կոչված են ապրելու որպես բազմապիսի ծառայություններով աշակերտներ:

19. Աստծո ողջ ժողովուրդը կոչված է լինելու մարգարեական ժողովուրդ՝ վկայելու Աստծո խոսքը, քահանայական ժողովուրդ՝ զոհաբերելու աշակերտի իր կյանքը, թագավորական ժողովուրդ՝ գործիք ծառայելու Աստծո արքայությունը հաստատելու նպատակով: Աստծո ժողովրդի բոլոր անդամները կիսում են այդ կոչումը: Կանչելով և ուղարկելով տասներկու առաքյալներին՝ Հիսուս դրեց իր աշակերտների համայնական իշխանություն ձևի հիմքերը՝ արքայության մշտական հռչակմամբ: Հավատարիմ

Նրա օրինակին՝ որոշ հավատացյալներ, առաջին դարերից ի վեր, ընտրվել են Սուրբ Հոգու ներշնչանքով և ստացել հատուկ իշխանություն և պատասխանատվություն: Ձեռնադրված հոգևորականների գործն է «հավաքել և կառուցել Քրիստոսի Մարմինն Աստծո Խոսքի քարոզչությամբ և ուսուցմամբ, սուրբ խորհուրդների մատուցմամբ և համայնքի կյանքի ղեկավարմամբ՝ պատարագով, առաքելությամբ և սարկավագությամբ»¹⁶: Քրիստոսի Մարմնի բոլոր անդամները՝ ձեռնադրված կամ աշխարհիկ, Աստծո քահանայական ժողովրդի փոխկապակցված անդամներն են: Չանտեսելով այն, որ իրենց ծառայությունը կախված է Աստծուց, ձեռնադրված սպասավորները համայնքին հիշեցնում են, որ այն կախված է Հիսուս Քրիստոսից, ով աղբյուրն է համայնքի միություն ու առաքելության: Սակայն նրանք իրենց կոչումը կարող են իրականացնել միայն Եկեղեցում և հանուն Եկեղեցու և կարիք ունեն, որ Եկեղեցին ընդունի իրենց, սատարի ու քաջայերի:

20. Տարբեր ավանդությունների եկեղեցիները մեծապես համաձայն են ծառայության կարևորության հարցում: Այդ հարցը համառոտ արտահայտված է «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի “Baptism, Eucharist, Ministry” (1982 թ.) փաստաթղթում, որտեղ ասվում է. «Եկեղեցին երբևէ գոյություն չի ունեցել առանց հատուկ իշխանություն և պատասխանատվություն ունեցող մարդկանց»՝ նշելով, որ «Հիսուս իր աշակերտներին ընտրել և ուղարկել է արքայության վկաներ լինելու համար»¹⁷: Առաքելությունը, որը Հիսուս Մատթեոսի ավետարանի ԻԸ. գլխում վստահել է տաճմեկ առաքյալներին, բովանդակում է «Քրիստոսի կողմից Եկեղեցուն տրված խոսքի, խորհուրդների և զգոնության ծառայություն, որ Եկեղեցու որոշ անդամներ պետք է ստանձնեն հանուն բոլորի բարօրության: Ծառայության այդ եռակի գործառույթը Եկեղեցուն հնարավորություն է ընձեռում աշխարհում իրագործելու իր առաքելությունը»¹⁸: Համատեղ արված հայ-

¹⁶ “Baptism, Eucharist and Ministry, Geneva, WCC, 1982, section on Ministry, §13.

¹⁷ Անդ, պարբ. 9:

¹⁸ Կաթոլիկ-բողոքական երկխոսություն՝ “Towards a Common Understanding of the Church”, §132, in Growth in Agreement II, էջ 810. նաև՝ կաթոլիկների և լյութերականների միջև երկխոսության փաստաթուղթ՝ “Ministry in the Church”, բաժին 17 in Meyer, H. and Vischer, L. (dir.): Growth in Agreement: Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, Ramsey-Genève, Paulist-WCC 1984, էջ 252-253. «Նոր Կտակարանը ցույց է տալիս, թե ինչպես է ծառայությունների մեջ առաջացել մի հատուկ ծառայություն, որը դիտարկվում էր որպես Քրիստոսի կողմից ուղարկված առաքյալների իրավահաջորդությունում ներդրվող ծառայություն: Պարզվեց, որ այդպիսի ծառայությունն անհրաժեշտ է, որ համայնքներն ինչպես հարկն է առաջնորդվեն: Ուստի, կարող ենք ասել, որ, ըստ Նոր Կտակարանի, Հիսուսի կողմից հաստատված «հատուկ ծառայությունը», երբ

տարարութիւնները ցույց են տալիս, որ Աստծո ժողովրդի արքայական քահանայութիւնը (Ա. Պետ. Բ. 10) և ձեռնադրյալների հատուկ ծառայութիւնը Եկեղեցու կարևորագույն կողմերն են, և դրանք չպետք է համարել որպէս իրարամերժ ընտրութիւններ: Միաժամանակ եկեղեցիները համաձայն չեն միմյանց հետ, երբ խոսքը վերաբերում է այն հարցին, թե ով ունի համայնքի համար վերջնական որոշումներ կայացնելու իրավասութիւն. ոմանց կարծիքով՝ այդ իրավասութիւնը վերապահված է միայն ձեռնադրված քահանաներին, ըստ միոսների՝ աշխարհականները ևս դերակատարութիւն ունեն որոշումներ կայացնելու մեջ:

Քրիստոսի Մարմինն ու Սուրբ Հոգու տաճարը.

21. Քրիստոս բոլոր առումներով իր Մարմնի՝ Եկեղեցու Գլուխն է՝ առաջնորդում է այն, սրբացնում և բժշկում (Եփես. Ե. 26). սերտորեն միավորված է նրա հետ՝ ողջ Մարմնին կյանք պարգևելով Սուրբ Հոգով (Հռոմ. ԺԲ. 5, Ա. Կորնթ. ԺԲ. 12): Մարմնին պատկանելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հավատք ի Քրիստոս (Հռոմ. Ժ. 9): Հիմնական ավանդութիւնների համաձայն՝ մարդիկ Քրիստոսի Մարմնի անդամ են դառնում նաև ծեսերի ու խորհուրդների միջոցով, իսկ Տիրոջ Սուրբ Հաղորդութեամբ ճաշակում են Նրա սուրբ մարմինը (Ա. Կորնթ. Ժ. 16), որը ամեն ճաշակելիս նորոգվում է: Սուրբ Հոգին բազմաթիվ շնորհներ է տալիս անդամներին և նրանց հնարավորութիւն ընձեռում ընթանալու դեպի Մարմնի շինութիւն (Հռոմ. ԺԲ. 4-8, Ա. Կորնթ. ԺԲ. 4-30), վերականգնում է նրանց սրտերը, պատրաստում նրանց և կոչ անում «իրականացնելու բարի գործեր»¹⁹, ինչը և նրանց ունակ է դարձնում ծառայելու Տիրոջը, նպաստում է աշխարհում Աստծո արքայութիւնը հռչակելուն: Այս առումով, չնայած «Եկեղեցի» հասկացութեամբ հստակ հղում է կատարվում Քրիստոսի Եկեղեցուն, «Քրիստոսի Մարմին» պատկերն ինքնին ենթադրում է նաև հարաբերութիւն Սուրբ Հոգու հետ, ինչպէս դա հավաստվում է ողջ Նոր Կտակարանում: Պենտեկոստի առավոտյան վերնատանը հավաքված աշակերտների վրա բոցեղեն լեզուներ իջնելու պատմութիւնը (Գործք Բ. 1-4) դրա վառ օրինակն է: Սուրբ Հոգու գործութեամբ՝ հավատացյալները որո-

¹⁹ Նա կանչեց և ուղարկեց իր առաքյալներին, «այդ ժամանակ անհրաժեշտ էր. այն անհրաժեշտ էր բոլոր ժամանակներում և բոլոր հանգամանքներում»: Մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսության «Toward a Statement on the Church» փաստաթուղթը հաստատում է, որ «Եկեղեցին մշտապէս զգում է Աստծո կողմից տրված ծառայության կարիքը». հմմտ. «Growth in Agreement» II, էջ 588, պ. 29:

¹⁹ Հմմտ. «The Lutheran-Roman Catholic Joint Declaration on the Doctrine of Justification, Grand Rapids», Eerdmans, 2000, պ. 15:

շում են կազմել «սուրբ տաճար ի Տեր» (Եփես. Բ. 21-22), «Սուրբ Հոգով բնակված Տուն» (Ա. Պետ. Բ. 5): Սուրբ Հոգով լցված՝ նրանք հրավիրվում են իրենց կոչմանն արժանի կյանք ապրելու պատարագով, վկայություններով՝ ծառայություններ՝ նախանձախնդրորեն հետամուտ լինելով «Սուրբ Հոգու միությունը խաղաղություն պահելուն» (Եփես. Դ. 1-3): Սուրբ Հոգին կենդանացնում է Եկեղեցին և նրան պարգևում ուժ՝ իր դերը խաղալու քարոզչության գործում և իրագործելու այն ընդհանուր փոխակերպությունը, որին տենչում է ողջ արարչությունը (Հռոմ. Ը. 22-23):

Եկեղեցին՝ մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական.

22. Կ. Պոլսում 381 թ. տեղի ունեցած տիեզերական երկրորդ ժողովից ի վեր քրիստոնյաների մեծ մասն պատարագում ընդգրկվում է Հավատաժողովի վերջին քարոզում է, որ Եկեղեցին մեկ է, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական: Այս հատկանիշները, որոնք հնարավոր է տարանջատել, սակայն, որոնք փոխադարձաբար լրացնում ու կապված են միմյանց, Աստծո պարգևներն են Եկեղեցուն, որ քրիստոնյաները, մարդկային տկարություններով հանդերձ, կոչված են մշտապես իրականացնելու:

ա. Եկեղեցին մեկ է, քանզի Աստված ինքը մեկ է (Հովհ. Ժ. 11, Ա. Տիմ. Բ. 5): Հետևաբար, առաքելական հավատքը մեկ է, Քրիստոսով նոր կյանքը մեկ է, Եկեղեցու հույսը մեկ է²⁰: Հիսուս աղոթել է, որ իր բոլոր աշակերտները լինեն մեկ, որպեսզի աշխարհը հավատա (Հովհ. Ժ. 20-21), ուղարկել է Սուրբ Հոգուն, որ նրանց միավորի մեկ Մարմնի մեջ (Ա. Կորնթ. ԺԲ. 12-13): Եկեղեցիներում առկա արդի բաժանումները և հակասությունները չեն համապատասխանում այդ միությանը. «Դրանք պետք է հաղթահարվեն Սուրբ Հոգու պարգևած շնորհներով, որոնք հավատքը, հույսն ու սերն են, որպեսզի բաժանությունն ու բացառումը վերջնական չդառնան»²¹: Սակայն, չնայած առկա բաժանումներին, բոլոր եկեղեցիները կարծում են, որ որպես հիմք ունեն մեկ Ավետարանը (Գաղ. Ա. 5-9) և միավորված են իրենց կյանքի բազմում հատկանիշներով (Եփես. Դ. 4-7):

բ. Եկեղեցին սուրբ է, քանի որ Աստված սուրբ է (Ես. 2. 3, Դևտ. ԺԱ. 44-45): Հիսուս «սիրեց Եկեղեցին և իր անձը մատնեց նրա համար, որ սրբացնի առաջնի մաքրություններ՝ խօսքով, որպեսզի Նա իր առաջ փառալուր կերպով կանգնեցնի Եկեղեցին, որ ոչ մի արատ կամ աղտեղություն կամ նման բաներից ոչինչ չունենայ, այլ լինի սուրբ և անարատ» (Եփես. Ե. 25-27): Եկեղեցու սրբությունը սերնդեսերունդ հաստատված է

²⁰ Հմմտ. "Called to Be the One Church", §5, in Growth in Agreement III, էջ 607:

²¹ Անդ:

սուրբ տղամարդկանց և կանանց կողմից, ինչպես նաև սուրբ խոսքերով, որ Եկեղեցին քարոզում է, սրբազան արարողություններով, որ կատարում է հանուն օրհնյալ Աստծո: Սակայն մեղքը, որ հակասում է այդ սրբություններ և հակառակվում Եկեղեցու իրական բնությունն ու կոչմանը, շարունակում է խեղաթյուրել հավատացյալների կյանքը: Այդ իսկ պատճառով ծառայությունը, որի էությունը մարդկանց մշտապես ապաշխարության, նորոգության և վերափոխության կոչ անելն է, Եկեղեցու սրբության բաղկացուցիչ մասն է:

գ. Եկեղեցին ընդհանրական է, քանի որ Աստծո բարությունն անսահման է. «Նա կամենում է, որ բոլոր մարդիկ փրկուեն և հասնեն ճշմարտության գիտությունը» (Ա. Տիմ. Բ. 4): Աստծո կենդանացնող զորությամբ Եկեղեցու առաքելությունը վերացնում է բոլոր խոչընդոտները և բոլոր ազգերին քարոզում Ավետարանը: Այնտեղ, որտեղ Քրիստոսի խորհուրդը լիովին ներկա է, Եկեղեցին ևս ամբողջապես ընդհանրական է (Իգնատիոս Աստիճաքացի, Զմյուռնացիների ուղղված 6-րդ նամակ)՝ ինչպես Սուրբ Հաղորդության ժամանակ: Եկեղեցու ընդհանրականության մեջ ճեղքվածք է առաջանում, երբ թույլ ենք տալիս, որ մշակութային և այլ տարբերությունները վերածվեն բաժանումների: Քրիստոնյաներին կոչ է արվում վերացնել այն ամենը, ինչը խանգարում է իրականացնել Սուրբ Հոգու զորությամբ Եկեղեցուն տրված ճշմարտության ու կյանքի միությունը:

դ. Եկեղեցին առաքելական է, քանի որ այն հաստատելու նպատակով Հայրն ուղարկել է Որդուն: Որդին իր հերթին ընտրել և ուղարկել է Պենտեկոստեի ժամանակ Սուրբ Հոգուց ստացած շնորհներով զինված առաքյալներին, որ դառնան Եկեղեցու հիմքը և վերահսկեն նրա առաքելությունը (Եփես. Բ. 20, Հայտ. ԻԱ. 14, Կղեմես Հռոմեացի, Կորնթացիներին ուղղված նամակ, էջ 42): Քրիստոնեական համայնքը կոչված է մշտապես հավատարիմ լինելու իր առաքելական արմատներին. պատարագի, վկայության կամ ծառայության ժամանակ անհավատարմության ամեն մի դրսևորում հակասում է Եկեղեցու առաքելականությանը: Առաքելական շարունակականությունը ծառայության մեջ, Սուրբ Հոգու ներշնչմամբ, նպատակ ունի ծառայելու Եկեղեցու առաքելականությանը²²:

23. Նախորդ կետերի (13-22) լույսի ներքո պարզ է դառնում, որ Եկեղեցին միայն առանձին հավատացյալների հավաքական ամբողջություն չէ:

²² Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի “Called to Be the One Church” հայտարարության 3-7 պարբերություններն առաջարկում են մի մեկնաբանություն, որը նման է Հավատո հանգանակի հավաստմանը, այն է՝ «Եկեղեցին մեկ է, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական». հմմտ. “Growth in Agreement” III, էջ 607:

Եկեղեցին հիմնավորապես հաղորդություն է ի Սուրբ Երրորդություն և միաժամանակ այնպիսի հաղորդություն, որի անդամները մաս են կազմում Աստծո կյանքի և առաքելության (Բ. Պետրոս Ա.- Դ.), Սուրբ Երրորդություն, որն աղբյուրն ու կիզակետն է ամեն հաղորդության: Այսպիսով, Եկեղեցին միաժամանակ աստվածային ու մարդկային իրականություն է:

24. Եթե անգամ ընդունված է ասել, որ Եկեղեցին աստվածայինի ու մարդկայինի հանդիպման վայր է, եկեղեցիները, այդուհանդերձ, ունեն տարբեր մոտեցումներ, նույնիսկ տարամետ համոզմունքներ, որոնք վերաբերում են Եկեղեցում Սուրբ Հոգու գործունեության և ինստիտուցիոնալ կառույցների կամ ծառայողական կարգի միջև հարաբերության եղանակին: Առանձին եկեղեցիներ կարծում են, որ Եկեղեցու կառուցման էական որոշ կողմեր Քրիստոս ինքն է հաստատել և սահմանել բոլոր ժամանակների համար: Հետևաբար, հավատարիմ լինելով Ավետարանին, քրիստոնյաներն սկզբունքորեն չունեն ոչ մի իշխանություն աստվածային այդ հաստատության կառուցվածքը փոխելու համար: Այլ եկեղեցիների կարծիքով՝ Եկեղեցու կազմակերպումը, կախված այն բանից, թե ինչին է Աստված նրան կոչ անում, կարող է ունենալ տարբեր դրսևորումներ: Ըստ այլ եկեղեցիների՝ ինստիտուցիոնալ որևէ հատուկ կարգ չի կարելի վերագրել Աստծո կամքին: Որոշ եկեղեցիների կարծիքով՝ Ավետարանին հավատարմությունը երբեմն կարող է պահանջել խզում ինստիտուցիոնալ շարունակականությունից, ըստ մյուսների՝ այդ հավատարմությունը, անշուշտ, կարելի է պահպանել՝ առանց խզումների լուծելով բաժանման հասցնող դժվարությունները:

Շարունակականությունն ու փոփոխությունը Եկեղեցում և Աստծո կամքը.

Փոխադարձ հարգանքի և ուշադրության պայմաններում րեղի ունեցած հանդիպումները բազմաթիվ եկեղեցիների հնարավորություն ընձեռեցին առավել լավ և խորապես հասկանալու այդ տարբեր մոտեցումներն ու համոզմունքները Եկեղեցու շարունակականության ու փոփոխության վերաբերյալ: Առավել խոր այդ գիրակցումը ցույց է տալիս, որ նույն նպատակը՝ հնազանդվել Աստծո կամքին Եկեղեցու հիմնման գործում, որոշ եկեղեցիներում կարող է առաջացնել շարունակականության, իսկ մյուսներում փոփոխության ցանկություն: Եկեղեցիներին հորդորում ենք ճանաչել և հարգել վճռականությունը, որ դրսևորվում են Եկեղեցու հիմնման գործում Աստծո կամքին հետամուտ լինելու նպատակով: Նաև հորդորում ենք միասնաբար խորհել այն չափանիշների շուրջ, որոնք տարբեր եկեղեցիներ ընդունել են շարունակականությանն ու փոփոխությանը վերաբերող հարցերն ուսումնասիրելու համար: Որքանով այս չափանիշները կկարողանան

հարկ եղած դեպքում զարգանալ Քրիստոսի կողմից առաջադրված հաշտության հրապրապ կանչի լույսի ներքո (Մատթ. Ե. 23-24): Արդյո՞ք եկել է նոր մուրեցում որ-դեգրելու ժամանակը:

Գ. Եկեղեցին՝ Աստծո ծրագրի նշանն ու սպասավորն աշխարհում.

25. Աստծո ծրագիրը մարդկությունն ու ողջ արարչությունը մեկ և միևնույն միություն մեջ համախմբելն է Քրիստոսի հովանու ներքո (Եփես. Ա. 10): Քանի որ Եկեղեցին Սուրբ Երրորդության միության արտացոլքն է, պետք է ծառայի այդ նպատակին և կոչված է արտահայտելու աստվածային ողորմածությունը մարդկանց հանդեպ՝ նրանց օգնելով հասնելու այն նպատակին, որի համար ստեղծվել են և որի մեջ նրանց վերջնական ցնծությունն է՝ գովաբանել և փառաբանել Աստծուն երկնային բոլոր բանականների հետ միասին: Եկեղեցու անդամները այդ առաքելությունն իրագործում են իրենց կյանքի վկայությամբ և Հիսուս Քրիստոսի Ավետիսի հապարակային քարոզչությամբ: Եկեղեցու առաքելությունն այս ծրագրին ծառայելն է: Ինչպես Աստված կամենում է, որ ողջ մարդկությունը փրկվի և հասնի ճշմարտության ճանաչմանը (Ա. Տիմ. Բ. 4), այնպես և քրիստոնյաներն ընդունում են, որ Աստված խոսում է նրանց հետ, ովքեր բացահայտորեն Եկեղեցու անդամներ չեն այնպիսի հատկանիշներով, որոնք անմիջականորեն ակնհայտ են մարդկային աչքի համար: Հարգելով հանդերձ ճշմարտության և բարության տարրերը, որ կարող ենք գտնել այլ կրոններում և այն մարդկանց մեջ, ովքեր իրենց հոչակում են անհավատ, Եկեղեցու առաքելության էությունը բոլորին մշտապես հորդորելն է՝ վկայությամբ ու քարոզով հասնելու Հիսուս Քրիստոսին ճանաչելուն և նրա սիրուն:

26. Նոր Կտակարանի որոշ հատվածներում կարելի է գտնել «խորհուրդ» (*mysterion*) բառը, որը գործածվում է կա՛մ Քրիստոսով փրկության աստվածային ծրագրի (Հմմտ. Եփես. Ա. 9, Գ. 4-6), կա՛մ Քրիստոսի և Եկեղեցու միջև մտերմիկ հարաբերության մասին խոսելիս (Հմմտ. Եփես. Ե. 32, Կող. Ա. 24-28): Սա թույլ է տալիս մտածել, որ Եկեղեցին ունի հոգևոր անգերազանցելի որակ, որը հնարավոր չէ հասկանալ՝ հիմնվելով միայն նրա տեսանելի արտաքինի վրա: Չենք կարող իրարից անջատել Եկեղեցու երկրային ու հոգևոր հատկանիշները: Խոսքը քրիստոնեական համայնքի կազմակերպչական կառույցները դրական կամ բացասական կողմերով դիտարկելու և արժևորելու մասին է՝ Քրիստոսի փրկությանը տանող աստվածային այն պարզեցների լույսի ներքո, որոնք փառաբանվում են պատարագի ժամանակ: Մարմնավորելով իր իսկ կյանքում փրկության խոր-

հուրդը և մարդկությունների փոխակերպությունը՝ Եկեղեցին մասնակցում է Քրիստոսի առաքելությանը, որի էությունն ամեն բան Աստծո և միմյանց հետ Քրիստոսի միջոցով հաշտեցնելն է (Բ. Կորնթ. Ե. 18-21, Ը. 18-25):

27. Եթե ընդհանուր առմամբ ընդունված է, որ Աստված Եկեղեցին հիմնադրել է որպես միջոց՝ փրկության իր համամարդկային ծրագիրն իրագործելու համար, որոշ համայնքներ կարծում են, որ դա հնարավոր է արտահայտել համապատասխան ձևով՝ խոսելով «Եկեղեցին որպես խորհուրդ» արտահայտության մասին. մյուսները, ընդհակառակը, չեն կիրառում այսօրինակ արտահայտություն, անգամ կտրականապես մերժում են: Այն համայնքները, որոնք խոսում են «Եկեղեցու՝ որպես խորհրդի» մասին, դա անում են, քանզի Եկեղեցու մեջ տեսնում են մարդկանց՝ միմյանց հետ հաղորդության նշան և որոշակի միջոց (երբեմն գործածում են «գործիք» բառը)՝ ի Սուրբ Երրորդություն հաղորդությամբ²³: Համայնքները, որոնք խոսափում են կիրառել այդ արտահայտությունը, կարծում են, որ այն գործածելով՝ կանգնում են Եկեղեցու և խորհուրդների միջև տարբերությունը շփոթելու վտանգի առջև, որի հետևանքով հնարավոր կլինի անտեսել համայնքի անդամների մեջ մշտապես առկա մեղքը: Բոլորը համաձայն են, որ Աստված է փրկության հեղինակը: Իհարկե, տարբերություններ են ի հայտ գալիս՝ կապված այն բանի հետ, թե տարբեր համայնքներ ինչպես են ընկալում Եկեղեցու և նրա ծեսերի բնությունն ու դերն այդ փրկագործական աշխատանքում:

«Եկեղեցին որպես խորհուրդ» արտահայտությունը.

Նրանք, ովքեր գործածում են «Եկեղեցին որպես խորհուրդ» արտահայտությունը, չեն ժխտում խորհուրդների բացառիկ «սրբությունը», ոչ էլ՝ ծառայողնե-

²³ Օրինակ՝ Վատիկանի Բ. ժողովի ժամանակ կաթոլիկ եպիսկոպոսները հայտարարել են, որ «Եկեղեցին Քրիստոսի մեջ է. այն ինչ-որ իմաստով խորհուրդ է, այսինքն՝ միաժամանակ թե՛ նշան և թե՛ միջոց է [latin: instrumentum] Աստծո հետ սերտ միության և ողջ մարդկության միասնության (հմմտ. “Lumen Gentium”, թ. 1 դավանաբանական սահմանադրությունը, որտեղ «instrumentum» բառը դրական առումով արտահայտում է Եկեղեցու «արդյունավետությունը»): Մյուս քրիստոնյաները, որոնք վճռականորեն հաստատում են Եկեղեցու սրբազան բնությունը, նպատակահարմար չեն համարում «գործիք» բառի գործածումը քրիստոնյա համայնքի մասին խոսելիս: Այն, որ Եկեղեցին նշան է, բավական լայնորեն ընդունված տեսակետ է, ինչը հաստատում է Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի “The Holy Spirit and the Catholicity of the Church” զեկույցը, որն ընդունվել է ԵՀԽ-ի 1968 թվականին Ուսասիում տեղի ունեցած Դ. համաժողովում: Այս փաստաթղթում ասվում է. «Եկեղեցին որոշ խիզախություն է դրսևորում՝ հայտարարելով, թե ինքը մարդկության ապագա միասնության նշանն է» (հմմտ. Goodall, N. (dir.): Rapport d’Upsal, COE, Genève 1969, էջ 15. “Lumen Gentium” դավանաբանական սահմանադրության մասին տես <http://www.vatican.va>):

րի անկայունությունը: Մյուս կողմից՝ նրանք, ովքեր մերժում են այդ արտահայտությունը, չեն ժխտում, որ Եկեղեցին Ասրժո ներկայության և գործունեության հստակ նշան է: Կարելի է, ուրեմն, սա համարել այնպիսի հարց, որի վերաբերյալ սահմանման օրինական փարբերությունները համարելիքի և փոխադարձաբար ընդունելի են:

Դ. Հաղորդություն՝ միության և բազմազանության մեջ.

28. Օրինական բազմազանությունը հաղորդության մեջ Տիրոջ պարգևն է: Սուրբ Հոգին հավատացյալներին շնորհում է լրացուցիչ շնորհներ «հանուն բոլորի բարօրության» (Հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԲ. 4-7): Աշակերտները կոչված են միասնական լինելու (Հմմտ. Գործք Բ. 44-47, Դ. 32-37)՝ հարգելով հանդերձ իրենց տարբերությունները, որոնք հարստացնում են իրենց (Հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԲ. 14-26): Մշակութային ու պատմական գործոնները նպաստում են բազմազանությանը Եկեղեցու ներսում: Որպեսզի Ավետարանը հաստատապես ապրվի բոլոր ժամանակներում և բոլոր վայրերում, պետք է քարոզվի տարբեր լեզուներով, խորհրդանիշերով ու պատկերներով, որոնք կհամապատասխանեն մասնավոր դարաշրջաններին և համատեքստերին: Օրինական բազմազանությունը վտանգված է ամեն անգամ, երբ քրիստոնյաները կարծում են, թե Ավետարանի՝ իրենց մշակութային արտահայտությունները միակ վավերական արտահայտություններն են, որոնք պետք է պարտադրվեն այլ մշակույթների պատկանող քրիստոնյաներին:

29. Սակայն խոսքը չի վերաբերում միությունից հրաժարվելուն: Միասնական հավատքով առ Քրիստոս, որն արտահայտվում է Աստծո խոսքի քարոզչությամբ, խորհուրդների կատարմամբ և վկայությամբ ու ծառայությամբ, տեղական յուրաքանչյուր Եկեղեցի հաղորդության մեջ է բոլոր վայրերի ու ժամանակների եկեղեցիների հետ: Ի սպաս միության ու բազմազանության պահպանման՝ առկա քահանայական ծառայությունը Եկեղեցուն տրված կարևոր միջոցներից է՝ օգնելու նրանց, ովքեր ունեն հեռանկարներ և զանազան պարզեւներ միմյանց հանդեպ մշտապես պատասխանատու մնալու հարցում:

30. Միությանն ու բազմազանությանը վերաբերող խնդիրները Եկեղեցուն լրջորեն մտահոգել են այն ժամանակներից, երբ Սուրբ Հոգու օգնությամբ նա նկատել է, որ հեթանոսները ևս պետք է ընդգրկվեն այդ միության մեջ (Հմմտ. Գործք ԺԵ. 1-29, Ժ. 1-11, ԺԸ.): Նամակը, որ Երուսաղեմի խորհրդաժողովին ուղղել է Անտիոքի քրիստոնյաներին, բովանդակում է այն, ինչը կարելի է կոչել հիմնարար սկզբունք միության ու բազմազա-

նության համար՝ «որովհետև հաճելի թուաց Սուրբ Հոգուն և մեզ՝ աւելի ոչ մի բեռ չզնել ձեր վրայ, բացի այս կարեւորներից» (Գործք ԺԸ. 28): Հետագայում եկեղեցական-տիեզերական ժողովները տվեցին նման «կարևոր բեռների» այլ օրինակներ: Այսպես՝ տիեզերական առաջին ժողովում (Նիկեա, 325 թ.) եպիսկոպոսները հստակ հայտնեցին, որ հավատքով հաղորդութունը պահանջում է Քրիստոսի աստվածության հաստատում: Իսկ վերջերս որոշ եկեղեցիներ միավորվեցին՝ շարադրելու եկեղեցական հիմնավոր ուսմունքներ, որոնք առնչություններ կունենան այնպիսի հիմնարար ուսմունքի հետ, ինչպիսին քրիստոնեական բազմաթիվ համայնքների կողմից ռասայական խտրականության դատապարտումն է²⁴: Գոյություն ունի օրինական բազմազանություն սահման. երբ բազմազանությունը գերազանցում է ընդունելի որոշ սահմաններ, դա կարող է հանգեցնել միության պարզեցիկ վերացմանը: Եկեղեցու ծոցում զանազան հերետիկոսություններ, աղանդներ, ինչպես նաև քաղաքական հակամարտություններ ու ատելություններ զրսևորումներ սպառնալիք են եղել միության աստվածային պարզեցիկ համար: Քրիստոնյաները կոչված են անխոնջ կերպով գործելու՝ բաժանումներն ու հերետիկոսությունները հաղթահարելու, պատարագի, իրավունքի ու սովորությունների ոլորտներում իրենց օրինական տարբերությունները պահպանելու և փայփայելու համար, որպեսզի նպաստեն օրինական զանազանություններին ոգեկանության և աստվածաբանական մեթոդների ու սահմանումների մեջ այնպես, որ դրանք նպաստեն ողջ եկեղեցու միությունն ու ընդհանրականությունը²⁵:

²⁴ Տե՛ս «World Council of Churches Consultation with Member-Churches in South Africa - Cottesloe, Johannesburg, 7-14 December, 1960» in The Ecumenical Review, XIII(2), janvier 1961, էջ 244-250. «Statement on Confessional Integrity» in In Christ a New Community: The Proceedings of the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation: Dar-es-Salaam, Tanzania, June 13-25, 1977, Fédération luthérienne mondiale, Genève, 1977, էջ 179-180, 210-212. «Resolution on Racism and South Africa» in Ottawa 82: Proceedings of the 21st General Council of the World Alliance of Reformed Churches (Presbyterian and Congregational) Held at Ottawa, Canada, August 17-27, 1982, Geneva, Bureaux de l'Alliance, Genève, 1983, էջ 176-180. «The Belhar Confession», <http://www.urcsa.org.za/documents/The%20Belhar%20Confession.pdf>.

²⁵ Տե՛ս Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի «The Unity of the Church as Koinonia: Gift and Calling» հայտարարությունը. «Աստվածաբանական ավանդություններում և մշակութային, էթնիկական կամ պատմական տարբեր համատեքստերում արմատացած բազմազանությունը պատկանում է հաղորդության բնությանն իսկ: Մակայն այդ բազմազանությունն ունի իր սահմանները. այն դառնում է անօրեն, երբ խոչընդոտում է, օրինակ, Հիսուս Քրիստոսի՝ Աստծո և Փրկչի (ով նույնն էր երեկ, այսօր, հավիտյան՝ հմնտ. Եբր. ԺԳ. 8) հանդեպ ընդհանուր դավանանքին: [...] Հաղորդության մեջ բազմազանությունները համախմբված են ներդաշնակորեն՝ որպես Սուրբ Հոգու պարզանքներ, որոնք նպաստում են Աստծո Եկեղեցու հարստությանն ու լիությանը» (in Westphal M. (dir.): Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly, Geneva-Grand Rapids, WCC-Eerdmans, 1991,

Օրինական բազմազանություն և բաժանումների աղբյուր հանդիսացող բազմազանություն.

Միջեկեղեցական երկխոսության մեջ, որի նպատակը հետամուտ լինելն է այն միությանը, որի համար Քրիստոս աղոթել է, քրիստոնեական փարբեր եկեղեցիների ներկայացուցիչներ զգալի փորձեր են արել Սուրբ Հոգու օգնությամբ ճանաչել այն, ինչն անհրաժեշտ է միության համար՝ ըստ Աստծո կամքի, և այն, ինչն իսկապես բխում է օրինական բազմազանությունից: Բնարկե, բոլոր եկեղեցիներն ունեն իրենց մեթոդները՝ օրինական և անօրինական բազմազանությունը միմյանցից փարբերելու համար: Սակայն ակնհայտ բացակայում են՝ ա. ընդհանուր չափանիշները կամ փարբերական միջոցները և բ. փոխադարձաբար ընդունված կառույցները, որ հարկ եղած դեպքում այդ չափանիշները կիրառվեն: Բոլոր եկեղեցիները փորձում են կատարել Աստծո կամքը, այդուհանդերձ, նրանց միջև փարաձայնություններ են առաջանում հավատարմի կամ սահմանադրությամբ վերաբերող որոշ խնդիրների, նաև այս կերպ շուրջ՝ այդ անհամաձայնությունները Եկեղեցու համար բաժանման աղբյուրներ են, թե՛, ընդհակառակը, բխում են օրինական բազմազանությունից: Մենք եկեղեցիներին հորդորում ենք խորհել հետևյալ հարցի շուրջ՝ ինչ դրական քայլեր կարելի է ձեռնարկել ընդհանուր ճանաչումը հնարավոր դարձնելու ուղղությամբ:

Ե. Տեղական եկեղեցիների հաղորդությունը.

Հաղորդութենական եկեղեցաբանությունն օգտակար չընձանակ է տեղական և ընդհանրական եկեղեցու հարաբերությունների շուրջ խորհելու համար: Քրիստոնյաների մեծ մասը պատրաստ է ընդունել, որ տեղական եկեղեցին «մկրտված հավատացյալներից բաղկացած համայնք է, որտեղ Աստծո խոսքը քարոզվում է, առաքելական հավատքը՝ խոստովանվում, խորհուրդները՝ կատարվում, Քրիստոսի փրկագործությունը աշխարհի համար՝ հաստատվում, իսկ «episkopé»-ի ծառայությունը եպիսկոպոսների

էջ 173): Օրինական բազմազանության հարցը հաճախ է արժարժվում միջազգային երկխոսություններում: Օրինակ՝ անգլիկան-ուղղափառ երկխոսությունը հիշատակում է տեղական եկեղեցիների կյանքի բազմազանությունը. «Այնքանով, որքանով նրանց մեկ հավատքի վկայությունը չի տուժել, այդ բազմազանությունը համարվում է ոչ թե անբավարարություն կամ բաժանման պատճառ, այլ՝ որպես լիության նշան մեկ Հոգու, ով յուրաքանչյուրին տալիս է իր ցանկության համաձայն» (“The Church of the Triune God: The Cyprus Statement Agreed by the International Commission for Anglican-Orthodox Dialogue 2006”, London, Anglican Communion Office, 2006, էջ 91. նաև՝ լյութերա-կաթոլիկ երկխոսությունը՝ “Lutheran-Roman Catholic Dialogue”, Facing Unity (1984), §§5-7, 27-30, 31-34, “... in Growth in Agreement II”, էջ 445-446, 449-450. անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողով՝ “The Gift of Authority”, բաժին 26-31, “...in Growth in Agreement III”, էջ 68-69. մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսություն՝ “Speaking the Truth in Love”, paragraphe 50, “...in Growth in Agreement III”, էջ 154:

կամ ծառայություն կոչված այլ անձանց կողմից իրագործվում է ի սպաս համայնքի»²⁶: Ընդհանուր մշակույթը, լեզուն և պատմությունն այնպիսի տարրեր են, որոնք տեղական եկեղեցու կազմավորման հենց հյուսվածքի մասն են կազմում: Ավելին՝ բոլոր վայրերում քրիստոնեական համայնքը տեղական մնացյալ համայնքների հետ կիսում է այն ամենը, ինչն անհրաժեշտ է հաղորդության կյանքին: Տեղական յուրաքանչյուր եկեղեցի բովանդակում է «եկեղեցի լինելու» լրությունը: Նա ամբողջապես եկեղեցի է, սակայն ամբողջական եկեղեցի չէ: Այս առումով՝ տեղական եկեղեցին պետք է դիտարկել ոչ թե տեղական այլ եկեղեցիներից անկախ, այլ նրանց հետ գործունե կապով: Ի սկզբանե տեղական եկեղեցիների միջև կապը պահպանվել է հավաքների, նամակագրության, Սուրբ Հաղորդության հյուրընկալության և համերաշխության շոշափելի դրսևորումների շնորհիվ (հմտ. Ա. Կորնթ. ԺԶ. 2, Բ. Կորնթ. Ը. 1-9, Գաղ. Բ. 1-10): Առաջին դարերի ընթացքում տեղական եկեղեցիները ժամանակ առ ժամանակ հավաքվել են խորհրդակցելու: Վերոնշյալներն անկախությունն ու միասնությունը պահպանելու միջոցներ են: Այսպիսով, տեղական եկեղեցիների հաղորդությունը կամընտրական երևույթ չէ: Ընդհանրական եկեղեցին հավատքով և պաշտամունքով միավորված տեղական բոլոր եկեղեցիների հաղորդությունն է ողջ աշխարհում²⁷: Դա տեղական եկեղեցիների հանրագումար, դաշնակցություն կամ հարադրություն չէ սոսկ. դրանք բոլորը միասին կազմում են այս աշխարհում ներկա և գործունե նույն եկեղեցին: Ընդհանրականությունն այնպես, ինչպես նկարագրված է Կյուրեղ Երուսաղեմացու՝ մկրտությանը վերաբերող քրիստոնեականում, հղում է ոչ միայն աշխարհագրական ընդլայմանը, այլև տեղական եկեղեցիների տարբերությունը և նրանց մասնակցությունը հավատքի ու կյանքի լրությանը, ինչը նրանց միավորում է մեկ «koinonia»-ի մեջ²⁸:

²⁶ Հմտ. ԵՀԽ-ի և Կաթոլիկ եկեղեցու աշխատանքային խմբի զեկույցը՝ “The Church: Local and Universal”, paragraphe 15, in Growth in Agreement II, էջ 866: Այս նկարագրության մեջ «local» («տեղական») բառը չպետք է շփոթել «դավանաբանական» բառի հետ:

²⁷ Տե՛ս միասնության վերաբերյալ հայտարարությունը՝ ընդունված ԵՀԽ-ի Նյու Դելիի, Ուպսալայի և Նայրոբիի համաժողովներում՝ in W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961, London, SCM, 1962, էջ 116-134. N. Goodall (ed.), The Uppsala Report 1968: Official Report of the Fourth Assembly of the World Council of Churches, Geneva, WCC, 1968, էջ 11-19 and D. M. Paton (ed.), Breaking Barriers Nairobi 1975: The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches, London-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, էջ 59-69:

²⁸ “Cyrille de Jérusalem: Catéchèse 18”, in Migne, J. P.: Patrologia Graeca 33, 1044.

32. Ընդհանրական Եկեղեցու ծոցում տեղական եկեղեցիների հաղորդության այս համատեղ հայեցակարգի շրջանակներում տարաձայնություններ են առաջանում ոչ միայն «տեղական եկեղեցի» անվանումը կրող համայնքի աշխարհագրական ընդլայնման, այլև եպիսկոպոսների դերի հարցում: Որոշ եկեղեցիներ համոզված են, որ եպիսկոպոսը, որպես առաքյալների հետնորդ, էական նշանակություն ունի տեղական եկեղեցու կառուցվածքի և գործունեության համար: Այսպիսով, բառի ճշգրիտ իմաստով, տեղական եկեղեցին ծխական մի շարք համայնքներից բաղկացած թեմ է: Մյուսների կարծիքով, որոնք տարբեր հայեցակարգեր են մշակել իրենց էություն վերաբերյալ, «տեղական եկեղեցի» արտահայտությունը նվազ գործածական է և սահմանված չէ եպիսկոպոսի ծառայության առնչությամբ: Այս տեսանկյունից՝ որոշ եկեղեցիներ կարծում են, որ տեղական եկեղեցին Աստծո խոսքը լսելու և խորհուրդները կատարելու համար նույն վայրում հավաքված հավատացյալների միաբանությունն է: Թե՛ նրանք, որոնք եպիսկոպոսին համարում են կարևոր անձ, թե՛ նրանք, ովքեր հակառակ տեսակետն ունեն, «տեղական եկեղեցի» արտահայտությունը երբեմն կիրառում են՝ որակելու համար տարածաշրջանային համադաշնությունն այնպիսի եկեղեցիների, որոնք հավաքվել են մեկ նախագահությամբ՝ ժողովական մեկ կառույցի մեջ: Եվ վերջապես՝ դեռևս չկա համաձայնություն եկեղեցական կարգի տեղական, տարածաշրջանային և ընդհանրական մակարդակների միջև հարաբերությունների եղանակի վերաբերյալ, եթե նույնիսկ հավաստի է, որ երկկողմ և բազմակողմ երկխոսությունները մեծարժեք միջոցներ են որդեգրել՝ այդ հարաբերությունների վերաբերյալ համաձայնություն որոնելու նպատակով²⁹:

Տեղական Եկեղեցու և ընդհանրական Եկեղեցու հարաբերությունը.

Բազմաթիվ եկեղեցիներ կարող են որդեգրել ընդհանրական Եկեղեցու ծոցում տեղական եկեղեցիների հիմնարար հարաբերության ու հաղորդության ընդհանուր հայեցակարգ: Նրանք համամիտ են, որ Քրիստոսի ներկայությունը՝

²⁹ Բազմակողմանիության առումով լավ օրինակ է Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի և Կաթոլիկ եկեղեցու աշխատանքային խմբի զեկույցը՝ in <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/>. տե՛ս “Growth in Agreement II”, էջ 862-875: Երկկողմ երկխոսությունների մասին տե՛ս “Ecclesial Communion - Communion of Churches” (1993 թ.) լյութերա-կաթոլիկ “Church and justification” փաստաթուղթը, in Growth in Agreement II, էջ 505-512, ուղղափառ-կաթոլիկ միասնական հայտարարությունը Եկեղեցու նվիրական բնույթի եկեղեցաբանական և կանոնական հետևանքների վերաբերյալ՝ “Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority” (2007) http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/ch_orthodox_docs/rc_pc_chrstuni_doc_20071013_documento-ravenna_fr.html:

Հոր ցանկությամբ և Սուրբ Հոգու զորությամբ, իրապես արքայազնությամբ է տեղական Եկեղեցում (այն «ամբողջապես» Եկեղեցի է), և Քրիստոսի այդ ներկայությունը հենց այն է, ինչը տեղական Եկեղեցուն պարտավորեցնում է հաղորդության մեջ լինել ընդհանրական Եկեղեցու հետ: Այդուհանդերձ, եթե անգամ հնարավոր է համաձայնության գալ այս էական հարցի շուրջ, «տեղական Եկեղեցի» արքայազնությունը կարող է կիրառվել փարբեր եղանակներով: Առավել սերտ միասնության մեր համապետ որոնումներում եկեղեցիներին հորդորում ենք որոնել առավել ճշգրիտ փոխադարձ հայեցակարգ ու համաձայնություն այս ոլորտում՝ ո՞րն է համապարասխան հարաբերությունը միանգամայն ներդաշնակ Եկեղեցու կյանքի փարբեր մակարդակների միջև, որոնք են այն հատուկ գերադասությունները՝ անհրաժեշտ այդ հարաբերություններին ծառայելու և դրանք զարգացնելու համար:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Եկեղեցի. աճել հաղորդության մեջ

Ա. Արդեն, բայց ոչ հիմա.

33. Եկեղեցին վախճանաբանական իրականություն է, որը կանխագործում է Աստծո արքայությունը, բայց դեռևս նրա ամբողջական իրականացումը չէ: Սուրբ Հոգին արքայության հաստատման հիմնական գործոնն է, և նա է ուղղորդում Եկեղեցին, որ այս գործընթացում վերջինս կարողանա ծառայել Աստծո ծրագրին: Միայն Սուրբ Հոգու, ով առաջնորդում է փրկության պատմության ողջ գործընթացը, որ այն հանգեցնի իր վերջնական ամփոփմանը ի Քրիստոս՝ հանուն Հոր փառքի, գործունեության լույսի ներքո ներկան դիտարկելով ենք սկսում որոշ չափով հասկանալ Եկեղեցու խորհուրդը:

34. Եկեղեցին հաղորդությունն է հավատացյալների, որոնք անձնական կապ են պահպանում Աստծո հետ, ուստի այն արդեն իսկ Աստծո ցանկացած վախճանաբանական համայնքն է: Այդ նոր կյանքի իրականացման փաստն արտահայտող նշանները հետևյալներն են՝ ստանալ և փոխանցել առաքյալների հավատքը, մկրտել և կրթել Սուրբ Հաղորդության հացը, աղոթել հանուն մարդկության և աշխարհի պահանջների, սիրով ծառայել, մասնակից լինել միմյանց ուրախություններին ու դժբախտություններին, նյութապես օգնել, քարոզել Ավետարանը և այն վկայել առաքելության մեջ՝ գործելով հանուն արդարության և խաղաղության: Մյուս կողմից՝ ելնելով այն փաստից, որ Եկեղեցին պատմական իրականություն

է, այն կազմված է մարդկանցից, որոնք ենթակա են աշխարհի պայմաններին: Այդ պայմաններից մեկը փոփոխությունն է³⁰ լինի դրական՝ աճի կամ զարգացման, թե բացասական՝ անկման կամ խեղաթյուրման իմաստով: Ի թիվս այլ պայմանների՝ կարելի է նշել նաև մշակութային ու պատմական գործոնները, որոնք կարող են դրական կամ բացասական ազդեցություն ունենալ հավատքի, կյանքի և Եկեղեցու վկայության վրա:

35. Որպես կազմավորման ճանապարհին գտնվող համայնք՝ Եկեղեցին բախվում է մեղքի իրողությանը: Միջեկեղեցական երկխոսությունը բացահայտել է, որ խորապես արմատացած համոզմունքներ են թաքնվում Եկեղեցու սրբություն և մարդկային մեղքի միջև անհաշտ հարաբերության ըմբռնումների պատճառի ետևում: Սակայն քրիստոնյաներն ընդհանրական այդ համոզմունքներն արտահայտում են խիստ տարբեր կերպ: Ոմանց կարծիքով՝ իրենց ավանդության համաձայն՝ Եկեղեցին զերծ է մեղքից, քանի որ լինելով Քրիստոսի անմեղսունակ Մարմին՝ այն չի կարող մեղանշել: Ըստ մյուսների՝ միանգամայն հնարավոր է, որ Եկեղեցին մեղանշական է, քանզի մեղքը կարող է դառնալ այն աստիճան հաստատուն, որ ազդի հենց Եկեղեցու հիմնման վրա. թեպետ մեղքը ինքնին հակասության մեջ է Եկեղեցու ճշմարիտ ինքնության հետ, այդուհանդերձ, այն իրական է: Այս հարցը կարող է առաջադրվել այլ կերպ՝ կախված այն բանից, թե տարբեր համայնքներ ինչպես են հասկանում բուն մեղքը՝ որպես բարոյական արած, որն է հարաբերության խզում, թե՞ որոշակի համակարգին բնորոշ երևույթ:

36. Եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է. Նրա խոստման համաձայն՝ դժոխքի դռներն այն չափի հաղթահարեն (հմտ. Մատթ. ԺԶ. 18): Քրիստոսի հաղթանակը մեղքի դեմ ամբողջական ու անշրջելի է. Նրա փառքով ու խոստմամբ՝ քրիստոնյաները համոզված են, որ Եկեղեցին մշտապես կօգտվի այդ հաղթանակի պտուղներից: Ավելին՝ նրանք միանգամայն գիտակցում են, որ այս դարում քրիստոնյաները ենթարկվում են մեղքի ազդեցությանը՝ թե՛ անհատապես, թե՛ հավաքականորեն: Բոլոր եկեղեցիներն ընդունում են հավատացյալների մեջ մեղքի առկայության իրողությունը, ինչպես նաև դրա վնասակար հետևանքները: Բոլորն ընդունում են, որ քրիստոնյաները կարիք ունեն քննելու իրենց խիղճը, հասնելու ապաշխարության, դարձի գալու (metanoia), հաշտվելու և նորոգվելու: Սրբությունն ու մեղքը տարբեր և անհավասար հարաբերության մեջ են

³⁰ Փոփոխության պայմանը չպետք է մթագնի Հիսուս Քրիստոսի և նրա Ավետարանի անփոփոխ իմաստը. «Հիսուս Քրիստոս նույնն է երեկ, այսօր և հավիտյան» (Եբր. ԺԳ. 8):

Եկեղեցու կյանքի հետ. սրբությունն արտահայտում է եկեղեցու ինքնությունը՝ համաձայն Աստծո կամքի, մինչդեռ մեղքը հակասության մեջ է այդ ինքնություն հետ (Հմմտ. Հռոմ. Զ. 1-11):

Բ. Անել հաղորդության հիմնական տարրերի մեջ. հավաքք, խորհուրդներ և քահանայագործություն.

37. Դեպի հաղորդության աստվածային պարզեի լիարժեք իրականացում ընթանալը պահանջում է, որ քրիստոնեական համայնքները համաձայնության գան եկեղեցու կյանքի հիմնարար կողմերին վերաբերող հարցերում: «Եկեղեցական պահանջվող տարրերը տեսանելիորեն միասնական եկեղեցում՝ հանուն լիարժեք հաղորդության, որը միջեկեղեցական շարժման նպատակն է, հաղորդություն է առաքելական հավատքով, խորհուրդների իրագործմամբ, միասնական և փոխադարձաբար ընդունված ծառայության, ժողովական հարաբերությունների և որոշումների կայացման համակարգով ու վկայության, աշխարհում ընդհանրական ծառայության»³¹: Այս հատկանիշները կարևոր չըջանակ են օրինական

³¹ “The Church: Local and Universal” (1990), paragraphe 25, in Growth in Agreement II, էջ 868. այս փաստաթղթի 10-11 և 28-32 պարբերությունները, մեջբերումների և նշումների օգնությամբ, ցույց են տալիս, որ հաղորդության վերաբերյալ այդ շարադրանքի հիմքում ներշնչվածությունն է լայն ընդգրկում ունեցող միջեկեղեցական երկխոսություններից (մասնակցում էին անգլիկաններ, լյութերականներ, մեթոդիստներ, ուղղափառներ, բողոքականներ և կաթոլիկներ), ինչպես նաև միասնությանը վերաբերող բազմաթիվ հայտարարություններից, որոնք ընդունվել են ԵՀԽ-ի որոշ համաժողովների ժամանակ (ծանոթ. 16, գլ. 1): Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի “The Unity of the Church as Koinonia: Gift and Calling” հայտարարությունը արժևորում է ծառայությանը վերաբերող տարրը՝ «recognized» («երախտագիտություն») բառին ավելացնելով «reconciliation»-ը («հաշտեցում») (M. Kinnamon (ed.), Signs of the Spirit: Official Report Seventh Assembly, Geneva, WCC, 1991, էջ 173): Հաղորդության բաղկացուցիչ հիմնարար մասերի նմանօրինակ ուրվագծեր կարելի է գտնել լյութերա-կաթոլիկ “Facing Unity” փաստաթղթում (1984 թ., in Growth in Agreement II, էջ 456-477, որտեղ Եկեղեցին ներկայացվում է որպես հավատքի, խորհուրդների և ծառայության համայնք: Իսկ մեթոդիստների ու կաթոլիկների համատեղ “The Apostolic Tradition” փաստաթուղթը (1991 թ., in Growth in Agreement II, էջ 610-613), նկարագրում է Եկեղեցու կենդանի մարմինը՝ հղելով հավատքին, պաշտամունքին և ծառայությանը: Միասնությանը վերաբերող ավանդական փաստաթղթերը, որոնք ընդունվել են ԵՀԽ-ի Նյու Դելիի (1960 թ.), Նայրոբիի (1975 թ.), Կանբերայի (1990 թ.) և Պորտու Ալեգրիի (2005 թ.) համաժողովներում, ներկայացնում են նաև միասնության էական հատկանիշները, որոնք կյուսաբանենք՝ մեջբերելով ժամանակային առումով վերջին համաժողովի քննադրից մի հատված. «Մեր եկեղեցիները պնդում են, որ միասնությունը, որի համար աղոթում ենք, գործում և որին սպասում ենք, «koinonia է, որը տրված է և արտահայտվում է առաքելական միասնական հավատքում, նվիրական կյանքում, որին հասնում ենք մեկ մկրտությամբ և մեկ հաղորդությամբ, ապրելով միասնական կյանքով, փոխադարձ ճանաչմամբ, անդամների և ծառայությունների հաշտեցմամբ: Եվ վերջապես՝ այն արտահայտվում է այն առաքելությամբ, որի միջոցով դառնում ենք Աստծո ողորմության Ավետարանի վկաները՝ ի սպաս ամբողջ արարչա-

բազմազանություն մեջ միասնություն պահպանելու համար: Ավելին՝ եկեղեցիների աճը դեպի մեկ եկեղեցու միասնություն սերտորեն կապված է ողջ մարդկության և արարչագործության միասնականությունը խթանելու կոչմանը, քանի որ Քրիստոսով, ով եկեղեցու Գլուխն է, բոլորը և ամենայն ինչ պետք է հաշտվեն: Միջեկեղեցական երկխոսությունը, որը հետևել է «Մկրտություն, հաղորդություն և ծառայություն» փաստաթուղթը շարադրելու ընթացքին, կարևոր առաջընթաց է արձանագրել այդ էական տարրերի վերաբերյալ՝ թեպետ ծառայության վերաբերյալ ավելի քիչ, քան մյուս երկուսի: Սույն փաստաթղթի նպատակը ոչ թե արդեն իսկ ձեռք բերվածը կրկնելն է, այլ դրա հակիրճ համադրությունը ներկայացնելը և մատնանշելն այն լրացուցիչ փուլերը, որոնք այս վերջին տարիներին հաղթահարվել են:

Հավատք.

38. Ինչ վերաբերում է առաջին տարրին, ընդհանուր առմամբ հանաձայն են, որ եկեղեցին կանչված է յուրաքանչյուր սերնդին քարոզելու «այն հաւատը, որ մի անգամ ընդմիշտ աւանդուեց սրբերին» (Հուդա Ա. 3), և անսասան մնալու առաքյալների կողմից ի սկզբանե փոխանցված հավատքի մեջ: Հավատքը ոգեկոչվում է Սուրբ Հոգու շնորհով ներշնչված, Սուրբ Գրքում ամրագրված և եկեղեցու կենդանի ավանդությամբ փոխանցված Աստծո խոսքով: Այն խոստովանվում է Ս. Պատարագի, կյանքի, ծառայության և առաքելության ընթացքում: Եթե ճշմարիտ է, որ այն պետք է մեկնաբանվի տարբեր ժամանակների ու վայրերի համատեքստում, այս մեկնաբանությունները, այդուհանդերձ, պետք է կազմեն բնօրինակ վկայության և դարերի ընթացքում դրան հավատարիմ մեկնաբանության շարունակությունը: Հավատքը պետք է ապրել բոլոր ժամանակների ու վայրերի մարտահրավերներին գործունե պատասխան տալու միջոցով: Այն ուղղվում է անձնական ու սոցիալական իրավիճակներին, հատկապես՝ անարադարությունը, մարդու արժանապատվության ոտնահարմանը և արարչագործության այլասերմանը:

39. Միջեկեղեցական երկխոսությունը ցույց է տվել, որ քրիստոնեական վարդապետությանը վերաբերող էական շատ հարցերում արդեն իսկ առկա են քրիստոնյաներին միավորող բազմաթիվ տարրեր³²: 1991 թ. «Դա-

գործության»: Այսպիսի «*koinonia*»-ն պետք է արտահայտվի ամենուր և եկեղեցիների հաշտարար հարաբերության միջոցով՝ տարբեր վայրերում» («Called to Be the One Church», §2, Growth in Agreement III, էջ 606-607):

³² Տե՛ս Walter Kasper-ի աշխատության առաջին երկու գլուխները՝ «Fundamentals of our Common Faith Jesus Christ and the Holy Trinity» և «Salvation, Justification, Sanctification». Har-

վանել միասնական հավատքը» ուսումնասիրությունը ոչ միայն կարողացավ քրիստոնյաների միջև էական համաձայնության հասնել Նիկեայի հանգանակի իմաստի հարցում, այլև բացատրեց, որ այն հաստատվում է Սուրբ Գրքով, դավանվում Հանգանակում և պետք է վերստին դավանվի՝ ժամանակակից աշխարհի խնդիրների հետ կապված: Խնդիրը ոչ միայն եկեղեցիներին օգնելն էր՝ ընդունելու այդ հավատքին հավատարմությունը, այլև միջեկեղեցական վստահելի գործիք տրամադրելը՝ հավատքն այսօր քարոզելու համար: 1998 թ. «Գանձը հողե անոթների մեջ» փաստաթուղթն ուսումնասիրել է Սուրբ Գրքի և Ավանդության՝ հավատքը փոխանցելու վերաբերյալ այժմյան մեկնությունը. այնտեղ նշված է. «Սուրբ Հոգին ներշնչում է եկեղեցիներին ու նրանցից յուրաքանչյուրին իր հերթին ուղղորդում վերանայելու և վերաիմաստավորելու իրենց ավանդությունները՝ միմյանց հետ երկխոսելով, շարունակ ձգտելով միասնական Ավանդությունը մարմնավորել Աստծո եկեղեցու միություն մեջ»³³: Եթե ընդհանուր առմամբ եկեղեցիները համաձայն են Սուրբ Գրքի և դրան տրված մեկնության մեջ Ավանդության կարևորության հարցում, ապա առավել նոր երկխոսություններում փորձել են հասկանալ, թե քրիստոնեական համայնքը ինչպես է ձեռնարկում նման մեկնությունը: Երկկողմ հանդիպումների ժամանակ ընդունել են, որ Աստծո Խոսքի ժամանակակից իմաստի եկեղեցական մեկնությունը ներառում է ողջ ժողովրդի հավատքի փորձառությունը, աստվածաբանների մտորումները և ծառայության ճանաչումը³⁴: Այսօր անհրաժեշտ է, որ եկեղեցիները համաձայնության գան այդ գործոնների փոխազդեցության եղանակի վերաբերյալ:

vesting the Fruits: Basic Aspects of Christian Faith in Dialogue, Continuum, Londres/New York, 2009, էջ 10-47, որոնք հանրագումարի են բերում վերոհիշյալ թեմաների շուրջ անգլիկանների, լյութերականների, մեթոդիստների, բողոքականների և կաթոլիկների միջև առկա համաձայնությունները:

³³ «A Treasure in Earthen Vessels», Geneva, WCC, 1998, §32. մինչ այդ «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայազորություն» փաստաթուղթը 34-րդ պարբերության մեջ նշել էր. «Եկեղեցում առաքելական ավանդությունը ենթադրում է առաքյալների Եկեղեցու անփոփոխ հատկանիշների շարունակականություն, առաքելական հավատքի վկայություն, Ավետարանի նորովի քարոզում և մեկնություն, մկրտության ու հաղորդության կատարում, հոգևոր ծառայության փոխանցում, հաղորդություն աղոթքի մեջ, սեր, ուրախություն և չարչարանք, օժանդակություն բոլոր նրանց, ովքեր հիվանդ են և կարիքի մեջ, տեղական եկեղեցիների միասնություն և Տիրոջ կողմից տրված հարստության բաժանում» («Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայազորություն», WCC, Geneva, 1982):

³⁴ Տես լյութերա-ուղղափառ «Scripture and Tradition» երկխոսության հայտարարությունը (in Growth in Agreement II, էջ 224-225), մեթոդիստ-կաթոլիկ «The Word of Life» երկխոսության հայտարարությունը (1996 թ.), որի 62-72 պարբերություններում խոսվում է «տարբերական գործոնների» մասին (in Growth in Agreement I, էջ 632-634), անգլիկան-կա-

Խորհուրդներ.

40. Ինչ վերաբերում է խորհուրդներին, եկեղեցիները հաստատել են “Baptism, Eucharist and Ministry” փաստաթղթում (1982 թ.) նկարագրված մկրտության և հաղորդության նշանակությունն ու ծիսակարգը³⁵: Բացի այդ, այս փաստաթուղթը ուրվագծում է նաև ճանապարհներ՝ ամրապնդելու համաձայնությունները դեռևս չլուծված լրջագույն խնդիրների վերաբերյալ՝ ո՞վ կարող է մկրտվել, Քրիստոսի ներկայությունը հաղորդության մեջ, հաղորդության ու խաչի վրա Քրիստոսի զոհաբերության միջև հարաբերությունը: Միևնույն ժամանակ, եթե “Baptism, Eucharist and Ministry” փաստաթուղթը որոշ հակիրճ մեկնաբանություններ է անում օծման կամ սուրբ Մյուռոնով դրոշմման վերաբերյալ, այն չի անդրադառնում բազմաթիվ համայնքներում կատարվող մյուս ծեսերին, որոնք ոմանք համարում են խորհուրդներ: Այն նախատեսված չէր նաև ուշադրության առնելու տեսակետն այն համայնքների, որոնք պնդում են, թե իրենց կոչումը չի ներառում մկրտության և հաղորդության ծեսերը՝ միաժամանակ պնդելով, որ մասնակցում են եկեղեցու ծիսական կյանքին:

41. Եկեղեցիների նկատելի համաձայնություններ՝ մկրտության վերաբերյալ ունեցած տարբեր հայեցակարգերի միջև, կարելի է ամփոփ ներկայացնել այսպես³⁶՝ ջրով մկրտությամբ՝ հանուն Սուրբ Երրորդության՝ Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու, քրիստոնյաները միավորված են Քրիստոսով բոլոր ժամանակների և վայրերի եկեղեցում: Մկրտությունը Քրիստոսով նոր կյանք մտնելն է և դրա տոնակատարությունը, մասնակցությունը Նրա մկրտությանը, կյանքին, մահվանը և հարությանը (Մատթ. Գ. 13-17, Հռոմ.

թովիկ “Gift of Authority” (1998 թ., in Growth in Agreement III, էջ 60-81), աշակերտներ-կաթովիկ “Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church” (in Growth in Agreement III, էջ 121-137), “Speaking the Truth in Love” (in Growth in Agreement III, էջ 138-176) երկխոսությունների հայտարարությունները, ինչպես նաև բողոքական-արևելյան ուղղափառ գեկույցի (2001 թ.) 22-28 պարբերությունները, որտեղ արծարծվում են «Ավանդություն և Սուրբ Գիրք» և «Աստվածաբանի դերը քրիստոնեական ավանդության մեջ» թեմաները (in Growth in Agreement III, էջ 43-44):

³⁵ Հմմտ. “Baptism, Eucharist and Ministry”, 1982-1990: Report on the Process and Responses, Geneva, WCC, 1990, էջ 39, 55-56:

³⁶ Այս պարբերության մեջ անդրադարձ է կատարվում այն հասկացություններին, որոնք “II. The Meaning of Baptism” ենթավերնագրի ներքո առավել մանրամասն ներկայացված են “Baptism, Eucharist and Ministry” փաստաթղթում՝ մկրտությանը վերաբերող բաժնի 2-7 պարբերություններում: Նման այլ հայտարարություններ, որոնք բխում են միջազգային երկկողմ չորս երկխոսություններից, կարելի է գտնել “Common Understanding of Baptism”-ում (in Kasper: Harvesting the Fruits, էջ 164-168), ինչպես նաև «Հավատք և կարգ»-ի՝ “One Baptism: Towards Mutual Recognition”, WCC, Geneva, 2011, աշխատանքային փաստաթղթում:

Ձ. 3-5): «Վերստին ծննդեան աւազանի միջոցով և Սուրբ Հոգու նորոգութեամբ» է (Տիտ. Գ. 5), որ հավատացյալները մարմնավորվում են ի Քրիստոս՝ հնարավորություն ստանալով մասնակցելու Աստծո արքայությանը և երկնային գալիք կյանքին (Եփես. Բ. 6): Մկրտությունը ենթադրում է մեղքերի խոստովանություն, ի սրտե դարձ, ներում, մաքրագործում և օծում. այն հավատացյալին օծում է որպես «ընտիր ցեղ, թագաւորութիւն, քահանայութիւն, սուրբ ազգ» (Ա. Պետ. Բ. 9): Այսպիսով, մկրտությունը միութեան կարեւորագույն կապ է: Որոշ եկեղեցիներում Սուրբ Հոգու շնորհը տրվում է առանձնահատուկ կերպով՝ սուրբ Մյուռոնով օծմամբ և դրոշմով: Մկրտության վերաբերյալ ընդհանուր համաձայնությունը էկումենիկ շարժմանը մասնակից որոշ եկեղեցիների հանգեցրեց մկրտության փոխադարձ ընդունման կոչ անելուն³⁷:

42. Գործուն և խոր կապ կա մկրտության և հաղորդության միջև: Հաղորդությունը արտահայտություն է գտնում և սնվում է սուրբ հաղորդությամբ, որը վերահաստատում է մկրտական հավատքն ու շնորհ պարգևում այն հավատացյալներին, որոնք իրականում ապրում են աստվածահաճ կյանքով: Միջեկեղեցական երկխոսության շրջանակներում հաղորդության շուրջ համաձայնության գալու ճանապարհին ձեռք բերված զարգացումները կարող են ամփոփվել այսպես³⁸՝ Տերունական ընթերիքը տոն է, որի ընթացքում սեղանի շուրջ հավաքված քրիստոնյաներն ստանում են Քրիստոսի Մարմինն ու Արյունը: Դա Ավետարանի հռչակումն է, Հոր փառաբանումը արարչագործության, փրկագործության և սրբագործության համար (doxologia), վկայությունը Հիսուս Քրիստոսի մահվան, հարության և այն ամենի, ինչ մեկընդմիշտ իրականացվել է խաչի վրա (anamnesis), հաղորդություն Սուրբ Հոգուն, որ Նա միաժամանակ վերափոխի թե՛ հացն ու գինին և թե՛ մասնակիցներին (epiclesis): Բարեխոսվում է եկեղեցու և աշխարհի համար, հավատացյալների միասնությունը վերստին ամրապնդվում է որպես գալիք արքայության կանխագործում՝ նրանց մղելով մասնակից լինելու Աստծո արքայությանը. այդ պահից

³⁷ Մկրտության փոխադարձ ճանաչման օրինակ է 2007 թ. ապրիլ 29-ին Գերմանիայի եկեղեցիների քրիստոնեական խորհրդի 16 անդամ համայնքներից 11-ի կողմից կնքված համաձայնագիրը, որը ներկայացված է հետևյալ կայքէջում՝ http://www.ekd.de/english/mutual_recognition_of_baptism.html:

³⁸ Այս հակիրճ շարադրանքի ներշնչման աղբյուրը «II. The Meaning of the Eucharist» in Baptism, Eucharist and Ministry, section on Eucharist, տեքստի 2-26 պարբերություններն են: Անգլիկանների, լյութերականների, մեթոդիստների, բողոքականների և կաթոլիկների միջև տարբեր աստիճանի համաձայնության վերաբերյալ տե՛ս Kasper: Harvesting the Fruits աշխատության «The Eucharist» գլուխը, էջ 168-190:

սկսյալ՝ սկիզբ է դրվելու այդ արքայությունը: Պողոսն ընդգծում է Տիրոջ Ընթրիքի և Եկեղեցու կյանքի միջև կապը (Հմմտ. Ա. Կորնթ. Ժ. 16-17, ԺԱ. 17-33):

43. Ինչպես հավատով խոստովանությունն ու մկրտությունն են անբաժանելի քրիստոնեական կյանքից ու վկայությունից, այնպես և հաղորդությունը պահանջում է, որ բոլոր նրանք, ովքեր Աստծո միասնական ընտանիքում քույր ու եղբայր են, հաշտվեն և իրենց մասնաբաժինն ունենան դրանում: «Քրիստոնյաները կանչված են, հաղորդությամբ՝ դառնալու Քրիստոսի սիրո կրողներ, Նրա, ով ապրեց և իրեն գոհաբերեց բոլորի համար և այժմ էլ իրեն նվիրաբերում է հաղորդությամբ: Լինելով Աստծո ամբողջական պարզ և հաղորդությունը շնորհում է մի նոր իրականություն, որը վերափոխում է քրիստոնյաների կյանքը, որպեսզի նրանք լինեն Քրիստոսի պատկերով և դառնան Նրա գործուն վկաները»³⁹: Կարելի է համարել, որ որոշ եկեղեցիներում ծիսական նորոգումը մասամբ ընդունումն է խորհուրդների առնչությամբ միջեկեղեցական երկխոսությունների արձանագրած համաձայնությունների:

44. Քրիստոնեական տարբեր ավանդությունների միջև գոյություն ունեն տարբերություններ հետևյալ հարցի շուրջ՝ մկրտությունը, հաղորդությունը և մյուս ծեսեր պետք է որակել որպես «խորհուրդներ», թե՞ «կարգեր»: «Խորհուրդ» բառը (հուն.՝ «mysterion») ցույց է տալիս, որ Աստծո փրկագործությունը փոխանցվում է ծիսակատարությամբ, մինչդեռ «կարգ» բառը չեղում է, որ ծիսակատարությունն իրականանում է Աստծո խոսքին հնազանդությամբ և Քրիստոսի օրինակով⁴⁰: Հաճախ այս երկու տեսակետները իրարամերժ են համարվել: Սակայն, ինչպես նշվում է «Հավատք և կարգ»-ի «Մեկ մկրտություն» ուսումնասիրության մեջ, «ավանդույթները, խոսքը վերաբերի խորհրդին թե կարգին, հավաստում են, որ այդ գործողությունները միաժամանակ և՛ գործիքային (Աստված դրանք կիրառում է նոր իրականություն հիմնելու համար), և՛ արարահայրչական բնույթ ունեն (այն իմաստով, որ արտահայտում են արդեն իսկ գոյություն ունեցող իրականությունը): Որոշ ավանդույթներ չեղտադրում են գործիքային կողմը: Մյուսներն էլ ընդգծում են արտահայտչական կողմը»⁴¹: Այս տարբերությունը չեղտադրությամբ, թե՞ դավանաբանական անհա-

³⁹ “Baptism, Eucharist and Ministry”, section on “Eucharist” paragraphs 24 and 26.

⁴⁰ Լատիներեն «sacramentum» եզրը մասնաշնչում էր զինվորագրվածներից որևէ մեկի քալոգը. գործածվել է մկրտության մասին լատիներենով գրած առաջին մեծ աստվածաբանի՝ Տերտուլիանոսի (160-220 թթ.) կողմից:

⁴¹ “One Baptism: Towards Mutual Recognition”, paragraphe 30.

մաճայնությունը դրսևորում է: Այդ ծեսերն արտահայտում են Եկեղեցու «ինստիտուցիոնալ» և «խարիզմատիկ» կողմերը: Դրանք տեսանելի, արդյունավետ, Քրիստոսի կողմից հաստատված ծեսեր են, նաև արդյունավետ են դարձել Սուրբ Հոգու ներգործությամբ, որը խորհուրդների մասնակիցներին տարաբնույթ շնորհներ է պարգևում՝ Եկեղեցու կառուցման և «հանուն աշխարհի» առաքելության համար:

Խորհուրդ և կարգ.

Մկրտության և հաղորդության շուրջ համաձայնությունների և «խորհուրդ» ու «կարգ» բառերի պարմական արմատների վերաբերյալ, ինչպես նաև այդ երկու բառերի միջև հնարավոր համադրելիության շուրջ ավելի խոր ուսումնասիրությունների լույսի ներքո եկեղեցիներին կոչ է արվում իրենց հարց տալով՝ արդյո՞ք ի գործ են համաձայնության գալու Եկեղեցու կյանքի այն ոլորտների շուրջ, որոնք բովանդակում են այդ ծեսերը: Նման համաձայնությունը կարող է նրանց հանգեցնել՝ քննության առնելու մի շարք լրացուցիչ հարցեր: Եկեղեցիների մեծ մասը կարարում է այլ ծեսեր ու խորհուրդներ, ինչպիսիք են դրոշմը, պսակն ու ձեռնադրությունը: Բացի այդ, որոշ եկեղեցիներ ունեն ծեսեր մեղքերի թողության և հիվանդների օրհնության համար: Այդ խորհուրդների կամ կարգերի թիվն ու եկեղեցական կարգավիճակը չեն կարող քննարկումների առարկա լինել միջեկեղեցական երկխոսության ընթացքում: Եկեղեցիների ուշադրությունը հրավիրում ենք նաև հետևյալ հարցի վրա՝ ովքեր կարող են մկրտություն սրանսալ, և ովքեր կարող են եկեղեցական արարողություններ կատարել: Ավելին՝ գոյություն ունեն միջոցներ, որոնք թույլ են տալիս հասնելու առավել նկատելի համաձայնության այս ծեսերը կատարող եկեղեցիների և քրիստոնեական այն համայնքների միջև, որոնք համոզված են, որ Քրիստոսով կյանքը չի պահանջում խորհուրդների կամ այլ ծեսերի կատարում:

Ծառայությունը Եկեղեցում

Ձեռնադրվածների ծառայությունը.

45. Բոլոր եկեղեցիները հաստատում են աստվածաշնչյան այն վարդապետությունը, որի համաձայն՝ Հիսուս՝ մեր Քահանայապետը (Հմմտ. Եբր. Ը. 10), ի տարբերություն Հին Կտակարանի քահանաների (Եբր. Է. 23), Իրեն պատարագ մատուցեց «մեկ անգամ առ միշտ» (Հմմտ. Եբր. Է. 27, Թ. 12, Ժ. 10, 12-14): Սակայն եկեղեցիների տեսակետները տարբերվում են այդ փաստաթղթերից արտածված առնչությունների շուրջ: «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայադրություն» փաստաթղթում նշվում է, որ ձեռնադրվածները «ըստ էության կարող են կոչվել քահանաներ, քանի որ իրականացնում են քահանայական հատուկ ծառայություն՝ ամ-

րապնդելով ու կառուցելով թագավորական և մարգարեական քաջանայությունը՝ Տիրոջ Խոսքով և խորհուրդներով, բարեխոսական աղոթքներով և համայնքի հովվական առաջնորդությամբ»⁴²: Այս առումով որոշ եկեղեցիներ կարծում են, որ ձեռնադրյալի ծառայությունը հատուկ հարաբերություն է պահպանում Քրիստոսի քաջանայության հետ, որը տարբեր է Ա. Պետ. Բ. 10-ում նկարագրված թագավորական քաջանայությունից, չնայած կապված է նրա հետ: Ըստ այս եկեղեցիների՝ ոմանք ձեռնադրության խորհրդով ստանում են քաջանայական հատուկ իշխանություն⁴³: Որոշ եկեղեցիներ ձեռնադրվածներին չեն համարում «քաջանաներ», մյուսներն էլ կարծում են, որ ձեռնադրությունը չպետք է դասվի խորհուրդների շարքը: Գոյություն ունի նաև անհամաձայնություն քրիստոնյաների միջև ավանդական սահմանափակման առնչությամբ, ըստ որի՝ միայն տղամարդկանց է արտոնված ձեռնադրվելու՝ Սուրբ Խոսքը քարոզելու և խորհուրդները կատարելու համար:

Ձեռնադրություն.

Միջեկեղեցական երկխոսությունը բազմիցս մատնանշել է, որ ձեռնադրությանն առնչվող բոլոր հարցերը լուրջ խոչընդոտներ են միության ճանապարհին: Եթե տարբերությունները, ինչպիսիք հասարակել են ձեռնադրվածների քահանայության հետ կապված, խոչընդոտում են ամբողջական միությանը, ապա հրապարակ և անհետաձգելի է, որ Եկեղեցիները բացահայտեն, թե ինչպես կարելի է դրանք հաղթահարել:

46. Նոր Կտակարանում առկա չէ ձեռնադրությանը վերաբերող մեկ ընդհանուր կանոն. ճշմարիտ է, որ բոլոր եկեղեցիները պետք է ուսումնասիրեն Սուրբ Գիրքը, որ փորձեն հետևել Տիրոջ կամքին՝ ընկալելով, ձեռնադրելով և իրականացնելով հոգևոր ծառայությունը: Երբեմն Սուրբ Հոգին ներշնչել է Եկեղեցուն՝ ծառայությունները համապատասխանեցնելու տվյալ իրավիճակի պահանջներին (Հմմտ. Գործք 2. 1-6): Տարբեր բնույթի ծառայությունները օրհնվել են Սուրբ Հոգու շնորհներով («Մկրտություն, հաղորդություն, քաջանայագործություն», էջ 22): Որոշ հեղինակներ, օրինակ՝ Իգնատիոս Անտիոքացին, չեչտել են եպիսկոպոսի, երեցի և սարկավագի եռակի ծառայությունը⁴⁴: Կարելի է հաստատել, որ փոխկա-

⁴² Տե՛ս “Baptism, Eucharist and Ministry”, ծառայությանը վերաբերող բաժին, պարբերություն 17:

⁴³ Տե՛ս կաթոլիկ-անգլիկան երկխոսության փաստաթղթերը՝ “Ministry and Ordination in Eucharistic Communion” (in *Growth in Agreement I*, էջ 78-87) և ուղղափառ-կաթոլիկ “Orthodox-Roman Catholic Dialogue”, “The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church” in *Growth in Agreement II*, էջ 671-679:

⁴⁴ Ignatius of Antioch’s, Letter to the Magnesians 6 and 13; Letter to the Trallians 7; Letter to the

պակցված այս երեք ծառայությունների համակարգը արժատներ ունի Նոր Կտակարանում. այն, ի վերջո, հիմնականում ընդունվել է, և դեռ այսօր էլ շատ Եկեղեցիներ այն համարում են կանոնական: Ռեֆորմացիայի ժամանակներից ի վեր որոշ Եկեղեցիներ որդեգրել են ծառայության տարբեր համակարգեր⁴⁵: Ի թիվս Եկեղեցու առաքելականությունը պահպանելու այլ միջոցների, ինչպիսիք են Սուրբ Գրքի կանոնը, վարդապետությունն ու պաշտամունքային կարգը, ձեռնադրությունը կարևոր դեր է խաղացել: Ծառայության մեջ ժառանգականության նպատակն է նպաստել Եկեղեցու առաքելական շարունակականությանը:

47. Ներկայումս գրեթե բոլոր քրիստոնեական համայնքներն ունեն ծառայության պաշտոնական համակարգ: Հաճախ այդ համակարգը փոփոխվում է և քիչ թե շատ բացահայտ արտացոլում «episkopos-presbyteros-diakonos» եռակի համակարգը: Դա նշանակում է, որ եկեղեցիները բաժանված են մնում այն հարցում՝ արդյո՞ք «պատմական եպիսկոպոսությունը» (այսինքն՝ եպիսկոպոսները, որոնք ձեռնադրվել են Եկեղեցու առաջին սերունդներից եկող առաքելական ժառանգությունում), կամ այլ խոսքով՝ ձեռնադրության առաքելական ժառանգությունն այն է, ինչ Քրիստոս կամեցել է իր Եկեղեցու: Որոշների համար եպիսկոպոսի, երեցի և սարկավազի ծառայությունը շարունակական հավատարմության նշան է Ավետարանին և չափազանց կարևոր է Եկեղեցու շարունակականության համար⁴⁶: Սակայն, այլ եկեղեցիներ էլ կարծում են, որ Ավետարանի հանդեպ հա-

Philadelphians 4; Letter to the Smyrnaeans 8.

⁴⁵ Այս զարգացումների վերաբերյալ երկու հետաքրքիր բնագրեր են՝ “Towards a Common Understanding of the Church” բողոքական-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթուղթը (par. 12-63), որի վերնագիրն է՝ “Toward a Reconciliation of Memories,” (repris in Growth in Agreement II, էջ 781-795), և լյութերական-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթուղթը՝ “The Apostolicity of the Church”, Minneapolis, 2006, par. 65-164, էջ 40-71:

⁴⁶ Այս կետի վերաբերյալ լյութերական-կաթոլիկ “Church and Justification” (1993 թ.) հայտարարության 185-րդ պարբերության մեջ ասվում է. «Չկա հակասություն վարդապետության հիմնավորման և Աստծո կողմից հաստատված ու Եկեղեցու համար անհրաժեշտ ձեռնադրային ծառայության նպատակի միջև» (Growth in Agreement II, էջ 529): Սակայն մի քանի պարբերություն այն կողմ նույն փաստաթուղթն ավելացնում է. «Աստվածաբանական և եկեղեցաբանական գնահատման վերաբերյալ լյութերական և կաթոլիկ տեսակետների տարբերությունը, ուստի, այնչափ արժանատի է, որ լյութերականների կողմից ծառայության մերժումը կամ դրա հանդեպ նրանց անտարբերությունը հակադրության մեջ լինի Եկեղեցու համար անհրաժեշտ ընդհանրական բնույթի հաստատմանը: Խոսքն այն մասին է, որ հստակ աստիճանավորում հաստատվի այս ծառայության գնահատման մեջ, ինչը կարող է կաթոլիկների կողմից ներկայացվել (այդպես էլ եղել է) այնպիսի ածականներով, ինչպիսիք են «անհրաժեշտ» կամ «անփոխարինելի», լյութերականների կողմից որակվել որպես «կարևոր» կամ «լուրջ», ուստի՝ «ցանկալի» (par. 197, Growth in Agreement II, էջ 532):

վատարմությունը սերտորեն կապված է ծառայության ժառանգականությունը, իսկ մյուսներն զգուշանում են պատմական եպիսկոպոսությունից՝ համարելով, որ այն չարաշահման հավանականություն ունի, ուստի և կարող է վնասակար լինել համայնքի բանեցություն համար: «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայագործություն» փաստաթուղթն իր հերթին բավարարվում է ընդամենը հայտարարելով, որ եռակի ծառայությունը «այսօր կարող է օգտագործվել որպես այն միասնության արտահայտություն, որին հետամուտ ենք լինում, ինչպես նաև դրան հասնելու միջոց»⁴⁷:

Եռակի ծառայություն.

Հաշվի առնելով Եկեղեցում հոգևոր ծառայության տեղի վերաբերյալ համաձայնության նկատելի արտահայտությունները, հանգում ենք նրան, որ ինքներս մեզ հարց ենք տալիս՝ եկեղեցիները կարո՞ղ են համաձայնության գալ այն հարցի շուրջ՝ արդյո՞ք եռակի ծառայությունը բխում է Աստծո կամքից, քանզի իրականացնում է Նրա ցանկացած միությունը:

Իշխանության պարզելը Եկեղեցու ծառայության մեջ.

48. Եկեղեցում ողջ իշխանությունը բխում է Տեր ու Վարդապետ Հիսուս Քրիստոսից, որն իր իշխանությունը (*exousia*)՝ հեղինակավոր պատվիրակ, բարոյական հեղինակություն, ազդեցություն, բառացի՝ «ինչ-որ մեկի գոյությունից բխող» բառով արտահայտված է Նոր Կտակարանում) իրականացրել է՝ ուսուցանելով (Մատթ. Ե. 2, Ղուկ. Ե. 3), հրաչքներ գործելով (Մարկ. Ա. 30-34, Մատթ. ԺԴ. 35-36), դիվահանությամբ (Մարկ. Ա. 27, Ղուկ. Դ. 35-36), մեղքերին թողություն տալով (Մարկ. Բ. 10, Ղուկ. Ե. 4) և իր աշակերտներին փրկության ճանապարհով առաջնորդելով (Մատթ. ԺԶ. 24): Հիսուսի ամբողջ ծառայությունը բնորոշվում է Նրա իշխանությամբ (Մարկ. Ա. 27, Ղուկ. Դ. 36), որը ծառայում էր մարդկանց: Ստանալով «ամեն իշխանություն երկնքում և երկրի վրա» (Մատթ. ԻԸ. 19)՝ Քրիստոս իր իշխանությունը կիսել է առաքյալների հետ (Հովհ. Ի. 20-22): Վերահսկողական ծառայության մեջ (*episkopé*) ժառանգորդներն իրականացրել են իրենց իշխանությունը՝ Ավետարանի քարոզչությամբ, խորհուրդների իրականացմամբ, հատկապես՝ հաղորդությամբ և հավատացյալների հովվական առաջնորդությամբ⁴⁸:

⁴⁷ “Baptism, Eucharist and Ministry”, section on Ministry, §22.

⁴⁸ Հիսուսի իշխանությունը բնութագրող նկարագրություն ենք գտնում Ռավեննայի ուղղափառ-կաթոլիկ երկխոսության հետևյալ փաստաթղթում (2007)՝ “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority”, §12. հմմտ. սույն փաստաթղթի Բ. գլխի 18-րդ նշումը:

49. Եկեղեցում իշխանություն հասկանալի է բնույթը կարող է ճշգրտորեն ընկալվել և իրականացվել միայն իր Առաջնորդի իշխանության ներքո՝ Նրա, ով խաչվեց, «ունայնացավ»՝ «Հնազանդ լինելով մինչև մահ և այն էլ մահուան՝ խաչի վրայ» (Փիլիպ. Բ. 7-8): Բանն այն է, որ այդ իշխանությունն անհրաժեշտ է հասկանալ վախճանաբանական խոստման ենթատեքստում, որը տրվել է Հիսուսի կողմից՝ Եկեղեցին տանելու դեպի երկնային արքայություն: Այս առումով Եկեղեցու իշխանությունը տարբեր է աշխարհի իշխանությունից: Երբ աշակերտները ցանկացան մեկը մյուսին իշխել, Հիսուս սաստեց նրանց՝ ասելով՝ Ինքը չի եկել, որ իրեն ծառայեն, այլ՝ ծառայելու և իր կյանքը ուրիշներին նվիրաբերելու (Մարկ. Ժ. 41-45, Ղուկ. ԻԲ. 25): Եկեղեցու իշխանությունը պետք է ընկալվել որպես «խոնարհ ծառայություն», որը սնուցում և կերտում է Եկեղեցու «koinonia»-ն հավատքով, կյանքով ու վկայությամբ. այն արտահայտվում է Հիսուսի՝ աշակերտների ոտքերը լվանալու օրինակով (Հովհ. ԺԳ. 1-17): Դա սիրո ծառայություն է (diakonia)՝ առանց որևէ տիրապետության և բռնության:

50. Ուստի հարկ է տարբերակել Եկեղեցում իշխանությունը՝ տարբեր ձևերով ու մակարդակներով, և սովորական իշխանությունը: Այդ իշխանությունը Հայր Աստծուց գալիս է Որդւով՝ Սուրբ Հոգու զորութեամբ: Այս առումով այն արտահայտում է Աստծո սրբությունը: Եկեղեցիների կողմից իշխանության՝ տարբեր դրսևորումներով ճանաչված աղբյուրները, ինչպիսիք են Սուրբ Գիրքը, Ավանդությունը, պաշտամունքը, ժողովներն ու համագումարները, նույնպես բնութագրում են Սուրբ Երրորդությունը: Այս իշխանությունը ճանաչված է ամենուր, որտեղ արտահայտվում է դեպի սրբություն տանող ճամարտությունը, իսկ Աստծո սրբությունը խոստովանվում է «երեխաների ու ծծկերների բերանով» (Սաղմ. Ը. 3, Մատթ. ԻԱ. 16): Սրբությունն իրողություն է Աստծո՝ այլոց և արարչագործության հետ հարաբերության մեջ: Պատմության ողջ ընթացքում Եկեղեցին ընդունել է որոշ իշխանություն սրբերի կյանքում, վանականության վկայության և ճգնակեցության մեջ, երբ որոշ հավատացյալ խմբեր ապրել և քարոզել են Ավետարանի ճամարտությունը: Այդ իմաստով կարող ենք որոշակի իշխանություն նկատել նաև միջեկեղեցական երկխոսություններում և համատեղ այն հայտարարություններում, որոնք արտացոլում են ճամարտության ընդհանուր փնտրտուքը ու բացահայտում այդ ճամարտությունը սիրո մեջ (Եփես. Դ.15), երբ հավատացյալներին թախանձազին կոչ են անում հետևելու Տիրոջ կամքին՝ հանուն եկեղեցական հաղորդության, մշտական «metanoia»-ի և սուրբ կյանքի:

51. Իշխանությունը, որ Հիսուս Քրիստոս՝ Եկեղեցու միակ Առաջնորդը, կիսում է հոգևոր ծառայությունն ստանձնածների հետ, ո՛չ պարզապես անձնական է, ո՛չ էլ սոսկ համայնքի կողմից պատվիրված: Դա Սուրբ Հոգու շնորհն է՝ նախատեսված սիրո մեջ Եկեղեցու ծառայության (diakonia) համար: Դրա իրականացումը ներառում է մասնակցությունը ողջ համայնքի, որի «հավատքի զգացումը» (sensus fidei) նպաստում է Աստծո խոսքի ամբողջական ընկալմանը և որի՝ առաջնորդության և հոգևոր ծառայության վերաբերյալ ստացած ուսուցումը հաստատում է այդ առաջնորդության վավերականությունը: Փոխադարձ սերն ու երկխոսությունն են միավորում իշխանություն ունեցողներին և նրանց, ովքեր այդ իշխանության ներքո են: Քանի որ իշխանության իրականացումը հավատքով, պաշտամունքով և խաչված ու հարություն առած Տիրոջ «exousia»-ով՝ ծառայությամբ, քրիստոնեական համայնքն առաջնորդելու միջոց է, այն կարող է հնազանդության կոչ անել: Սակայն ենթադրվում է, որ այդ կոչը պետք է ընդունվի կամավոր համագործակցությամբ և համաձայնությամբ, քանի որ դրա նպատակն է հավատացյալներին օգնելը, որպեսզի նրանք ամբողջապես հասունանան ի Քրիստոս (Եփես. Դ. 11-16)⁴⁹: Ավետարանի վավերականության վերաբերյալ Աստծո ժողովրդի կարծիքը, մտքերն այն անձանց, որոնք հիմնականում կենտրոնանում են սուրբբարային և աստվածաբանական ուսումնասիրությունների վրա, և առաջնորդությունը նրանց, ովքեր հատուկ ձեռնադրված են՝ իրականացնելու առաջնորդական ծառայություն, նպաստում են համայնքի կողմից Աստծո կամքն ընկալելուն: Եկեղեցում որոշումների կայացման ընթացքը հետամուտ է լինում և բոլորի համաձայնությունը ձեռք է բերում Սուրբ Հոգու առաջնորդությամբ, ինչը կարելի է նշմարել Աստծո խոսքը և միմյանց ուշադիր ունկնդրելիս: Ժամանակի ընթացքում գործունե կերպով Սուրբ Հոգին լուծում է որոշումների մեջ առկա հնարավոր երկիմաստությունները: Էկոմենիկ շարժման շնորհիվ քրիստոնյա որոշ առաջնորդների կողմից իշխանությամբ տրված ուսուցման արդյունքները դուրս եկան իրենց համայնքի սահմաններից՝ անգամ մեր ժամանակներում և տարաձայնությունների առկա պայմաններում, օրինակ՝ արքեպիսկոպոս Դեսմոնդ Տյուսյուկի որդեգրած դիրքորոշումը, երբ հայտարարեց՝ «Ապարտեիդը չափազանց ուժեղ է, որ բաժանված Եկեղեցին կարողանա հաղթահարել

⁴⁹ Հմմտ. “Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority”, §§13-14, սույն փաստաթղթի Բ. գլխի 18-րդ նշումը:

այն»⁵⁰, Բարդուղիմեոս պատրիարքի նախաձեռնությունները, որոնց նպատակը քրիստոնյաներին միավորելն է՝ ի սպաս չըջակա միջավայրի պահպանության, Հովհաննես Պողոս և Բենեդիկտոս ԺԶ. պապերի գործադրած ջանքերը՝ քրիստոնյաներին և այլ կրոնների առաջնորդներին հրավիրելով միասին գործելու և աղոթելու հանուն խաղաղության, և ազդեցությունը, որ ունեցել է Ռոգեր Շուլց եղբայրը, որն անթիվ-անհամար քրիստոնյաներին, հատկապես երիտասարդներին ներշնչել է համախմբվել և միասնաբար փառաբանել Սուրբ Երրորդությունը:

Իշխանությունը Եկեղեցում և դրա իրականացումը.

Երկկողմ մի շարք հանդիպումներ լուրջ առաջընթաց են արձանագրել իշխանության և դրա կիրառմանը վերաբերող թեմայի շուրջ համաձայնության ձեռք բերման գործում⁵¹: Սակայն եկեղեցիների միջև դեռևս առկա են տարաձայնություններ իշխանության տարբեր աղբյուրներին հասկացվող հարաբերական կշռի, ինչպես նաև այնպիսի հարցերի շուրջ, ինչպիսիք են՝ Եկեղեցին ինչ չափով և ինչպիսիք հնարավորություններ ունի հասնելու իր հավաքի նորմարիվ արտահայտությանը, որն է ձեռնադրված բարձաստիճան հոգևորականների դերը, երբ խոսքը վերաբերում է հայրությանն այնպիսի մեկնություն տալուն, որը հեղինակություն ունենա: Բոլոր Եկեղեցիները համաձայն են այն հարցում, որ անհետաձգելի է Ավետարանը քարոզելը, այն մեկնելն ու աշխարհում այն ապրելը՝ խոնարհաբար, քայքայ և համոզիչ իշխանությամբ: Իշխանության ճանաչման և գործադրման կերպի վերաբերյալ էկումենիկ համաձայնության փնտրությունը չի կարող արդյոք կառուցողական դեր խաղալ եկեղեցիների առաքելական այդ ձեռնարկում:

Եպիսկոպոսական ծառայություն (episkopé).

52. «Եկեղեցին, որպես Քրիստոսի մարմին և Աստծո վախճանաբանական ժողովուրդ, հիմնվել է Սուրբ Հոգով՝ բազմազան շնորհների ու ծառայությունների միջոցով: Այդ բազմազանությունը պահանջում է համակարգված ծառայություն, որ այդ շնորհները կարողանան հարստացնել Եկեղեցին, նրա միությունն ու առաքելությունը»⁵²: Ըստ Ավետարանի՝

⁵⁰ Desmond Tutu: Towards Koinonia in Faith, Life and Witness», in Best, Thomas et Gassmann, Günther (dir.): On the Way to Fuller Koinonia, Geneva, 1994, p. 96-97.

⁵¹ Տես անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողովի զեկույցը՝ “Authority in the Church” (1976), in Growth in Agreement I, էջ 88-105. “Authority in the Church II”, in Growth in Agreement I, էջ 106-118. “The Gift of Authority” (1998), in Growth in Agreement III, էջ 60-81: Մեթոդիստ-կաթոլիկ երկխոսության փաստաթղթի 83-84 պարբերություններում կարելի է գտնել դրա արձագանքը՝ “Speaking the Truth in Love: Teaching Authority among Catholics and Methodists”, in Growth in Agreement III, էջ 163-164:

⁵² “Baptism, Eucharist and Ministry”, section on Ministry, §23.

եպիսկոպոսական ազնիվ ծառայությունը՝ ընտրյալ և նման ծառայության համար առանձնացված անձանց կողմից, էական նշանակություն ունեցող պահանջ է Եկեղեցու կյանքի և առաքելության համար: Իրականում եպիսկոպոսական կառույցները զարգացել են տարբեր եղանակներով՝ կախված վայրից և ժամանակից: Սակայն գրեթե բոլոր համայնքները՝ ունենան թե ոչ եպիսկոպոսական կարգ, շարունակում են անհրաժեշտ համարել եպիսկոպոսական ծառայությունը: Ցանկացած դեպքում եպիսկոպոսությունը ծառայում է շարունակականության պահպանմանը առաքելական հավատքում և առօրյա կյանքում: Աստծո խոսքը քարոզելուց և խորհուրդները կատարելուց զատ, այս ծառայության մեկ այլ հիմնական սկզբունքն է բացահայտված ճշմարտությունը հավատարմորեն պահպանելն ու փոխանցելը, տեղական ծխերը հաղորդության մեջ պահելը, Ավետարանը վկայելու նպատակով փոխադարձ աջակցություն բերելը և օրինակ ցույց տալը: Այդ առաջնորդությունը ներառում է վերահսկողությունը ծառայության կոչված քրիստոնեական տարբեր կազմակերպությունների, որոնք լիազորված են բարելավելու մարդկային կյանքը և թեթևացնելու չարհարանքները: «Episkopé» կամ «վերահսկողություն» բառում ամփոփված այս բոլոր գործառույթներն իրականացվում են այն անձանց կողմից, որոնք չփվում են ոչ միայն իրենց համայնքների հավատացյալների, այլև նրանց հետ, ովքեր նման ծառայություն են իրականացնում տեղական այլ համայնքներում: Ուստի պետք է հաստատել, որ, ինչպես եկեղեցական ցանկացած ծառայություն, առաջնորդական ծառայությունը պետք է իրագործվի միաժամանակ՝ թե՛ անհատական և թե՛ կոլեգիալ ու համայնական եղանակով⁵³: Ծառայության այս եղանակները «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայադործություն» փաստաթղթում հակիրճ նկարագրվել են այսպես՝ «Զեռնադրյալն իր ծառայությունը պետք է իրականացնի անհատապես: Զեռնադրվածը Ավետարանը քարոզելու և համայն-

⁵³ «Հավատք և կարգ»-ի առաջին համաժողովը (Լոզան, 1927 թ.) ի գիտություն է ընդունել Եկեղեցու սահմանադրությունը «եպիսկոպոսական», «երիցական» և «համայնական» համակարգերով՝ հավելելով, որ այս երեք կարգերի հիմքում ընկած արժեքները «շատերի կողմից համարվում էին Եկեղեցու կարգի համար կարևոր» (in Bate, H. N. (dir.): Faith and Order Proceedings of the World Conference: Lausanne, August 3-21, 1927, Student Christian Movement, London, 1927, էջ 379): Հիսունհինգ տարի անց «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայադործություն» փաստաթուղթը «Ծառայություն» բաժնի «Մեկնաբանություն 26-րդ պարբերության վերաբերյալ» բնագրում մեջ է բերում Լոզանի այս փաստաթղթից՝ արդարացնելու համար այն հայտարարությունը, ըստ որի՝ ձեռնադրյալի ծառայությունը պետք է իրագործվի անհատական, կոլեգիալ և համայնական հիմունքներով:

քին միասնական կյանքով ու վկայություններ Տիրոջը ծառայելու կոչ անելու համար, առավել արդյունավետ է դրսևորում Քրիստոսի ներկայությունն իր ժողովրդի մեջ: Հոգևոր ծառայությունը պետք է իրականացվի կոլեգիալ հիմունքով, այսինքն՝ անհրաժեշտ է, որ ձեռնադրված հոգևորականների դասը բաժանի համայնքի խնդիրները ներկայացնելու գործը: Եվ վերջապես, ձեռնադրվածի ծառայության և համայնքի միջև սերտ կապը պետք է իր արտահայտությունը գտնի համայնական չափման մեջ, այսինքն՝ հոգևոր ծառայությունը պետք է արմատացած լինի համայնքի կյանքում, ընդ որում, այն իր արդյունավետ մասնակցությունն է պահանջում Աստծո կամքի որոնման և Սուրբ Հոգու առաջնորդության մեջ⁵⁴:

53. Այդպիսի առաջնորդության իրականացումն արտացոլում է Եկեղեցու այնպիսի հատկանիշը, որը կարելի է անվանել «սինոդականություն» (կամ «ժողովականություն»: «Synode» բառը գալիս է հունարեն *syn* = միասին և *odos* = ճանապարհ եզրույթներից, ինչը ենթադրում է, որ «ընթանում ենք միասին»: Թե՛ «սինոդականությունը» և թե՛ «ժողովականությունը» նշանակում են, որ «Քրիստոսի Մարմնի յուրաքանչյուր անդամ իր տեղն ու պատասխանատվությունն ունի Եկեղեցու միության մեջ⁵⁵: Սուրբ Հոգու գլխավորությամբ ողջ Եկեղեցին սինոդալ է եկեղեցական կյանքի բոլոր մակարդակներում՝ տեղական, տարածաշրջանային և ընդհանրական: «Սինոդականություն» կամ «ժողովականություն» հատկանիշն արտացոլում է Սուրբ Երրորդության կյանքի խորհուրդը, իսկ Եկեղեցու կառույցներն այդ հատկանիշն արտահայտում են այնպես, որ համայնքի կյանքն իրականանա իբրև հաղորդություն: Տեղական հաղորդակցական համայնքում այդ հատկանիշն իրականում կյանքի է կոչվում անդամների և առաջնորդի միջև խոր միասնության՝ սիրո և ճշմարտության մեջ: Վճռորոշ իրավիճակներում ժողովներ են գումարվել՝ առաքելական հավատքը հերետիկոսություններից կամ բարոյական ու դավանաբանական վտանգ ներկայացնող ուսմունքներից տարբերակելու համար՝ ապավինելով Սուրբ Հոգուն, որ Հիսուս խոստացավ ուղարկել, երբ վերադառնա Հոր մոտ (Հովհ. ԺԶ. 7, 12-14): Էկումենիկ ժողովներին մասնակցել են բոլոր եկեղեցիներից եկած առաջնորդներ. նրանց որոշումները բոլորն ընդունել և երախտագիտություն են հայտնել՝ ողջ Եկեղեցու միասնու-

⁵⁴ “Baptism, Eucharist and Ministry”, §26.

⁵⁵ Տե՛ս ուղղափառ-կաթոլիկ միջազգային երկխոսության փաստաթուղթը՝ “Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority”, §5, որտեղ նշվում է նաև, որ «synodality» և «Conciliarity» («սինոդականություն» և «ժողովականություն») եզրույթները կարելի է հոմանիշներ համարել:

թյան պաշտաման և հաստատման գործում նրանց կարևոր ծառայության համար⁵⁶: Ներկայումս եկեղեցիները տարբեր հայեցակարգեր ու սովորույթներ ունեն այն ամենի վերաբերյալ, ինչն առնչվում է ժողովներին աշխարհականների մասնակցությանն ու դերին:

Միջեկեղեցական ժողովների իշխանությունը.

Եթե եկեղեցիների մեծ մասն ընդունում է, որ միջեկեղեցական առաջին ժողովների դավանաբանական սահմանումներն արտահայտում են Նոր Կրակարանի վարդապետությունը, ապա մյուս եկեղեցիներն էլ հայտարարում են, որ հետևորդության դավանաբանական բոլոր որոշումները կարող են վերանայվել: Մյուսները կարծում են, որ դավանաբանական որոշ սահմանումներ հավասարի նորմայի, ուստի և անփոփոխելի արտահայտություններ են: Արդյո՞ք միջեկեղեցական երկխոսությունը հնարավորություն է ընձեռել միասնական գնահատական փառաբանման միջեկեղեցական առաջին ժողովների ուսուցման նորմայի վերաբերյալ:

54. Ամեն անգամ, երբ եկեղեցիները համախմբվում են քննարկումների և կարևոր որոշումներ կայացնելու համար, հարկ է, որ լինի մեկը, ով ժողով կգումարի և կնախագահի այն՝ պաշտպանելով կարգը և առավել դյուրին դարձնելով համաձայնության հասնելը՝ առաջնորդվելով առողջ դատողությամբ ու ճիշտ կողմնորոշմամբ: Նախագահող կողմերը պետք է մշտապես պատրաստ լինեն ծառայելու ժողովին ներկաներին՝ Աստծո Եկեղեցին սիրով և ճշմարտության հիմքերով համար: Նրանք պարտավոր են հարգել տեղական եկեղեցիների ամբողջականությունը, արտահայտվելու հնարավորություն տալ ձայնագրողներին և հաստատել միություն բազմազանության մեջ:

55. «Գահերեցություն» (primacy) բառը հղում է միջեկեղեցական առաջին ժողովների կողմից արդեն իսկ որպես հնագույն փորձառություն ընդունված սովորույթին և կիրառությանը, որոնց միջոցով Ալեքսանդրիայի,

⁵⁶ Միջեկեղեցական ժողովը կամ սինոդը այնպիսի ժողով է, որը ներկայացնում է քրիստոնեական ողջ աշխարհը: Առաջին ժողովը, որ համընդհանուր ճանաչվեց, 325 թվականի Նիկեայի տիեզերաժողովն էր, որը հաստատում էր Քրիստոսի աստվածությունը՝ ի պատասխան Արիոսի նոր ուսմունքի. վերջինս ժխտում էր Որդու և Հոր համագոյությունը: Եկեղեցիները համաձայն չեն միջեկեղեցական ժողովների քանակի հարցում: Միջեկեղեցական ժողովների և նրանց իշխանության վերաբերյալ տես լյութերա-ուղափառ երկխոսության փաստաթուղթը՝ "Authority in and of the Church: The Ecumenical Councils" (1993), in Growth in Agreement III, էջ 12-14, ինչպես նաև "Councils and the Declaration of the Faith" վերնագրով ենթաբաժինը՝ աշակերտներ-կաթոլիկներ երկխոսության հետևյալ փաստաթղթում՝ "Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church", in Growth in Agreement II, էջ 125-127. "Councils and the Ecumenical Movement", WCC, Geneva, 1968:

Հռոմի, Անտիոքի (հետագայում միացան Երուսաղեմի, Կ. Պոլսի) եպիսկոպոսները վերահսկողական ծառայություն էին իրականացնում եկեղեցական համապատասխան նահանգներից ավելի ընդարձակ տարածքում: Այդ ժամանակ չէին կարծում, որ գահերեցական այդ վերահսկողությունը հակասում է «ժողովականություն» հասկացությանը, որն առավել մոտ է միության կոլեգիալության գաղափարին: Պատմականորեն տարբեր մակարդակներում գոյություն են ունեցել գաղութացման դրսևորումներ՝ «Առաքելական կանոնների» 34-րդ կանոնի համաձայն, որն արտահայտում է այնպիսի մի գաղափար, ըստ որի՝ որևէ եկեղեցու եպիսկոպոսների մեջ ընտրյալը որոշումներ էր կայացնում միայն մյուս եպիսկոպոսների հետ համաձայնության գալուց հետո, իսկ վերջիններս, իրենց հերթին, որևէ կարևոր որոշում չէին կայացնում՝ առանց ընտրյալ եպիսկոպոսի համաձայնության⁵⁷: Նույնիսկ առաջին դարերի ընթացքում գահերեցական բազմաբնույթ ծառայությունները տուժել են եկեղեցու առաջնորդների միջև մրցակցությունից: Հռոմի եպիսկոպոսը հետզհետե պահանջել է որոշումներ կայացնելու առաջնություն (իրավասություն) և ուսուցանելու իշխանություն, որը տարածվում էր Աստծո ողջ ժողովրդի վրա՝ հիմնվելով տեղական եկեղեցու և Պետրոս ու Պողոս առաքյալների միջև հարաբերության վրա: Թեպետ այդ առաջնությունը ճանաչվել է առաջին դարերի բազմաթիվ եկեղեցիների կողմից, սակայն դրա իրագործման եղանակները տարածայնությունների տեղիք են տվել: Այս վերջին տարիներին էկումենիկ շարժումը նպաստել է ստեղծելու առավել հաշտարար միջնորդող ձևավորելուն, որտեղ քննարկվել է մի ծառայության հարց՝ ի նպաստ ամբողջ եկեղեցու միության:

56. Մասամբ երկկողմ և բազմակողմ հանդիպումներում արդեն իսկ արձանագրված հաջողությունների շնորհիվ՝ «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի համաշխարհային 5-րդ վեհաժողովն առաջադրել է «Քրիստոնեական միասնության համընդհանուր ծառայության» հարցը⁵⁸: Իր “*Ut unum sint*” կոչվող կոնգակում Հովհաննես Պողոս Բ. պապը մեջ է բերել այս փաստաթուղթը և եկեղեցիների առաջնորդներին և աստվածաբաններին հորդորել է իր հետ մեկտեղ սկսել այս ծառայությանը վերաբերող «եղբայրություն ու համբերատարություն պահանջող երկխոսությունը»⁵⁹:

⁵⁷ Այս կանոնը գետնդրված է հետևյալ կայքում՝ <http://www.newadvent.org/fathers/3820.htm>:

⁵⁸ Տե՛ս “Report of Section II: Confessing the One Faith to God’s Glory”, par. 31.2, in Best, Thomas et Gassmann, Günther (dir.): *On the Way to Fuller Koinonia*, WCC, Geneva, 1994, էջ 243:

⁵⁹ Հովհաննես Պողոս Բ., *Ut unum sint* (1995), par. 96: “Petrine Ministry” վերնագրով զեկույցը համադրությունն ու վերլուծությունն է միջեկեղեցական տարբեր երկխոսությունների, որոնք մինչև 2001 թ. անդադարվել են առաջնորդությանը, ինչպես նաև Հովհաննես

Հետագա քննարկումների ժամանակ, չնայած որոշ թեմաների շուրջ համառ անհամաձայնություններ, այլ եկեղեցիների որոշ անդամներ հայտնեցին իրենց պատրաստակամությունը՝ քննարկելու, թե նման ծառայությունն ինչպես կարող է առաջ մղել տեղական եկեղեցիների միությունն ամբողջ աշխարհում՝ խթանելով իրենց վկայության առանձնահատկությունները: Հաշվի առնելով այս հարցի առնչությամբ էկոմենիկ շարժման մոտեցումը՝ կարևոր է տարանջատել գահերեցական ծառայության էությունն առանձնահատուկ այլ եղանակներից ու ձևերից, որոնցով այդ ծառայությունն իրականացել և այսօր էլ իրականանում է: Բոլորը պատրաստ են ընդունելու, որ գահերեցական ծառայությունը, ինչպես էլ այն ներկայանա, պետք է իրականացվի համայնքային և կոլեգիալ պայմաններում:

57. Դեռևս շատ աշխատանք կա անելու՝ այս թեմայի շուրջ համաձայնության հասնելու համար: Ներկայումս որոշ քրիստոնյաներ չեն ընդունում, որ գահերեցական համաշխարհային ծառայությունն անհրաժեշտ, անգամ ցանկալի է, նույնիսկ եթե երկկողմ բազմաթիվ հանդիպումների ժամանակ ընդունվել է քրիստոնյա ողջ համայնքի միությունը միտված ծառայության արժեքը, կամ նմանօրինակ ծառայությունը համապատասխանում է Եկեղեցու համար Քրիստոսի կամքին⁶⁰: Համաձայնության բացակայությունը արձանագրվում է որոշ եկեղեցիների կողմից: Միջեկեղեցական կարևոր քննարկումներ են տեղի ունեցել՝ Եկեղեցու ընդհանուր միությունը միտված ծառայության հիմնավորումները Նոր Կտակարանում գտնելու համար, օրինակ՝ Պետրոսի կամ Պողոսի ծառայությունների վերաբերյալ: Սակայն դեռևս առկա են անհամաձայնություններ նրանց ծառայությունների կարևորության և նշանակության առնչությամբ, և թե դրանք վկայո՞ւ են Աստծո այն մտադրության մասին, որ լինի ծառայության որոշակի ձև՝ ի սպաս Եկեղեցու միության ու առաքելության:

Միությանն ուղղված ընդհանրական ծառայություն.

Պողոս Բ. պապի կողմից այս ծառայության շուրջ երկխոսելու հրավերի առնչությամբ ստացված արձագանքներին: Այս գեկույցում հիմնական հարցերը խմբավորված են չորս ենթավերնագրերի ներքո՝ «Աստվածաշնչյան հիմքեր», «De jure divino», «Համընդհանուր իրավասություն», «Պապական անսխալականություն»: Այս նախնական գեկույցը կարելի է գտնել “Information Service n° 109”-ում (2002/I-II), էջ 29-42. այն ցույց է տալիս, որ «պետրոսյան ծառայության» գնահատականը փոփոխվում է՝ կախված մասնավոր այն ավանդությունից, որին պատկանում է քրիստոնեական տվյալ համայնքը:

⁶⁰ Տես անգլիկան-կաթոլիկ միջազգային հանձնաժողովի գեկույցը՝ “The Gift of Authority” in Growth in Agreement III, էջ 60-81 և ուղղափառ-կաթոլիկ միջազգային երկխոսության “The Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church” փաստաթուղթը:

Եթե, համաձայն Քրիստոսի կամքի, այսօրվա բաժանումները հաղթարվեն, ինչպե՞ս պետք է դիտարկել և իրականացնել այնպիսի մի ծառայություն, որի նպատակը Եկեղեցու միությունը նպաստելն ու այդ միությունն ընդհանրական մակարդակով աջակցելն է:

ԳԼՈՒԽ Դ.

Եկեղեցին աշխարհում և աշխարհի համար

Ա. Ասրժոն ծրագիրն արարչության մեջ. Արքայություն.

58. Հիսուսի փրկագործության իմաստն ամփոփված է այս նախադասության մեջ. «Քանի որ Աստուած այնքան սիրեց աշխարհը, որ մինչև իսկ իր միածին Որդուն տուեց» (Հովհ. Գ. 16): Այսպիսով, աշխարհի հանդեպ Աստծո հիմնական և էական վերաբերմունքը սերն է՝ ամեն երեխայի, կնոջ, տղամարդու, երբևէ մարդկության պատմության մաս դարձածների նկատմամբ, ամբողջ արարչության հանդեպ: Երկնային արքայությունը, որի մասին Հիսուս քարոզեց՝ Աստծո խոսքը բացահայտելով առականելով և այն հաստատելով գորավոր գործերով, հատկապես՝ իր զատկական մահվան խորհրդով և հարույթյամբ, ողջ աշխարհի վերջին հանգրվանն է: Աստված Եկեղեցին հիմնեց ոչ թե իր համար, այլ որ նրա միջոցով վերափոխի աշխարհը: Այս առումով ծառայությունը (*diakonia*) բխում է հենց Եկեղեցու էությունից: «Եկեղեցին և աշխարհը» փաստաթուղթն այդ ծառայությունը նկարագրում է այսպես. «Որպես Քրիստոսի մարմին՝ Եկեղեցին մասնակից է աստվածային խորհրդին: Որպես խորհուրդ՝ այն աշխարհին բացահայտում է Քրիստոսին՝ քարոզելով Ավետարանը, կատարելով խորհուրդները՝ ցույց տալով Նրա պարզեցած կյանքի նոր բնույթը: Դրանով Եկեղեցին կանխագործում է իր մեջ արդեն իսկ ներկա արքայությունը»⁶¹:

59. Աշխարհում Եկեղեցու առաքելության էությունը Հիսուս Քրիստոսով փրկության Ավետիսը խոսքով և գործերով բոլորին քարոզելն է (Մարկ. ԺԶ. 15): Այս առումով քարոզչությունը Եկեղեցու կարևորագույն գործառույթներից է՝ ի հնազանդություն Հիսուս Քրիստոսի պատվիրանին (Մատթ. ԻԸ. 18-20): Եկեղեցին Քրիստոսի կողմից կանչված է Սուրբ Հոգով վկայելու Հոր իրագործած հաշտության, բժշկության և արարչության վերափոխման մասին: Հետևաբար՝ ավետարանման հիմնական կողմերից է արդարության և խաղաղության խթանումը:

⁶¹ Տե՛ս «Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community», Geneva, WCC, 1990, Chapter III, §21, էջ 27:

60. Այսօր քրիստոնյաներն առավել քան գիտակցում են քրիստոնեությունից տարբերվող այլ կրոնների լայն գամմայի, դրանց բովանդակած ճշմարտությունների ու արժեքների իրողությունը⁶²: Դա քրիստոնյա հավատացյալներին մղում է հիշելու Ավետարանի այն հատվածները, որտեղ Հիսուս հանդուրժողականություն է քարոզում նրանց նկատմամբ, ովքեր «օտարներ» կամ «ուրիշներ» էին իրեն լսողների համար (Մատթ. Ը. 11-12, Ղուկ, է. 9, ԺԳ. 28-30): Քրիստոնյաներն ընդունում են, որ կրոնական ազատությունը մարդկային հիմնարար իրավունքներից է, և հանդուրժողականությամբ, որին Հիսուս ինքն էր կոչ անում, պետք է հարգել այդ իրավունքն ու հաղորդակցվել մյուսների հետ՝ ոչ միայն քրիստոնեական վարդապետության հարստությունները փոխանցելու, այլև ճշմարտության և բարության բոլոր այն տարրերը գնահատելու նպատակով, որոնք առկա են մյուս կրոններում: Քարոզչությունը պետք է իրականացնել՝ հարգելով այլ համոզմունքներ ունեցողներին: Նոր Կտակարանում բացահայտված ճշմարտության փոխանցումը և մյուսներին Քրիստոսով կյանքի կոչ անելը սիրո արտահայտություն է⁶³: Կրոնական բազմակարծության հարաճուն գիտակցման արդի համատեքստում Քրիստոսին բացահայտորեն չհավատացողների համար փրկության հնարավորությունը և հարաբերությունները միջկրոնական երկխոսության ու այն քարոզի միջև, որ Հիսուս սեր է, հաճախ են դառնում քրիստոնյաների համար վերլուծությունների ու բանավեճերի թեմաներ:

⁶² Տե՛ս «Religious Plurality and Christian Self-Understanding» (2006), գիտահետազոտական մի գործընթացի արդյունք, որ մեկնարկել է 2002 թ. ԵՀԽ-ի գործադիր կոմիտեի նիստի առիթով արված առաջարկը և ուղղված է երեք խմբերի՝ «Հավատք և կարգ», «Միջկրոնական երկխոսություն և հարաբերություններ» և «Առաքելություն ու ավետարանում»: Այն կարելի է գտնել <http://www.oikoumene.org/fr/documentation/documents/assemblee-du-coe/porto-alegre-2006/3-documents-preparatoires-et-documents-de-base/identite-chretienne-et-pluralite-religieuse.html> էլ. հասցեում. այդ հայտարարությունն ընդգրկվում է քրիստոնեության և աշխարհի կրոնների միջև հարաբերությանն առնչվող այն քննարկման շրջանակներում, որ տեղի է ունեցել 1989 թ. Սան Անտոնիոյում գումարված «Առաքելություն և ավետարանում» հանձնաժողովի կոնֆերանսի ժամանակ:

⁶³ Եվրոպական եկեղեցիների կոնֆերանսի և Եվրոպայի եպիսկոպոսների կոնֆերանսի խորհրդի «Charta oecumenica»-ի (2001) երկրորդ պարբերության մեջ ասվում է. «Մենք պարտավոր ենք ընդունել, որ յուրաքանչյուրը ազատ խղճով կարող է ընտրել իր կրոնական և եկեղեցական պատկանելությունը: Ոչ ոքի չի կարելի բարոյական ճնշմամբ կամ նյութական խրախուսմամբ հարկադրել դավանափոխ լինել: Նմանապես՝ ոչ ոքի չպետք է խանգարել սեփական որոշմամբ դավանափոխ լինել»: Տե՛ս նաև «Christian Witness in a Multi-Religious World: Recommendations for Conduct» փաստաթուղթ՝ ընդունված 2011 թ. հունվար 28-ին միջկրոնական երկխոսության խորհրդի, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի և Ավետարանական համաշխարհային միության կողմից՝ http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/interelg/documents/rc_pc_interelg_doc_20111110_testimonianza-cristiana_fr.html:

Էկոմենիկ պատասխան կրոնական բազմակարծությանը.

Վերոհիշյալ հարցերի շուրջ լուրջ անհամաձայնություններ կան որոշ եկեղեցիների միջև: Նոր Կտակարանը ուսուցանում է, որ Աստված կամենում է ողջ մարդկության փրկությունը (Ա. Տիմ. Բ. 4), և Հիսուս աշխարհի միակ Փրկիչն է (Ա. Տիմ. Բ. 5, Գործք Դ. 12): Փրկության հանարավորության վերաբերյալ աստվածաշնչյան այս ուսուցումներից ինչ հեղուկություններ կարող են անել նրանք, ովքեր չեն հավատում Քրիստոսին: Ոմանց կարծիքով Քրիստոսով փրկությունը՝ Սուրբ Հոգու զորությամբ, հնարավոր է նաև նրանց համար, ովքեր բացահայտ չեն դավանում քրիստոնեություն: Մյուսները չեն պատկերացնում, թե այս տեսակետն ինչպես է համապատասխանում աստվածաշնչյան այն հասկացություններին, որոնցում խոսվում է փրկության համար հավատքի և մկրտության անհրաժեշտության մասին: Այս տեսակետի առնչությամբ գոյություն ունեցող տարակարծությունները հերևանքներ կունենան Եկեղեցու առաքելությունը հասկանալու և այն կիրառելու կերպի վրա: Ամբողջ աշխարհում տարբեր կրոնների կենսունակության հարաճուն գիտակցման ներկայիս համարաբար անհավասարակշռություններն ինչպես կարող են նկատվել համաձայնության հասնել այս հարցերի շուրջ և խոսքով ու գործով առավել արդյունավետ համագործակցել Ավետարանի վկայության համար:

Բ. Ավետարանի բարոյական մարտահրավերը.

61. Քրիստոնյաները կոչված են ապաշխարելու մեղքերի համար, ներելու մյուսներին և վարելու աստվածահաճ, խոնարհ կյանք. աշակերտ լինելը ենթադրում է բարոյական պարտավորվածություն: Սակայն, ինչպես Պողոսն է նշում իր ուսուցման մեջ, մարդիկ արդարացվում են ոչ թե օրենքի գործերով, այլ հավատքով ձեռք բերած շնորհով (Հռոմ. Գ. 21-26, Գաղ. Բ. 19-21): Այսպես՝ քրիստոնեական համայնքը ապրում է աստվածային շնորհի և ներման մեջ, որոնք համարվում են հավատացյալների բարոյական կյանքի աղբյուրը և ձևավորում այն: Միության վերականգնման հեռանկարում միանգամայն կարևոր է, որ երկու համայնքները, որոնց բաժանումը նշանավորել է բողոքական բարենորոգման սկիզբը, կարողանան համաձայնություն գալ հավատքով արդարացմանը վերաբերող վարդապետության հիմնական կողմերի շուրջ, որը հենց անհամաձայնության հիմնական կետն էր պառակտման ժամանակ⁶⁴: Հավատքի ու շնորհի հիմքի վրա են բարոյական պարտավորությունն ու համատեղ գործը դառնում հնարավոր և պետք է հաստատվեն որպես Եկեղեցու կյանքին ու էությունը հատուկ գործոններ:

⁶⁴ Տե՛ս լյութերականների և կաթոլիկների համատեղ հայտարարությունն արդարացման վարդապետության վերաբերյալ:

62. Քրիստոնյաների՝ որպես աշակերտների, բարոյագիտության արմատները արարիչ և փրկագործ Աստծո մեջ են, և այն ձևավորվում է այնչափ, որչափ համայնքը ձգտում է ընկալել Աստծո կամքը տեղային ու ժամանակային տարբեր հանգամանքներում: Եկեղեցին անտարբեր չի մնում ողջ մարդկության բարոյական պայքարի հանդեպ: Այլ կրոնների հետևորդների, ինչպես նաև բարի կամք ունեցող յուրաքանչյուրի հետ քրիստոնյաները պետք է խթանեն ոչ միայն բարոյական անհատական արժեքները, որոնք էական են անհատականության կայացման համար, այլև արդարության, խաղաղության և շրջակա միջավայրի պահպանության սոցիալական արժեքները, քանզի Ավետարանի պատգամը վերաբերում է մարդկային գոյության թե՛ անձնական և թե՛ համայնական կողմերին: Այս առումով «koinonia»-ն ընդգրկում է ոչ միայն մեկ հավատքի խոստովանությունը և մեկ միասնական պատարագի կատարումը, այլև Ավետարանի ներշնչանքի ու պատգամների վրա հիմնված բարոյական ընդհանուր արժեքները: Չնայած արդի տարածայնություններին՝ եկեղեցիները այնքան են առաջ գնացել միմյանց հետ եղբայրական միության ճանապարհին, որ գիտակցում են՝ այն, ինչ մի եկեղեցի անում է, ազդում է մյուս եկեղեցիների կյանքի վրա, հետևաբար՝ անհրաժեշտ է փոխադարձաբար տեղեկացնել բարոյագիտության ոլորտում իրենց մտորումների և որոշումների մասին: Որքան եկեղեցիներն ընթանում են փոխադարձ հարցադրման և հաստատման ճանապարհով, այնքան ավելի արտահայտչականություն են հաղորդում այն ամենին, ինչ կիսում են Քրիստոսով:

63. Եթե բարոյական հարցերին առնչվող հակասությունները մշտապես խնդիրներ են առաջադրել եկեղեցուն, ապա փիլիսոփայական, սոցիալական և մշակութային ոլորտներում զարգացումները այսօր աչքարհին հակադրում են վերանայել բարոյական զանազան նորմեր, որը և բարոյական սկզբունքների և հարցերի շուրջ հրահրում է նորանոր հակամարտություններ, իսկ վերջիններս իրենց ազդեցությունն են թողնում եկեղեցիների միության վրա: Միևնույն ժամանակ բարոյական հարցերը կապված են քրիստոնեական մարդաբանության հետ, և երբ խոսքը վերաբերում է հոգևոր խորհրդածության գնահատմանը, առաջնությունը տրվում է Ավետարանին: Պատահում է, որ որոշ քրիստոնյաներ և եկեղեցիներ հայտնվում են պառակտման մեջ, անգամ հակառակ ճամբարներում՝ հիմնավորելով համար, թե որոնք են բարոյականության անձնական կամ հավաքական սկզբունքները, որոնք ներդաշնակ են Հիսուս Քրիստոսի Ավետարանին: Ավելին՝ ոմանք կարծում են, որ բարոյական հարցերն

իրենց էությունը Եկեղեցու բաժանման պատճառներ չեն, մինչդեռ մյուսները միանգամայն հակառակ համոզմունքն ունեն:

Բարոյական հարցերը և Եկեղեցու միությունը.

Միջեկեղեցական երկխոսությունը բազմակողմ և երկկողմ մակարդակներում սկսել է ուրվագծել հոգևոր ուսմունքի և գործունեության կարևորությունը ներկայացնող չափորոշիչներից մի քանիսը քրիստոնյաների միության համար⁶⁵: Եթե կամենում ենք, որ ներկայիս և ապագա միջեկեղեցական երկխոսությունները ծառայեն թե՛ Եկեղեցու առաքելությանը և թե՛ նրա միասնությանը, կարևոր է, որ դրանք բացահայտորեն քննարկեն այնպիսի խնդիրներ, որոնք մեր ժամանակների բարոյական հարցերն առաջադրում են հանուն համաձայնության: Եկեղեցիներին կոչ ենք անում ուշադրությամբ և աջակցության ոգով խորամուխ լինելու այս թեմաների մեջ: Եկեղեցիները, ուղղորդվելով Սուրբ Հոգով, ինչպես կարող են միասին նշմարել, թե այսօր ինչ է նշանակում հասկանալ և ապրել Հիսուսի վարդապետությանն ու վարքագծին հավատարիմ: Եկեղեցիները, երբ ձեռնարկում են այդ գործը, ինչպես կարող են քարոզին և իմաստուն խորհրդին համապատասխան օրինակներ առաջարկել այն հասարակություններին, որոնցում կոչված են ծառայելու:

Գ. Եկեղեցին հասարակության մեջ.

64. Աշխարհը, որ «Աստված այդքան սիրեց», ցնցված է խնդիրներով ու ողբերգություններով, որոնք պահանջում են քրիստոնյաների կարեկցանքը: Աշխարհի փոփոխման համար քրիստոնյաների մեծ ցանկությունն աղբյուրը Աստծո հետ նրանց միությունն է Հիսուս Քրիստոսով: Նրանք հավատում են, որ Աստված, ով արդարություն է, ողորմություն և բացարձակ սեր, կարող է գործել իրենց միջոցով՝ Սուրբ Հոգու զորությամբ: Նրանք ապրում են աշակերտների նման՝ Նրա, ով մտահոգվել է կույրերի, կաղերի ու բորոտների ճակատագրով, ընդունել աղքատներին և մերժվածներին, դեմ է դուրս եկել իշխանություններին, երբ վերջիններս ոտնահարում էին մարդկային արժանապատվությունը կամ Աստծո կամքը: Հրամայական է, որ Եկեղեցին օգնի նրանց, ովքեր հասարակության մեջ չունեն իշխանություն՝ իրենց լսելի դարձնելու համար. Եկեղեց-

⁶⁵ Օրինակ՝ անգլիկան-կաթոլիկ հանձնաժողովի հայտարարությունը՝ “Life in Christ: Morals, Communion and the Church” (1993), in Growth in Agreement II, էջ 344-370 և ԵՀԽ-ի ու Կաթոլիկ եկեղեցու աշխատանքային խմբի փաստաթուղթը՝ “The Ecumenical Dialogue on Moral Issues: Potential Sources of Common Witness or of Divisions” (1995), in The Ecumenical Review 48(2), april 1996, էջ 143-154: Եկեղեցիներում բարոյական կողմնորոշմանը վերաբերող վերջին աշխատանքների մասին տես “The Standing Commission on Faith and Order Meeting in Holy Etchmiadzin”, Armenia, WCC, Geneva, 2011, էջ 9-10 et 18-20:

ցին երբեմն պետք է լինի նրա ձայնը, ով զուրկ է դրանից: Հենց հավատքի շնորհիվ քրիստոնեական համայնքները չեն կարող անտարբեր մնալ բնական աղետների, որոնց զոհ են դառնում իրենց եղբայրներն ու քույրերը, նաև սպառնացող այնպիսի համաճարակների դեպքում, ինչպիսիք են ՄԻԱՎ-ն ու ՁԻԱՀ-ը: Բացի այդ, հավատքը մղում է գործելու հոգևոր հասարակական արդար կարգի, որում այս երկրի բարիքները կարող են բաժանվել արդարացիորեն, աղքատների չարչարանքները կարող են թեթևանալ, իսկ բացարձակ աղքատությունը՝ վերանալ: Տնտեսական վիթխարի անհավասարությունները, որոնք ուժասպառ են անում մարդկությունը, այն անհավասարությունները, որոնք այսօր իրենց կնիքն են դնում մոլորակի հյուսիսի և հարավի միջև տարբերության վրա, եկեղեցիների համար պետք է մշտական մտահոգության առարկա լինեն: Որպես «Խաղաղության իշխանի» աշակերտներ՝ քրիստոնյաները դառնում են խաղաղության պահպաններ՝ ջանալով վերացնել պատերազմի պատճառները (տնտեսական անարդարություն, ռասիզմ, էթնիկական և կրոնական ատելություն, չափազանցված ազգայնամոլություն, տարաձայնությունները լուծելու նպատակով կիրառված ճնշում ու բռնություն): Քրիստոս ասել է. «...ես եկա, որպեսզի կյանք ունենան, և՛ առավել ևս ունենան» (Հովհ. Ժ. 10): Նրա աշակերտներն ընդունում են մարդկային կյանքն ու արժանապատվությունը պաշտպանելու պատասխանատվությունը: Այդ պարտավորությունները հավասարապես վերաբերում են թե՛ եկեղեցիներին և թե՛ անհատ հավատացյալներին: Ամեն մի համատեքստ տրամադրում է իր տեղեկությունները, որ մասնավոր հանգամանքների ամբողջության մեջ նշմարի քրիստոնեական համարժեք պատասխանը: Նույնիսկ այժմ քրիստոնեական որոշ համայնքներ կարող են միավորել իրենց ջանքերը՝ մարդկանց չարչարանքները թեթևացնելու և այնպիսի մի հասարակության ստեղծումը խթանելու համար, որը կնպաստի մարդկային արժանապատվությանը⁶⁶: Քրիստոնյաները ձգտում են խթանել Աստծո արքայության արժեքները՝ համագործակցելով այլ կրոնների հետևորդների և անգամ կրոնական որևէ հավատալիք չունեցողների հետ:

⁶⁶ Տե՛ս բողոքականների-կաթոլիկների երկխոսության համատեղ փաստաթուղթը՝ “The Church as Community of Common Witness to the Kingdom of God”, որի Բ. գլուխը ներկայացնում է այս եկեղեցիների համագործակցությունը՝ Կանադայում բնիկների իրավունքների, Հարավային Աֆրիկայում՝ ռասայական խտրականության և Հյուսիսային Իռլանդիայում խաղաղության առնչությամբ, իսկ Գ. գլուխը նկարագրում է յուրաքանչյուր համայնքում կիրառված տարբերակիչ կառույցները (in PCPCU: Information Service n° 125 (2007/III), էջ 121-138 և “Reformed World” 57(2/3), June-September 2007, էջ 105-207):

65. Պատմական, մշակութային և ժողովրդագրական բազմաթիվ գործոններ պայմանավորում են Եկեղեցու և պետության, ինչպես նաև Եկեղեցու և հասարակության միջև հարաբերությունները: Այդ հարաբերությունները՝ համատեքստային հանգամանքների վրա հիմնված տարբեր մոդելներ կարող են լինել Եկեղեցու ընդհանրականության օրինական արտահայտությունները: Միանգամայն նպատակահարմար է, որ հավատացյալները դրական դեր խաղան քաղաքացիական կյանքում: Հավատացյալները երբեմն միավորվել են աշխարհիկ իշխանությունների դեմ՝ մեղսալի և անարդար գործողությունները արդարացնելու և անգամ քաջալերելու համար: Հիսուս բացահայտորեն կոչ է արել իր աշակերտներին՝ լինելու «երկրի աղը» և «աշխարհի լույսը» (Հմմտ. Մատթ. Ե. 13-16), և սա քրիստոնյաներին մղել է միավորվելու քաղաքական իշխանությունների հետ՝ խթանելու համար Աստծո արքայության արժեքները և ընդդիմանալու այնպիսի քաղաքականությունների և նախաձեռնությունների, որոնք հակասում են դրանց: Սա ենթադրում է քննադատական վերլուծության ենթարկել անարդար երևույթները, վեր հանել դրանք և աշխատել դրանց վերափոխման ուղղությամբ, բայց և սատարել քաղաքական իշխանությունների այն նախաձեռնություններին, որոնք ուղղված են արդարությանը, խաղաղությանը, շրջակա միջավայրի պահպանությանը, աղքատներին ու ճնշվածներին աջակցելուն. վերջիններիս են վերաբերում խոսքերն այն մարգարեների, որոնք քարոզել են բոլոր տեսակ անարդարությունների դեմ Աստծո դատաստանի մասին: Դառնալով ծառա՝ Քրիստոս խաչի վրա զոհաբերել է իր կյանքը, և հենց ինքն է կանխասել, որ իր աշակերտները ևս պետք է ակնկալեն նմանօրինակ չարչարանքներ: Եկեղեցու վկայությունը (marturia) թե՛ անհատների և թե՛ համայնքի համար ենթադրում է խաչի ճանապարհ՝ ընդհուպ մինչև նահատակություն (Հմմտ. Մատթ. Ժ. 16-33):

66. Եկեղեցին կազմված է հասարակական-տնտեսական տարբեր դասերի պատկանող հավատացյալներից. հարուստ թե աղքատ՝ բոլորն ունեն փրկության ակնկալիք: Հետևելով Հիսուսի օրինակին՝ Եկեղեցին միանգամայն առանձնահատուկ կերպով կոչված և լիազորված է աջակցելու նրանց, ովքեր տանջվում են, կարիքի մեջ են կամ մեկուսացած: Եկեղեցին քարոզում է Ավետարանի հույսի և սփոփանքի խոսքը. նա գործում է կարեկցանքով և ողորմածությամբ (Ղուկ. Դ. 18-19): Եկեղեցին լիազորված է բժշկելու և կարգավորելու մարդկային խզված հարաբերությունները, ինչպես նաև ծառայելու Աստծուն՝ ատելության կամ տարաձայնությունների պատճառով բաժանվածներին հաշտեցնելով (Բ. Կորնթ. Ե. 18-21):

Եկեղեցին փորձում է հոգ տանել արարչության մասին, որը հառաչում է ցավերից՝ ձգտելով մասնակցել Աստծո զավակների ազատությանը (Հմմտ. Հռոմ. Ը. 20-22), հակադրվելով չարաշահումներին և ահաբեկչություններին, որոնց զոհն է երկիրը, մասնակից լինելով արարչության ու մարդկության խզված հարաբերությունների աստվածային բժշկմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

67. Քրիստոսի Մարմնի միության էությունը «koinonia»-ի պարզևի մեջ է, այն հաղորդության, որ Աստված ողորմածաբար պարզեցում է մարդկանց: Որպես հաղորդություն Սուրբ Երրորդության հետ՝ «koinonia»-ն դրսևորվում է փոխկապակցված երեք ձևերով՝ միություն հավատքի, միություն հաղորդության և միություն ծառայության մեջ (ներառյալ նաև ծառայության և առաքելության մեջ): Պատարագը որպես հարացույց է ծառայում նրա համար, ինչին մեր դարաշրջանում նմանվում է այդ «koinonia»-ն: Պատարագի ընթացքում Աստծո ժողովուրդը, իրոք, գտնվում է Աստծո, իսկ եղբայրական համայնքում՝ բոլոր ժամանակների ու վայրերի քրիստոնյաների հետ հաղորդության մեջ: Աստծո ժողովուրդը նման է նրան, ով առաջնորդում է, քարոզում Ավետիսը, խոստովանում իր հավատքը, աղոթում, ուսուցանում և սովորում, փառաբանում և գոհաբանական աղոթքներ ասում, ընդունում Տիրոջ Մարմինն ու Արյունը և ուղարկվում առաքելության⁶⁷: Ս. Հովհան Ոսկեբերանը խոսել է երկու խորանի մասին՝ մեկը Եկեղեցում, մյուսը՝ աղքատների, տառապալիների և աղետյալների համար⁶⁸: Պատարագով զորացած և սնված Եկեղեցին պետք է շարունակի Քրիստոսի կենարար առաքելությունը մարգարեական և աշխարհի հանդեպ կարեկից ծառայությամբ և անարդարության ու ճնշման, անվստահության և հակամարտության ցանկացած դրսևորման դեմ պայքարով:

68. Էկումենիկ շարժման դրական ձեռքբերումներից մեկը եղել է աշակերտների կարգավիճակի բացահայտումը, որը հատուկ է եկեղեցիներին՝ եթե անգամ նրանք դեռևս չեն ապրում կատարյալ հաղորդության մեջ:

⁶⁷ Նախորդ նախադասությունները կրկնում և ծավալուն վերարտադրում են 2008 թ. մարտ ամսին Բրեկլումում (Գերմանիա) կայացած 9-րդ ֆորումի երկկողմ երկխոսությունների հայտարարությունը: Այս ֆորումում ընդունված հայտարարության մասին տե՛ս «The Ecumenical Review» 61(3), octobre 2009, էջ 343-347 և <http://www.oikoumene.org/fileadmin/files/wcc-main/documents/p2/breklum-statement.pdf>:

⁶⁸ Sŕu St. John Chrysostom, Homily 50, 3-4 on Matthew, in J. P. Migne, Patrologia Graeca, էջ 58, 508-509:

Մեր հակասություններն ու պառակտումները հակասում են իր աշակերտների միության առնչությամբ Քրիստոսի կամքին և խոչընդոտում են Եկեղեցու առաքելությանը: Ահա թե ինչու, քրիստոնյաների միջև միության վերականգնումը՝ Սուրբ Հոգու առաջնորդությամբ, անհետաձգելի խնդիր է: Հաղորդության մեջ աճն իրականանում է հավատացյալների առավել մեծ համայնքում, որն ընդգրկում է նաև անցյալն ու ապագան: Եկեղեցու վերջնական հանգրվանը Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու «koinonia»/հաղորդության մեջ ներառվելն է՝ նոր արարչության մասը կազմելու համար՝ փառք տալով Աստծուն և հավիտյանս ցնծալով (Հմմտ. Հայտ. ԻԱ. 1-4, ԻԲ. 1-5):

69. «Աստուած իր Որդուն չուղարկեց աշխարհ, որ դատապարտի աշխարհը, այլ՝ որպէսզի աշխարհը Նրանով փրկուի» (Հովհ. Գ. 17): Նոր Կտակարանը ավարտվում է Աստծո փառքով վերափոխված նոր երկնքի և նոր երկրի տեսիլքով (Հմմտ. Հայտ. ԻԱ. 1-ԻԲ. 5): Այդ նոր Երուսաղեմը մեզ խոստացված է պատմության ավարտի համար. այն արդեն իսկ կանխավ ներկա է: Եկեղեցին կանչում է սիրով ու խոնարհությամբ՝ «Ե՛կ, Տէ՛ր Յիսուս Քրիստոս» (Հայտ. ԻԲ. 20): Քրիստոս սիրում է Եկեղեցին, ինչպես ամուսինն իր կնոջը (Հմմտ. Եփես. Ե. 25), սպասելով երկնքի արքայության մեջ Գառան հարսանեկան ընթրիքին (Հմմտ. Հայտ. ԺԹ. 7)՝ նրա հետ կիսում իր առաքելությունը, այն է՝ լույս ու բժշկություն բերել մարդկանց՝ մինչև Նա կվերադառնա փառքով:

Պատմական ծանոթություն

Եկեղեցու ձևավորման գործընթացը. դեպի ընդհանուր տեսլական.

Եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդը ներկայանում է որպես «այն եկեղեցիների եղբայրական համայնք, որոնք Տեր Հիսուս Քրիստոսին ընդունում են որպես Աստված և Փրկիչ՝ համաձայն Սուրբ Գրքի, ջանում են միասնաբար պատասխան տալ իրենց ընդհանրական կոչմանը՝ հանուն միակ Աստծո՝ Հոր, Որդու և Սուրբ Հոգու փառքի»⁶⁹: Այդ «միասնական կոչումը» եկեղեցիներին մղում է փնտրելու համակարծրություն և նկատելի համաձայնություն եկեղեցաբանական այն հարցերի շուրջ, որոնք դեռևս պառակտման պատճառ են նրանց համար. օրինակ՝ Ի՞նչ է Եկեղեցին, ո՞րն

⁶⁹ Տե՛ս «Constitution and Rules of the World Council of Churches», in L. N. Rivera-Pagán (ed.), God in Your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches, Geneva, WCC, 2007, էջ 448:

է Եկեղեցու դերը Աստծո ծրագրում, որի էությունը Հիսուս Քրիստոսի մեջ ամենայն ինչ ամփոփելն է:

Նախորդ դարերի ընթացքում եկեղեցիների՝ այս հարցերի պատասխանները նշանավորվել է այն իրողությամբ, որ նրանք ապրում և աստվածաբանությամբ են զբաղվում եկեղեցական բաժանման մեջ, ինչը բնական երևույթ է: Ուստի, զարմանալի է, որ եկեղեցաբանությունը հատկացված մեծ ուշադրությունը սերտորեն կապված է ժամանակակից էկոմենիկ շարժման պատմությանը:

Օրինակ՝ 1927 թ. «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի համաշխարհային առաջին համաժողովը կենտրոնացել է աստվածաբանական յոթ հարցերի վրա⁷⁰: Դրանցից մեկը վերաբերում էր Եկեղեցու բնությանը, երկրորդը քննության էր առնում հարաբերությունը միակ Եկեղեցու, որը ընդունում ենք, և պատմության մեջ հայտնի պառակտված եկեղեցիներին միջև: Այդ ժողովի եզրակացություններին եկեղեցիների արձագանքների հիման վրա⁷¹ նրանք, ովքեր զբաղվում էին «Հավատք և կարգ» հանձնախմբի համաշխարհային երկրորդ համաժողովի կազմակերպմամբ, 1937 թ. առաջարկել էին, որ այդ համաժողովի ընդհանուր թեման լինեք «Եկեղեցին Աստծո ծրագրում»⁷²: Համաշխարհային այս երկրորդ համաժողովը ճշգրտորեն չհետևեց այս թեմային, այդուհանդերձ, նրա հինգ բաժիններից երկուսը քննության առան եկեղեցաբանական սկզբունքային հարցեր՝ «Քրիստոսի Եկեղեցին և Աստծո խոսքը» և «Սրբերի հաղորդությունը»⁷³: 1937 թ. Եկեղեցիների համաշխարհային համաժողովն ավարտվեց այն համոզմամբ, որ Եկեղեցու բնությանը վերաբերող հարցերը եկեղեցիներին դեռևս բաժանող խնդիրների մեծ մասի ակունքում են⁷⁴:

1948 թ. Քրիստոսով միասնության ճանաչումը ծնունդ տվեց դեռևս պառակտված եկեղեցիների եղբայրական մի համայնքի, որը հանգեցրեց

⁷⁰ Հմմտ. H. N. Bate (dir.): Faith and Order, Proceedings of the World Conference, Lausanne, August 3-21, 1927: George H. Doran Company, New York 1927, en part. էջ 463-466. "Reports of the World Conference on Faith and Order", Lausanne Switzerland August 3 to 21, 1927, Faith and Order Secretariat, Boston, 1928, էջ 19-24:

⁷¹ Արձագանքների ընտրանիի մասին տե՛ս L. Dodgson (dir.): Convictions, A Selection from the Responses of the Churches to the Report of the World Conference on Faith and Order, Held at Lausanne in 1927, Student Christian Movement Press, London, 1934:

⁷² Տե՛ս L. Dodgson (dir.): The Second World Conference on Faith and Order held at Edinburgh, August 3-18, 1937, Student Christian Movement Press, London, 1938, էջ 5:

⁷³ Անդ, էջ 228-235, 236-238.

⁷⁴ Հմմտ. O. Tomkins, The Church in the Purpose of God. An Introduction to the Work of the Commission on Faith and Order of the World Council of Churches, Faith and Order, Geneva, 1950, էջ 34:

եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի ստեղծմանը: ԵձԽ-ի առաջին համաժողովի հաշվետվության մեջ հստակ հայտարարվեց, որ թեպետ եկեղեցիները մեկ են ի Քրիստոս, նրանք հիմնավորապես բաժանված են եկեղեցու վերաբերյալ առկա անհամատեղելի երկու ըմբռնումների պատճառով. մեկն ունի առավել «գործուն», իսկ մյուսը՝ «պասիվ» պատկերացում աշխարհում Աստծո փրկչական գործունեության մեջ եկեղեցու դերի վերաբերյալ⁷⁵: Այս նոր և բարդ էկոմենիկ համատեքստում, որում իրապես ապրված քրիստոսաբանության վերաբերյալ առկա համաձայնությունը եկեղեցիներին օգնում էր, բաժանված լինելով հանդերձ, մյուսների մեջ ընդունել միակ եկեղեցու վերապրուկներ, ԵձԽ-ի «Հավատք և կարգ» հանձնախումբը 1952 թ. գումարեց իր համաշխարհային երրորդ համաժողովը:

Տրամաբանորեն այդ համաշխարհային երրորդ համաժողովի համար պատրաստված աստվածաբանական հաշվետու երեք ղեկույցներից առաջինի⁷⁶ հիմքում միջեկեղեցական համեմատական եկեղեցաբանության ընդհանուր իրականացումն էր: Այդ աշխատանքի արդյունքներն ի մի են բերված “The Nature of the Church”⁷⁷ գրքում, որը հանգեցնում է համաժողովի վերջնական հաշվետվության երրորդ գլխին՝ «Քրիստոսը և նրա եկեղեցին»⁷⁸ վերնագրով: Հենց սա էր աշխատանքային ղեկույցի թեման⁷⁹, որը 11 տարի անց ներկայացվեց «Հավատք և կարգ»-ի համաշխարհային չորրորդ համաժողովի Ա. բաժնում՝ «Եկեղեցին Աստծո նախագծում»⁸⁰ վերնագրով:

Միջեկեղեցական եկեղեցաբանության վերաբերյալ այս չեչտադրմանը կարելի է կրկին հանդիպել ԵձԽ-ի համաժողովների ժամանակ միության վերաբերյալ ստացված հայտարարություններում, որոնք են՝ Նոր Դելիի հայտարարությունը (1961 թ.)՝ մեկ վայրում բոլորի միություն վերաբեր-

⁷⁵ Հմմտ. “The Universal Church in God’s Design,” in W. A. Visser ‘t Hooft (ed.), The First Assembly of the World Council of Churches Held at Amsterdam August 22nd to September 4th, 1948, London, SCM Press Ltd, 1949, էջ 51-57.

⁷⁶ “The Church”, A Report of a Theological Commission of the Faith and Order Commission of the World Council of Churches in preparation for the Third World Conference on Faith and Order to be held at Lund, Sweden in 1952, Faith and Order, London, 1951.

⁷⁷ R. N. Flew (dir.): The Nature of the Church, Papers presented to the Theological Commission appointed by the Continuation Committee of the World Conference on Faith and Order, SCM Press, London, 1952.

⁷⁸ Տե՛ս “Report of the Third World Conference on Faith and Order”, Lund, Sweden: August 15-28, 1952, Faith and Order, London, 1952, էջ 7-11:

⁷⁹ Տե՛ս “Christ and the Church”, Report of the Theological Commission for the Fourth World Conference on Faith and Order, WCC, Geneva, 1963:

⁸⁰ Տե՛ս P. C. Rodger et L. Vischer (dir.): The Fourth World Conference on Faith and Order, Montreal, 1963, Association Press, New York, 1964, էջ 41-49:

յալ⁸¹, Նայրոբիի Հայտարարությունը (1975 թ.)՝ միակ եկեղեցու՝ որպես ժողովական համայնքի մասին⁸², Կանբերայի Հայտարարությունը (1991 թ.)՝ որպես «koinonia»/Հաղորդություն եկեղեցու միասնության վերաբերյալ⁸³, Պորտու Ալեգրոյում՝ «Կոչված՝ լինելու մեկ եկեղեցի» Հայտարարությունը (2006 թ.)⁸⁴: Բոլոր այս Հայտարարությունները եղել են կուտակային փուլեր, որոնք տանում են դեպի եկեղեցաբանության վերաբերյալ համակարծրության և առավել նկատելի համաձայնության: Մղվելով «բոլորը նույն վայրում» հասկացության միջեկեղեցական տեսլականով, բոլորը՝ Սուրբ Հոգով առաջնորդված դեպի լիովին տեսանելի միություն առաքելական հավատքի մեջ, հաղորդության կյանքում, ծառայության և առաքելության մեջ, «Հավատք և կարգ» հանձնաժողովը Նոր Դելիի համաժողովին (1961 թ.) հաջորդած տարիներին իր աշխատանքների զգալի մասը նվիրել է «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» համակետ փաստաթղթին⁸⁵:

«Հավատք և կարգ»-ի՝ եկեղեցաբանության վերաբերյալ մտորումների մեջ կարևոր պահ էր համաշխարհային հինգերորդ համաժողովը, որը տեղի ունեցավ Կոմպոստելա քաղաքի (Իսպանիա) Ս. Հակոբ տաճարում՝ 1993 թ.: Մի շարք գործոններ սահմանել են ընթացքն այդ համաժողովի, որի թեման էր «Դեպի «koinonia»՝ հավատքով, կյանքով և վկայությամբ»: Այս գործոններից առաջինը եղել է «Մկրտություն, հաղորդություն, քահանայապետություն» գրքի վերաբերյալ եկեղեցիների արձագանքների մեկնաբանությունը՝ պաշտոնական արձագանքների հրատարակված վեցհատորյակը⁸⁶: ՄՀԾ-ի 186 արձագանքների մանրակրկիտ վերլուծությունն ավարտվեց եկեղեցաբանական այնպիսի կարևոր թեմաների ցանկով, որոնք պահանջում էին լրացուցիչ ուսումնասիրություններ. եկեղեցու դերը Աստծո փրկագործական ծրագրում, «koinonia»-ն, եկեղեցին որպես Աստծո խոսքի նվիրատվություն (*creatura verbi*), եկեղեցին որպես

⁸¹ W. A. Visser 't Hooft (ed.), The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches, 1961, London, SCM Press, 1962, p. 116.

⁸² D. M. Paton (ed.), Breaking Barriers: Nairobi 1975 - The Official Report of the Fifth Assembly of the World Council of Churches, Nairobi, 23 November-10 December, 1975, London-Grand Rapids, SPCK-Eerdmans, 1976, p. 60.

⁸³ Sŭu M. Kinnamon (dir.): Signs of the Spirit, Official Report Seventh Assembly, Canberra, Australia, 7-20 February 1991, WCC-Eerdmans, Geneva-Grand Rapids 1991, էջ 172-174:

⁸⁴ Sŭu L. N. Rivera-Pagán (dir.): God, in your Grace: Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches, WCC, Geneva, 2007, էջ 255-261:

⁸⁵ "Baptism, Eucharist and Ministry", Geneva, WCC, 1982.

⁸⁶ Հմմտ. "Churches Respond to BEM", WCC, Geneva, 1986-1988, h. Ա.-Զ.:

առեղծված կամ Աստծո սիրո խորհուրդ աշխարհի համար, Եկեղեցին որպես Աստծո ուխտավոր ժողովուրդ, Եկեղեցին որպես Աստծո գալիք արքայության մարգարեական նշան և սպասավոր⁸⁷: Երկրորդ գործոնը, որ շրջանակ է ծառայել 1993 թ. համաժողովի քննարկումների համար, «Հավատք և կարգ»-ի «Դեպի այսօրվա առաքելական հավատքի միասնական արտահայտություն»⁸⁸ ուսումնասիրության գործընթացի եզրակացություններն էին. ուսումնասիրություն, որն ի հայտ էր բերում քաջալերող համաձայնություն վարդապետական դավանաբանության ողջ բովանդակության և Եկեղեցու առնչությամբ: Երրորդ գործոնը «Եկեղեցու միությունը և մարդկային համայնքի նորոգումը»⁸⁹ ուսումնասիրության գործընթացն էր, որն ընդգծում էր Եկեղեցու բնությունը՝ որպես նշան և գործիք աշխարհի համար Աստծո փրկագործական նախագծում: Չորրորդը եկեղեցաբանական այն հարցերն էին, որ բարձրացվեցին «Արդարություն, խաղաղություն և արարչության պահպանում»⁹⁰ համաժողովի ընթացքում: Բացի այդ, երկկողմ բանակցություններում հաղորդության եկեղեցաբանության աճող կշիռը արտահայտվել էր էկումենիկ նոր թափով: 1980-ական թթ. այս շարժումները համատեղվեցին «Հավատք և կարգ» լիագումար հանձնաժողովի կողմից՝ 1989 թ. ընդունված որոշման մեջ՝ սկսելու «Եկեղեցու բնությունը և առաքելությունը. էկումենիկ հեռանկարներ եկեղեցաբանության շուրջ»⁹¹ թեմային վերաբերող մի նոր ուսումնասիրություն: Համաշխարհային Հինգերորդ համաժողովի թեման՝ «Դեպի «koinonia»՝ հավատքով, կյանքով և վկայությամբ», արտացոլում էր 1980-ական թթ. ուսումնասիրության այդ բոլոր գործընթացները: Եթե «Եկեղեցի. դեպի միասնական տեսլական» փաստաթուղթը ներգրվում է

⁸⁷ Հմմտ. “Baptism, Eucharist and Ministry”, 1982-1990 Report on the Process and Responses, Geneva, WCC, 1990, էջ 147-151:

⁸⁸ Հմմտ. “Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as It Is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed” (381), Faith and Order Paper 153, Geneva-Eugene, WCC-Wipf & Stock, 2010:

⁸⁹ Հմմտ. “Church and World: The Unity of the Church and the Renewal of Human Community”, Faith and Order Paper 151, Geneva, WCC, 1990:

⁹⁰ Տե՛ս “Final Document: Entering into Covenant Solidarity for Justice, Peace and the Integrity of Creation”, in Niles, D. P. (dir.): Between the Flood and the Rainbow: Interpreting the Conciliar Process of Mutual Commitment (Covenant) to Justice, Peace and the Integrity of Creation, WCC, Geneva, 1992, էջ 164-190. հմմտ. T. F. Best & M. Robra (dir.): Ecclesiology and Ethics: Ecumenical Ethical Engagement, Moral Formation, and the Nature of the Church, WCC, Geneva, 1997:

⁹¹ Հմմտ. G. Gassmann: The Nature and Mission of the Church: Ecumenical Perspectives, in Best, T. F. (dir.): Faith and Order 1985-1989, The Commission Meeting at Budapest 1989, WCC, Geneva, 1990, էջ 202-204, 219:

«Հավատք և կարգ»-ի՝ Եկեղեցու վերաբերյալ խորհրդածությունների երկար հետադծում, ապա համաշխարհային հինգերորդ համաժողովը 1993 թ. նոր թափ է հաղորդել այդ աշխատանքին:

«Հավատք և կարգ» հանձնախմբի՝ երկար տարիների ուսումնասիրություն և երկխոսություն ավարտին, եկեղեցաբանության վերաբերյալ ուսումնասիրության առաջին արդյունքը հրատարակվեց 1998 թ.՝ «Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը» վերնագրով⁹²: Դա նախնական բնագիր էր՝ ինչպես լուսաբանում է ենթավերնագիրը՝ «Դեպի միասնական հայտարարություն»: Այս փաստաթուղթը բաղկացած է վեց գլխից՝ «Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին», «Եկեղեցին պատմության մեջ», «Եկեղեցին որպես «koinonia» (հաղորդություն)», «Հաղորդակցության կյանքը», «Ծառայությունն աշխարհում և աշխարհի համար» և «Համաձայն մեր կոչմանը. նույն նպատակին ուղղված մեկնաբանություններից անցնել փոխադարձ ճանաչման»: Այս փաստաթղթին արձագանքել են եկեղեցիներ, միջեկեղեցական կազմակերպություններ, եկեղեցական տարածաշրջանային խորհուրդներ, համալսարանական հաստատություններ և անհատներ: Դրական բազմաթիվ մեկնաբանություններ ուղեկցվել են կառուցողական դիտողություններով: Օրինակ՝ պարզվեց, որ «Եկեղեցու բնությունը և նպատակը» աշխատության մեջ ինտեգրման հարցը պետք է առավել մանրամասն մշակվեր: Ինչպե՞ս կարելի էր անդրադառնալ Եկեղեցու՝ որպես միաբանության, թեմային՝ անկախ Սուրբ Երրորդության Եկեղեցուն վերաբերող տեսությունից: Ավելին՝ կարծիքներ հնչեցին, ըստ որոնց՝ որոշ թեմաներ առկա չեն. օրինակ՝ ոչ մի բաժին նվիրված չէր ուսուցման ոլորտում իշխանության թեմային, և պարզվեց, որ առաքելության թեման բավարար չափով արժարժված չէր: Բացի այդ, Սանտիագոյի համաշխարհային համաժողովը կոչ էր արել ուսումնասիրելու «քրիստոնյաների միասնության համընդհանուր ծառայության»⁹³ հարցը, որի վերաբերյալ փաստաթղթում խոսք չկար: Մեկ այլ կարևոր կետ՝ միջեկեղեցական հանձնառության վերաբերյալ 1995 թ. հրապարակված «Ut unum sint» կոնդակում, որտեղ Հռոմի Հովհաննես Պողոս Բ. պապը հորդորում էր երկխոսել Հռոմի եպիսկոպոսի ծառայության շուրջ, մեջ է բերում խորհուրդը, որը «Հավատք և կարգ» հանձնաժողովը տվել էր Սանտիագոյում⁹⁴:

⁹² Տևյու “The Nature and Purpose of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement”, Geneva, WCC, 1998:

⁹³ Տևյու T. F. Best and G. Gassmann (eds.), On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order, Geneva, WCC, 1994, էջ 243:

⁹⁴ Տևյու “Encyclical Letter Ut Unum Sint of the Holy Father”, John Paul II, on Commitment to

Եկեղեցիների արձագանքներն ստանալուց հետո հանձնաժողովը ձեռնամուխ եղավ եկեղեցաբանությունը վերաբերող փաստաթղթի վերանայմանը և հրատարակեց «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը»⁹⁵ վերնագրով մի նոր նախագիծ, որը ներկայացվեց ԵՀԽ-ի՝ 2006 թ. Պորտու Ալեգրոյում կայացած համաժողովի քննարկմանը: Տարաբնույթ արձագանքներում բովանդակվող առաջարկները հաշվի առնելու նպատակով՝ այն կազմված էր չորս գլխից՝ «Սուրբ Երրորդության Եկեղեցին», «Եկեղեցին պատմության մեջ», «Հաղորդության կյանքն այս աշխարհում և հանուն այս աշխարհի» և «Աշխարհում և հանուն աշխարհի»: Առաջին գլուխը կրկնում էր մի մեծ բաժին՝ բովանդակող աստվածաշնչյան այնպիսի հատվածներ, որոնք առնչվում են Եկեղեցու բնությանը՝ որպես Աստծո ժողովուրդ, Քրիստոսի Մարմին և Սուրբ Հոգու տաճար, սուրբգրային այն հատվածներին, որոնք վկայում են որպես հաղորդություն («koinonia») և որպես Թագավորության ծառա Եկեղեցու առաքելության մասին: Բացի այդ, այս գլուխը նաև կրկնում էր Եկեղեցու՝ «մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական» լինելու վերաբերյալ Հավատո հանգանակի հաստատումը: Երկրորդ գլուխը, որ նվիրված է պատմությանը, ներկայացնում էր այն խնդիրները, որոնք վշտացնում էին եկեղեցիներին արդի բաժանման պայմաններում: Ինչպես՝ ներդաշնակել բազմազանությունը միասնության հետ, և ի՞նչն է համարվում օրինական բազմազանություն... Ինչպիսի՞ պատկերացում ունեն եկեղեցիները այն խնդրի վերաբերյալ, թե ինչ է իրենից ներկայացնում տեղական եկեղեցին և ինչպես է այն կապված մյուս եկեղեցիների հետ: Որո՞նք են պատմական և արդիական խնդիրները, որոնք պառակտում են քրիստոնյաներին: Երրորդ գլուխը ներկայացնում էր եկեղեցիների միջև միաբանության համար անհրաժեշտ տարրեր, ինչպիսիք են առաքելական հավատքը, մկրտությունը, հաղորդությունը, ծառայությունը, «episkopé»-ն, եկեղեցական ժողովներն ու սինոդները, որոնց այդուհետ ավելացել են համընդհանուր առաջնորդության և իշխանության թեմաները: Վերջին գլխում հակիրճ ուսումնասիրվել էր Եկեղեցու առաքելությունն աշխարհում, որի էությունը տառապալներին օգնելն է, հարստահարվածներին պաշտպանելը, Ավետարանի բարոյագիտական ուղերձը վկայելը, հանուն արդարության, խաղաղության և շրջակա միջավայրի պահպանության համար գործելը և, ընդհանուր առմամբ,

Ecumenism, Rome, Libreria Editrice Vaticana, 1995, §89:

⁹⁵ Sŭu "The Nature and Mission of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement", Faith and Order Paper 198, WCC, Geneva, 2005:

ձգտումը՝ ստեղծելու մարդկային այնպիսի հասարակություն, որը ներդաշնակ կլինի Աստծո արքայության արժեքներին:

Եկեղեցաբանության վերաբերյալ գրված՝ այս վերանայված փաստաթուղթը որպես ենթավերնագիր ներառում էր նաև «Դեպի միասնական հայտարարություն» ճշգրտումը, որը ևս ուղարկվել է եկեղեցիներին՝ նրանց արձագանքներն ստանալու նպատակով: Ստացվել է ավելի քան 80 պատասխան, թեպետ ընդամենը 30-ն էին ուղարկված եկեղեցիներից: Եկեղեցիների, համալսարանական ու միջեկեղեցական հաստատությունների, քարոզչական կազմակերպությունների արձագանքների մեծ մասում փոխադարձ շնորհավորանքներ կային այն առնչությամբ, որ մեծ կարևորություն էր տրվում Եկեղեցու առաքելությանը, որը նույնիսկ նշված էր վերնագրում: Այլ մեկնաբանություններում ոմանք զգուշանում էին, որ այդ երկու՝ բնություն և առաքելություն բառերի գործածությունը կարող են մթափնել այն իրողությունը, որ Եկեղեցին իր բնությամբ քարոզչական է: Եկեղեցաբանության շուրջ աշխատող խմբին աջակցելու նպատակով՝ «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթղթի վերաբերյալ արձագանքները արժևորելու համար, «Հավատք և կարգ»-ի քարտուղարությունը յուրաքանչյուր պատասխանի համար պատրաստել է մանրամասն ամփոփագիր և նախնական վերլուծություն:

Երբ ձեռնամուխ եղան «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթղթի գնահատմանը, որդեգրվեցին երեք առանձնակիորեն կարևոր միջոցներ: Առաջին՝ «Հավատք և կարգ» հանձնաժողովը, տարբեր եկեղեցիներ ներկայացնող 120 անդամով, 2009 թ. հոկտեմբերին հավաքվել է Կրետեում: Այդ հավաքի մասնակիցներից շատերն առաջին անգամ էին ներկա գտնվում «Հավատք և կարգ»-ի համաժողովին, իսկ համաժողովը կազմակերպված էր այնպես, որ հանձնաժողովի անդամներին հնարավորություն ընձեռեր իրենց նպաստը բերելու «Հավատք և կարգ»-ի աշխատանքային երեք նախագծերին, հատկապես՝ եկեղեցաբանությանը վերաբերող ուսումնասիրությանը: «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթուղթը քննարկվել է մի քանի լիազուգույն նիստերի ընթացքում⁹⁶: Լիազուգույն համաժողովի կարևոր առաջարկություններից մեկը եղավ փաստաթուղթը կրճատելն ու առավել կոնսերվատիվ դարձնելը, որպեսզի այն արտացոլեր եկեղեցիների կյանքը ողջ աշխարհում և առավել ընկալելի լիներ լայն շրջանակի ընթերցողների համար: Աշխա-

⁹⁶ Հմմտ. Gibaut John (dir.): Called to be the One Church: Faith and Order at Crete, WCC, Geneva, 2012, էջ 147-193:

տանքային տասներկու խմբեր քննարկել են «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթուղթը և ձեռնամուխ եղել դրա մանրակրկիտ գնահատմանը⁹⁷:

Երկրորդ՝ 2010 թ. հունիսին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում (Հայաստան), «Հավատք և կարգ»-ի մշտական հանձնաժողովը որոշեց՝ քանի որ «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթղթին վերաբերող արձագանքները հետևողականորեն վերլուծվել են, իսկ Կրեմոնում կայացած լիազույմար հանձնաժողովում ընդունված բնագիրը՝ գնահատանքի արժանացել, ժամանակն էր ձեռնամուխ լինել աշխատության վերջնական տարբերակ ստեղծելուն: Նշանակվեց խմբագրական կոմիտե, որի կազմում անգլիկան, կաթոլիկ, լյութերական, մեթոդական աստվածաբաններ էին, ուղղափառ և բողոքական եկեղեցիների ներկայացուցիչներ. երկու համանախագահները սերում էին, համապատասխանաբար, մեթոդական և բողոքական ավանդույթյունից:

Երրորդ՝ հանձնաժողովը գիտակցում էր «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթղթի վերաբերյալ եկեղեցիների արձագանքների ուսուցման և սիրման ժամանակ գրանցված լուրջ բացը. խորքային որևէ պատասխան դեռևս չէր տրվել ուղղափառ քաղկեդոնական և ոչ քաղկեդոնական եկեղեցիների կողմից: Այդ իսկ պատճառով Այիա Նապայում՝ Կիպրոսում, 2011 թ. մարտին կազմակերպվեց միջուղղափառ կարևոր համաժողով, որին մասնակցում էին ուղղափառ տասը եկեղեցիներից և արևելյան ուղղափառ երեք եկեղեցիներից ուղարկված 40 աստվածաբաններ: Այս համաժողովը երկար զեկույց-գնահատական է գրել «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը» փաստաթղթի վերաբերյալ: Այն մասնավորապես կարևոր առաջարկ է արել՝ մկրտությանը, հաղորդությանը և ծառայությանը վերաբերող հատվածները հստակ ներառել Եկեղեցու կյանքի համար էական նշանակություն ունեցող շարադրանքում: Այս համաժողովն ու նրա զեկույցը կարևոր տեղ են գրավել աշխատանքային խմբի՝ եկեղեցաբանությանը վերաբերող հաջորդ ժողովի ընթացքում և միանգամայն առանձնահատուկ դեր խաղացել այն գործընթացում, որն ավարտվեց նոր բնագրի ստեղծմամբ:

Եկեղեցիների արձագանքների շուրջ լուրջ վերլուծություն է 2010 թ. նոյեմբերի վերջին շարունակվել Ժնևում՝ խմբագրական կոմիտեի առաջին ժողովի ընթացքում: Այս գործընթացը վերսկսվել է միջուղղափառ համաժողովից հետո՝ 2011 թ. մարտի սկզբին: Աշխատանքային խմբի՝

⁹⁷ Ասդ, էջ 207-231:

եկեղեցաբանություն չուրջ հանդիպումներից մեկի ժամանակ, որ տեղի ունեցավ Կոլոմբոսում (Օհայո՝ Միացյալ Նահանգներ) նույն ամսվա ավարտին, շարադրվեց փաստաթղթի մի նոր տարբերակ և ներկայացվեց «Հավատք և կարգ» մշտական հանձնաժողովին, որի նիստը գումարվեց Գաղղաղայում (Իտալիա)՝ 2011 թ. հուլիսին: Հանձնաժողովի անդամները այս թեմայի շուրջ արեցին շատ մեկնաբանություններ, որոնք հիմնականում նպաստավոր էին: Սակայն առաջարկվել է, որ փաստաթուղթն ընդգծի այն, թե ինչպես ենք առաջ ընթացել նկատելի համաձայնության հասնելու համար, հատկապես ծառայության ոլորտում և երկկողմ հանդիպումների համատեղ հայտարարություններում, ինչպես նաև «Հավատք և կարգ»-ի վերջին փաստաթղթերում, օրինակ՝ «Մեկ մկրտություն. դեպի փոխադարձ ճանաչում»-ում⁹⁸:

Այդ պահանջին ընթացք է տրվել. որոշ ձևակերպումներ հաստատագրվել են՝ լրացվելով ծանոթագրություններով, որոնք հիմնավորում են համաձայնության ձևեր բերման գործում իրականացած առաջընթացը: Հետագայում խմբագրական կոմիտեն մեկ այլ տարբերակ է պատրաստել Բոսնիյի էկոմենիկ ուսումնական կենտրոնում (Շվեյցարիա)՝ 2011 թ. դեկտեմբերին: Այս գործում խմբագրական խորհրդին մեծապես նպաստել են ԵՀԽ-ի «Առաքելություն և ավետարանչություն» հանձնաժողովի քարտուղարության ներկայացրած վերլուծությունները: Այնուհետև ստացված փաստաթուղթը նոր գնահատման է ներկայացվել էկոմենիկ չորս փորձագետների. խմբագրական կոմիտեն ուսումնասիրել է նրանց առաջարկներն ու դրանք ներառել փաստաթղթում: Վերջինս ներկայացվել է եկեղեցաբանության շուրջ աշխատող խմբին՝ ժողովի ընթացքում, որը տեղի է ունեցել 2012 թ. մարտի վերջին Ֆրայզինգում (Գերմանիա): Հիմնվելով Ֆրայզինգի ժողովի քննարկումների և արձագանքների վրա՝ եկեղեցաբանության շուրջ աշխատող աշխատանքային խումբն ի վերջո շարադրել է «Հավատք և կարգ»-ի մշտական հանձնաժողովին ներկայացվող փաստաթղթի վերջնական տարբերակը:

2012 թ. հունիսի 21-ին Պենանգում (Մալայզիա) այդ վերջին տարբերակը ներկայացվեց մշտական հանձնաժողովին. վերջին տարբերակը միաձայն հաստատվեց որպես համակետ փաստաթուղթ՝ «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» վերնագրով: Այստեղ ներկայացված բնագիրը, ուստի, չի համարվում մեկ այլ համատեղ հայտարարություն ակնկալող փուլ. դա համատեղ այն հայտարարությունն է, որին ձգտում էին նա-

⁹⁸ Տե՛ս «One Baptism: Towards Mutual Recognition», WCC, Geneva, 2011:

խորդ տարբերակները՝ «Եկեղեցու բնությունն ու նպատակը» և «Եկեղեցու բնությունն ու առաքելությունը»: «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը նշանավորում է «Հավատք և կարգ»-ի՝ Եկեղեցու վերաբերյալ վերլուծությունների առանձնահատուկ մի փուլի ավարտը: Հանձնաժողովը կարծում է, որ իր վերլուծություններն այնքան են հասունացել, որ այս փաստաթուղթը կարող է համարվել համակետ, այսինքն՝ այնպիսի փաստաթուղթ, որն ունի նույն կարգավիճակն ու բնույթը, ինչ 1982 թ. «Մկրտություն, հաղորդություն և ծառայություն»-ը: Այն ուղարկվել է եկեղեցիներին, որ ծառայի որպես ընդհանուր հղման կետ՝ նրանց հնարավորություն ընձեռելով իրար հետ ճշգրտել կամ զանազանել սեփական եկեղեցաբանական զուգամիտությունները՝ այդպիսով նրանց օգնելով չարունակել իրենց ուխտագնացությունը դեպի այն միությունը, որի համար Քրիստոս աղոթում էր: 2012 թ. սեպտեմբերի սկզբին Կրետեում տեղի ունեցած ժողովի ժամանակ Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի կենտրոնական կոմիտեն ստացավ «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը և այն երաշխավորեց անդամ եկեղեցիներին՝ քննարկման և պաշտոնական արձագանքների համար⁹⁹:

Թարգմանությունը անգլերենից և ֆրանսերենից՝
սասրվածաբանության դոկտոր **Անի Ղազարյան-Դրիսսի**
(«Հավատք և կարգ» հանձնաժողովի քարտուղարության անդամ)

⁹⁹ Խորին շտրիակալություն Տիկին Սուսաննա Խաչատրյանին՝ հայերեն թարգմանության մանրակրկիտ վերանայման համար:

ՎԵՐԱՊԱՏՎԵԼԻ ԴՈԿՏՈՐ ՕԼԱՎ ՖԻՔՍԵ ԹՎԱՅԹ
ԵՀԽ ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ
Ժնև, Շվեյցարիա

Միրեցյալ եղբայր ի Քրիստոս,

2015 թ. օգոստոսի թվակիր Ձեր նամակում Դուք խնդրել էիք պատասխանել հետևյալ հարցերին, որոնք ձևակերպված էին «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» («Հավատք և կարգ» հանձնախմբի հ^տ 214) փաստաթղթի ներածության մեջ.

1. Ի՞նչ չափով է վերոնշյալ փաստաթուղթն արտացոլում Ձեր Եկեղեցու եկեղեցաբանական ընկալումը.

2. Ի՞նչ չափով է այս փաստաթուղթը համապատասխան հիմք տրամադրում եկեղեցիների միջև միություն հաստատելու համար.

3. Ի՞նչ փոփոխություններ և նորություններ կամ մարտահրավերներ է այն առաջադրում Ձեր Եկեղեցու կյանքում:

4. Որքանո՞վ է Ձեր Եկեղեցին հնարավոր նկատում եկեղեցական կյանքում և առաքելության մեջ առավել սերտ հարաբերությունների հաստատումը այն եկեղեցիների հետ, որոնք ճանաչում են Եկեղեցու վերաբերյալ սույն փաստաթղթում նկարագրված ձևերն ու ճանապարհները:

5. Եկեղեցու կյանքի ի՞նչ ոլորտներ, Ձեր կարծիքով, կարիք ունեն հետագա քննարկման, և ի՞նչ խորհուրդ կարող է տալ Ձեր Եկեղեցին «Հավատք և կարգ» հանձնախմբին՝ եկեղեցաբանության ոլորտում հետագա աշխատանքի համար:

Սույն նամակով թույլ տվեք պատասխանել Ձեզ՝ ի դեմս Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնին կից Աստվածաբանական խորհրդի՝ հետևյալ թեմաների և լուսաբանումների միջոցով.

1. Եկեղեցու նշանները. Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու վարդապետությունը.

2. Առկա մարտահրավերներ.

3. Հետագա ուսումնասիրության համար առաջարկներ.

1. ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՆՇԱՆՆԵՐԸ. ՅԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԱՐՊԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա. Միության, սրբության, ընդհանրականության և առաքելականության ընկալումը (Քրիստոսի Եկեղեցու նշաններ) Արևելյան-Ուղղափառ եկեղեցիների ավանդության մեջ ունի ամբողջական բնույթ: Այս իմաստով Արևելյան-Ուղղափառ եկեղեցիների ազգային պատմական բնույթը պետք է մշտապես հաշվի առնվի, քանի որ նրանք գերազանցապես ժողովրդական եկեղեցիներ են: Նրանցից յուրաքանչյուրը, ներկայացնելով տվյալ ժողովրդի կենցաղի ամբողջականությունը, Եկեղեցին ընկալում է ոչ այնքան իբրև համակարգ, ինստիտուտ, այլ ավելի շուտ՝ իբրև Եկեղեցու և ժողովրդի ամբողջական նույնացման արտահայտություն, որն իր հերթին վաղ Եկեղեցու եկեղեցաբանության տիպական արտահայտումն է: Եկեղեցին պետք է սահմանվի իր ներքին կյանքի բովանդակության լույսի ներքո, մասնավորապես՝ *ազգի պատմության և փրկագործության պատմության* մեջ: Վերջինս, իբրև Աստծո շնորհին մարդու կողմից տրվող պատասխան, սահմանում է Եկեղեցու տեղն ու դերը տվյալ ազգի հասարակական կյանքում՝ դրանով իսկ վերջինս կապելով Քրիստոսի կյանքի պատկերային արտահայտության հետ և նշանակություն ու իմաստ տալով այն կառույցին, որը սովորաբար անվանում ենք պատմական կամ ազգային Եկեղեցի: Այսպիսով, վերոնշյալ երկու արտահայտությունները՝ *«ազգի պատմություն»* և *«փրկագործության պատմություն»*, ներառում են առաջին հերթին պատմական այն զարգացումներն ու միտումները, որոնք սահմանել են Հայ եկեղեցու վարդապետությունը, երկրորդ՝ իբրև երկու հիմնական գործոններ, որոնք ձևավորել են միություն, սրբություն և ընդհանրականություն հասկացությունների աստվածաբանական նշանակությունը Հայ եկեղեցու ավանդության մեջ:

բ. Հետևաբար՝ Հայ եկեղեցու ավանդության մեջ Եկեղեցու բնույթն ընկալվել է նախ որպես Աստծո ժողովրդի Եկեղեցի: Բյուզանդական աստվածաբանական ավանդության մեջ մեծապես տարածված եկեղեցաբանական հնագույն երկու մոդելները (Եռանձնյա Աստծո Եկեղեցի և Աստվածամարդու Եկեղեցի), որոնք չնայած առկա են եղել հայ աստվածաբանության մեջ, այնուամենայնիվ, շատ քիչ են ընկալվել որպես աստվածաբանական գլխավոր հարացույցներ: Եկեղեցաբանական այս երկու մոդելների փոխարեն Եկեղեցու ընկալումն իբրև ուխտ Աստծո և Իր ժողովրդի միջև գերիշխող է եղել հայ միջնադարյան աստվածաբանության վաղ շրջանում: Ըստ էության՝ այսպես էին նկարագրվում Եկեղեցու երևելի և աներևույթ-հոգևոր ընկալումները:

րը: Համաձայն եկեղեցական այս նույն մոդելի՝ տեսանելի՝ նվիրապետական Եկեղեցու և անտեսանելի՝ Քրիստոսի խորհրդավոր մարմինը հանդիսացող Եկեղեցու միջև կամուրջը քրիստոնեական համայնքն էր: Հետագա դարերի հայ աստվածաբանների գրվածքներում առկա էին Եկեղեցու համայնքային ընկալման բազմաթիվ օրինակներ՝ Եկեղեցին՝ իբրև Սուրբ ուխտ, Միաբանություն, Մայր և այլն: Մատթեոսի ավետարանի ԺԶ. 18-20-ում Քրիստոսի կողմից Պետրոսին տրված խոստումը ներկայացնում է Եկեղեցու սրբազան նշանակությունը՝ իբրև Աստծո ժողովրդի համայնք: Իբրև այդպիսին՝ Եկեղեցին նաև Մայր է, որ իր զավակներին կերակրում է Սուրբ Հաղորդությամբ, Մկրտությամբ և Ապաշխարությամբ: «Եկեղեցին իբրև Մայր» քրիստոնեական հնագույն այս պատկերի ընկալումը հայ ավանդության մեջ առնչակցվում է մեկ այլ կարևոր գաղափարի հետ, որ է՝ «Սուրբ Ավետարանն իբրև Հայր»։ «Քանզի մեք իբրև զՀայր մեր ունիմք զՍուրբ Աւետարանն և իբրև Մայր զԱռաքելական Ընդհանրական Սուրբ Եկեղեցի» (Եղիշե, «Վասն Վարդանայ և հայոց պատերազմին», 80): Եկեղեցու կերպարի ոգեկանացված այս ընկալումը բացառիկ կարևորություն ունի՝ ճիշտ հասկանալու համար Եկեղեցու դերն ու տեղը հայ աստվածաբանական մտքի մեջ: Այս իմաստով կարելի է նույնիսկ նշել, որ հայ եկեղեցաբանությունը ինքնին մեծապես կապված է հայ ոգեկանության առնչակցության և զարգացումների հետ: Անշուշտ, ճիշտ չի լինի պնդել, որ Եկեղեցու մասին ուսմունքը հայ աստվածաբանության մեջ առնչակցվում է միայն այս հոգևոր-խորհրդաբանական առանձնահատկությունների հետ: Այնուամենայնիվ, պետք է նաև նշել, որ հայ ոգեկանության կարևոր երկու բաղադրիչները՝ հասարակաց աղոթքի և պատարագի կենտրոնական դերն ու տեղական Եկեղեցու խիստ շեշտված զգացումը, որոշիչ դեր են խաղացել հայ եկեղեցաբանության ձևավորման ընթացքի վրա:

գ. Վաղմիջնադարյան հայ աստվածաբանների գրվածքներում շեշտված կերպով առկա է այս եկեղեցաբանության ծիսական ընկալումը և դրա աստվածաբանական մեկնությունը: Ժամագրքում կարելի է գտնել հայ եկեղեցաբանության որոշ կարևոր հիմունքներ. առավոտյան ժամերգության աղոթքներում պաշտամունքի վայր հանդիսացող Եկեղեցին նկարագրված է իբրև մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական: Առավոտյան ժամերգության քարոզի մեջ կարդում ենք. «...եկեալքս ամենեքեան ի սուրբ կաթողիկէ և առաքելական Եկեղեցի, աղաչեսցուք զմիաձին որդին Աստուծոյ...»: Երեկոյան ժամերգության մեջ քարոզը նույնպես մաղթանք է մի, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական Եկեղեցու համար՝ «...յաղագս խաղաղութեան և վասն միայնոյ սուրբ կաթողիկէ և առաքելական Եկեղեցոյ»: Ժ. դարի ծիսա-

կան մեկնությունների համաձայն՝ այս աղոթքները վեր են հանում Եկեղեցու պատմական-նվիրապետական բնույթը: Այսպիսով, հասարակաց աղոթքի կանգնած համայնքը աղոթում է Եկեղեցու և առաքելական քարոզչությանը՝ նրա ունեցած հավատարմության համար (առաքելականություն)՝ ամբողջ աշխարհում (ընդհանրականություն): Բայց եթե շեշտենք միայն Եկեղեցու այս պատմական բնույթը, հայ եկեղեցաբանության մեջ երբեք չենք կարողանա հասնել և ընկալել մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական եզրերի աստվածաբանական ճշգրիտ արտահայտությունը: Եկեղեցին նաև խորհրդապաշտական քարոզչություն է՝ երկնավոր Երուսաղեմի ժառանգությունը, և նրա հիմքը դրված է Աստծո արարչությունից սկսած: Այսպիսով, Եկեղեցին՝ իբրև մի ուխտավոր այս երկրի վրա, անդրադարձնում և սպասում է գալիք թագավորության լրումին: Եվ այս իմաստով է, որ հայ եկեղեցաբանության մեջ կարևոր նշանակություն ունի մեկ, սուրբ, ընդհանրական և առաքելական եզրերի խորհրդաբանական ու վախճանաբանական ուղղվածությունը: Ուխտավորի ալեգորիան, որը հաճախ վերագրվում է Եկեղեցուն, ներկայացվում է խաղաղության նավահանգստի օրինակով: Առօրյա պաշտամունքի և Սուրբ Հաղորդության խորհրդի ժամանակ Եկեղեցին անցնում է Քրիստոսի չարչարանքների, մահվան, խաչելության և հարության միջով՝ շարունակաբար վերածնվելով իբրև Քրիստոսով փրկված հավատացյալների համայնք: Այսպիսով, Եկեղեցու վախճանաբանական փառքը վերագրելի է աղոթող համայնքին՝ Եկեղեցուն (լատ.՝ *ecclesia orans*):

դ. Հայ եկեղեցական ավանդության մեջ ընդհանրականությունն ընկալվել է իբրև միությունից անբաժանելի մի հասկացություն: Այս իմաստով հույժ կարևոր են Պողոս առաքյալի հետևյալ խոսքերը՝ «Ջանացէ՛ք պահել հոգու միութիւնը խաղաղութեան կապով. մէկ մարմին և մէկ հոգի, ինչպէս որ մէկ է ձեր յոյսը, որին Աստուած կոչեց մեզ: Մէկ Տէր կայ, մէկ հաւատ, մէկ մկրտութիւն, մէկ Աստուած, Հայր բոլորի, որ է բոլորի վրայ, բոլորի հետ և մեր բոլորի մէջ» (Եփես. Դ. 3-6):

ե. Ավելին՝ առաքյալի կողմից նկարագրված այս միությունը պետք է հասկանալ Քրիստոսի տիեզերական քահանայապետության իմաստով: Այնքան ժամանակ, քանի դեռ քրիստոնյաները գիտակից են քրիստոսակենտրոն այդ միությանը, նրանք բոլորը միասին ներկայացնում են մեկ ընդհանրական Եկեղեցին՝ մեկ ընդհանուր տիեզերական քահանայապետի՝ Հիսուս Քրիստոսի առաջնորդության ներքո: Եվ ուրեմն, մեկ ընդհանրական Եկեղեցու անդամները, հակառակ իրենց ունեցած վարդապետական, ծիսական, կանոնական, նվիրապետական և այլ տարբերություններին, միավորված են հույսի ընդհանուր տեսլականով՝ սպասելով Աստծո գալիք թագավո-

րությանը, ունենալով մեկ Տեր՝ Հիսուս Քրիստոս, դավանելով առաջին երեք տիեզերական ժողովների դավանանքը և մկրտվելով ի Տեր Հիսուս Քրիստոս միևնույն հավատով: Այսպիսով, մեկ ընդհանրական Եկեղեցին ամբողջ աշխարհում Ս. Հաղորդության խորհուրդը կատարող Եկեղեցին է՝ կոչված լինելով քրիստոնեական հուսո միևնույն տեսականին: Հույսի՝ իբրև քրիստոնեական կարևորագույն երեք շնորհներից ու առաքիություններից մեկի վրա շեշտադրումն անդրադարձնում է վախճանաբանական այն իրողությունը, որ է՝ Աստծո թագավորության հաստատումը ժամանակների վախճանին: Ըստ էության՝ մեկ ընդհանրական Եկեղեցին, իր բնույթով ու առաքելությամբ, կոչված է ժամանակների ավարտին իրականություն դարձնելու նոր, աստվածային արարչությունը՝ Նոր երկինքը և Նոր երկիրը՝ բխելով Եկեղեցու խորհրդաբանական ու պատմական իրողություններից: Հետևաբար՝ մեկ ընդհանրական Եկեղեցին պատմականորեն անդրադարձնում է այն, ինչը պետք է իր լրումին հասցնի ժամանակների ավարտին, քանի որ, ըստ աստվածային Հայտնության, կա միայն մեկ ընդհանրական Եկեղեցի:

գ. Եկեղեցու սրբությունը, իբրև Քրիստոսի խորհրդավոր մարմնի հատկություն, անխզելիորեն կապված է վաղ քրիստոնեության ամենակարևոր խորհուրդների՝ Մկրտության և Սուրբ Հաղորդության հետ: Եկեղեցում հավատացյալներն ստանում են հոգևոր մաքրագործում և սրբություն այս երկու կարևորագույն խորհուրդների շնորհիվ: Վաղ Եկեղեցում եկեղեցաբանական զարգացումների լույսի ներքո պետք է նշել, որ հայ աստվածաբանական միտքը Է.-Թ. դարերում անշեղորեն հետևեց վաղ Եկեղեցու (Դ.-Ե. դարեր) հայրերի եկեղեցաբանական ուսմունքին: Երկնավոր Եկեղեցին՝ սրբերի ու հրեշտակների բնակարանը, իբրև Հիսուս Քրիստոսի կողմից կառուցված ամուր պարիսպ, պաշտպանում է երկրավոր Եկեղեցուն: Անտեսանելի ու տեսանելի եկեղեցիների անբաժանելի միությունը, անշուշտ, կարևորագույն փաստարկ էր հայ աստվածաբանների համար: Եկեղեցու բոլոր խորհուրդներն ու աղոթական դրսևորումներն ունեն բացառապես վախճանաբանական ուղղվածություն՝ հավատացյալին բերելով Աստծո անսահման սրբությանը: Այսպիսով, Եկեղեցու սրբությունն ուղղակիորեն տիպաբանական և համեմատական արտահայտությունն է այն ամենի, ինչն անվանում ենք «հրեշտակային սրբություն»՝ երկնավոր Եկեղեցու հետ անխզելիորեն կապված բոլոր հավատացյալների անվերջ ու շարունակական սրբացումը: «Հրեշտակային սրբության» միջոցով է Եկեղեցու սրբացնող շնորհն առատորեն հեղվում Քրիստոսի խորհրդավոր մարմնի մաս կազմող մեռածների ու կենդանիների վրա: Եկեղեցու սրբությունը նրա անդամների համար տեսանելի իրականություն է դառնում նախևառաջ շնորհաբաշխ խորհուրդ-

ների և Սուրբ Հաղորդության ժամանակ՝ Սուրբ Հոգու վերակոչմամբ: Չնայած տեսանելի և անտեսանելի եկեղեցիների երկատված ընկալմանը, ինչը հետագայի աստվածաբանական զարգացումների և Արևմտյան աստվածաբանության արդյունք էր, հայ աստվածաբանության համաձայն՝ երկնավոր կամ անտեսանելի Եկեղեցին տեսանելի կամ երկրավոր Եկեղեցուց կարող է տարբերակվել միայն այն իմաստով, որ վերջինս դեռ ներառված է Աստծո կամքը երկրի վրա հաստատելու հոգևոր պայքարի մեջ, իսկ առաջինն արդեն գտել է իր անդրանցական վախճանը Տիրոջ պարզված հանգստի մեջ: Երկու եկեղեցիները չեն կարող բաժանվել, քանի որ անբաժանելիորեն միացած են իբրև մեկ ընտանիք ու համայնք: Իր բնույթով իսկ Եկեղեցին տիեզերական Քահանայապետ Հիսուս Քրիստոսի կողմից կոչված է լինելու սուրբ (Եբր. Բ. 17, Ա. Հովհ. Ա. 7), իսկ Սուրբ Եկեղեցին, իբրև այդպիսին, արդեն ենթադրում է երկնավոր ու երկրավոր իրողությունների միությունը:

Է. Եկեղեցու առաքելականությունը վերաբերում է առաքյալների ամբողջական վկայությանը և Եկեղեցու կյանքում արտահայտված է պատմական ու աստվածաբանական առումներով: Քրիստոսի անձի մեջ Աստծո հետ հարաբերության առաքյալների փորձառությունը Եկեղեցում փոխանցվել է սերնդեսերունդ: Եվ այն նախևառաջ պատմական իրողություն է, քանի որ տասներկու առաքյալները Քրիստոսից ստացան քարոզելու և առաջնորդելու, Քրիստոսի հարության լուրը ողջ աշխարհում տարածելու շնորհը: Պատմական իմաստով առաջին Եկեղեցու պատկերն առկա է արդեն Գործք Առաքելոց գրքում, որտեղ առաքյալները, Ս. Աստվածածնի և Քրիստոսի այլ հետևորդների հետ, հավաքված են հարուցյալ Քրիստոսի անունով: Պատմական այս բոլոր փաստերը, իբրև առաքյալների փորձառության հավաքական փոխանցում, ձևավորել են առաքելականության վերաբերյալ Եկեղեցու ներքին գիտակցությունը: Եկեղեցին, ըստ այսմ, անվանվում է առաքելական իր առաքելական հավատի համար՝ հիմնված լինելով առաքյալների հավատի վրա, որին հետագայում տրվելու էր «կանոն հավատո» անվանումը: Հայ եկեղեցու ավանդության մեջ առաքելական այդ հավատո խոստովանությամբ հավատարիմ մնալը Եկեղեցու առաքելականությունն ապահովող ամենակարևոր գործոնն է: Քրիստոնեական Եկեղեցին հիմնված է առաքյալների ու մարգարեների խորհրդագրացական ու պատմական փորձառության վրա: Ավելին՝ առաքելականություն չի նշանակում Եկեղեցու առաքելական հաջորդականությունը կամ շարունակությունն անհատ, առանձին առաքյալի, այլ՝ առաքելական դասի հետ: Դա նշանակում է, որ Եկեղեցին դավանում է առաքելական հավատո խոստովանությունը ոչ թե առանձին առաքյալի, այլ առաքելական դասի հետ՝ դրանով իսկ ներկայացնելով ընդհանրական

Եկեղեցին: Այսպիսով, առաքելականությունը ներառում է առաքելության պատմական ու աստվածաբանական-վերապատմական իրողությունները: Եկեղեցու՝ առաքելական հավատի և ավանդության հանդեպ ունեցած հավատարմությունը հենվում է առաքյալների վախճանաբանական ու պատմական դերի և նշանակության վրա, որոնք առկա էին դեռևս նորկտակարանյան և հայրաբանական ժամանակաշրջաններից:

ը. Եկեղեցին Հիսուս Քրիստոսի մարդեղացման շարունակությունն է, որով Եկեղեցին, Աստծո հետ անբաժանելի միությամբ, Աստծուն տեսանելի է դարձնում երկրի վրա: Իր երկնավոր ու երկրավոր առաքելությունների մեջ Եկեղեցին անդրադարձնում է պատմական ու խորհրդագգացական այն իրողությունները, որոնք փորձառել էին առաքյալները՝ նախ իբրև Հիսուս Քրիստոսի աշակերտ, իսկ հետագայում՝ իբրև Նրա քարոզիչ: Առաքելական այս փորձառության հիման վրա է Եկեղեցին շարունակում հավատարիմ մնալ իր աստվածային կոչմանը՝ լինելու սուրբ, առաքելական, մեկ և ընդհանրական: Արտահայտելով առաքելական դասի հավատն ու ավանդությունը՝ Եկեղեցին, իր տիեզերական քահանայապետ Հիսուս Քրիստոսի առաջնորդությամբ և Սուրբ Հոգու շնորհաբաշխ ներկայությամբ, մատուցում է Ս. Պատարագը՝ իբրև միության ու ընդհանրականության ամենակարևոր նշան:

2. ԱՌԿԱ ՄԱՐՏԱՅՐԱՎԵՐՆԵՐ

Ինչպես նշվում է նախաբանում՝ «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսական» փաստաթուղթը համադրված տեքստ է, որ չի արտահայտում կամ դժվարությամբ է արտահայտում քրիստոնեական տարբեր եկեղեցիների կենդանի ավանդությունները: Ուստի, դրա՝ Եկեղեցու հայեցակարգը և մասնավորապես եկեղեցաբանությունը նույնական չէ ԵՀԽ անդամ եկեղեցիներից որևէ մեկի եկեղեցաբանությանը կամ եկեղեցաբանական ավանդույթին: Փաստաթղթում գործածված եզրույթները կարելի է հաջողված համարել: Այնուամենայնիվ, կան որոշ եզրույթներ և սահմանումներ, որոնք պետք է ավելի մանրամասն ու հստակ ներկայացնել: Որպես օրինակ նշենք՝

ա. Եկեղեցու կենդանի Ավանդության սահմանումը (գլ. Բ., 11).

բ. «*creatura evangelii*» արտահայտությունը (գլ. Բ., 14).

գ. Աստծո ժողովրդի մարգարեական, քահանայական և արքայական կոչումը (գլ. Բ., 17-18).

դ. Ձեռնադրված անձի առաքելության նկարագրությունը (գլ. Բ., 19).

ե. Հաղորդութենական աստվածաբանության շեշտված առկայությունը (գլ. Բ., 22).

գ. Առաքելական հաջորդականության սահմանման մեջ որոշակիության և հստակության պակասը (գլ. Բ., 21-22).

է. Հավատի միջոցով Աստծո ողորմությամբ արդարացման վերաբերյալ պնդումը (գլ. Դ., 61).

ա-բ. Փաստաթղթում Եկեղեցու սրբազան Ավանդությունը սահմանվում է այսպես. «Այդ նույն Սուրբ Հոգին, որ առաջնորդեց վաղ համայնքներին գրելու աստվածաշնչյան ոգեշնչված բնագիրը, շարունակում է սերնդեսերունդ առաջնորդել Քրիստոսի ավելի ուշ շրջանի հետևորդներին, քանի որ նրանք ձգտում են հավատարիմ մնալ Ավետարանին: Սա այն է, ինչ հասկանում ենք՝ Եկեղեցու «կենդանի Ավանդություն» ասելով»: Սա բավարար և համապատասխան սահմանում չէ, քանի որ Ավանդությունը նաև ներքին գիտակցումն ու ընկալումն է (հուն.՝ *phronesis*) Եկեղեցու՝ որպես Քրիստոսի խորհրդավոր մարմին և Սուրբ Հոգու համագործակից: Այս առումով «*creatura evangelii*» արտահայտությունը ևս պետք է վերանայել. ոչ միայն Եկեղեցին է Սուրբ Գրքի արդյունք, այլ նաև Սուրբ Գիրքն է Եկեղեցու արդյունք՝ սրբազան Ավանդության միջոցով, քանզի Եկեղեցին էր, որ սահմանեց Սուրբ Գրքի կանոնը:

գ-դ. Գլուխ Բ., 17-19-ում գործածված եզրույթները համապատասխան չեն Հայ առաքելական ավանդույթին, մասնավորապես այն արտահայտությունը, որ ձեռնադրված քահանաները «հավաքում և ձևավորում են Քրիստոսի մարմինը...»: Հասկանալի է, որ տվյալ պարբերության ողջ պատկերը նպատակ ունի բացատրելու քահանայական շնորհը և կոչումը Մարմնի բոլոր անդամների՝ աշխարհիկների և ձեռնադրվածների համար: Այնուամենայնիվ, վերոնշյալ պատկերը չի արտահայտում Հայ եկեղեցու եկեղեցաբանական պատկերը և եզրույթների տեսանկյունից ենթակա է վերանայման:

ե. «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթը իր հիմնական հայացքներում և գաղափարներում, կարծես, հիմնված է բացառապես Հաղորդութենական աստվածաբանության վրա: Այդուհանդերձ, սա եկեղեցաբանության միակ ուղին չէ՝ հաշվի առնելով նաև այն փաստը, որ նույնիսկ ուղղափառ աստվածաբանների շրջանում դա ո՛չ ընդհանրացված է, ո՛չ էլ կանոնական-պարտադիր բոլորի համար:

զ. Գլուխ Բ., 21-22-ում կա երկու պնդում, որ ընդունելի չէ Հայ առաքելական ավանդության համար.

1. «Քրիստոսի նկատմամբ հավատը հիմնարար է մարմնի անդամակցության համար: Համաձայն շատ ավանդությունների ընկալման՝ նաև անդամակցության ծեսերի կամ խորհուրդների միջոցով է, որ մարդը դառնում է Քրիստոսի և Տիրոջ ընթրիքի անդամ. նրանց մասնակցությունը Քրիստոսի

մարմնում նորոգվում է կրկին և կրկին»: Պետք է նշել, որ միայն անդամակցության կամ ընդունման (Մկրտություն, Դրոշմ և Հաղորդություն) խորհուրդներում արտահայտված հավատն է հիմնարար՝ Քրիստոսի մարմնին անդամակցելու համար: Կարիք չկա ասելու, որ սա վաղ Եկեղեցու սովորույթն էր՝ հաստատված նաև Նոր Կտակարանում և Ա.-Բ. դդ. հայրաբանական գրականության մեջ:

2. § 22-ում Եկեղեցու առաքելականությունը սահմանվում և բացատրվում է միայն ներերրորդութենական ծիրից ներս՝ որպես Որդու գործի շարունակություն, ով ուղարկված լինելով Հորից՝ ընտրեց և ուղարկեց առաքյալներին և մարգարեներին: Ուստի, առաքելական հաջորդականությունը քահանայագործության ժամանակ, համաձայն այս փաստաթղթի, միտված է ծառայելու Եկեղեցու առաքելականությանը: Համաձայն Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ուսմունքի՝ պետք է սահմանել նաև առաքելականության և առաքելական հաջորդականության պատմական բնույթը՝ որպես ընդհանուր վկայություն առաքյալների, ովքեր պատմական որոշակի պահի փորձառեցին և արտահայտեցին այն Եկեղեցում՝ սերնդեսերունդ շարունակ:

Է. § 61-ում Ս. Պողոսի ուսմունքը՝ հավատի միջոցով արդարացվելու վերաբերյալ, չափազանցված է թվում, քանի որ առաքյալները բացատրում էին նաև հավատի գործերի կարևորությունը (Հռոմ. Բ. 16, ԺՋ. 19, Ա. Կորնթ. ԺԵ. 58, Գաղ. Զ. 9, Հակ. Բ. 24): Կարևոր է նշել, որ արարքների և հավատի առերեսումն ընդունելի է միայն քրիստոնեական հավատի և մովսիսական օրենքի հարաբերության շրջանակներում:

3. ԱՈՒՋԱՐԿՆԵՐ ԴԵՏԱԳԱ ՈՒՍՈՒՄԱՄԻՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՄԱՐ

«Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսական» փաստաթուղթն առիթ է բուրիս համար՝ փնտրելու վարդապետության ոլորտում էկումենիկ համագործակցության նոր մարտավարություն և վերաբերմունք: Սա, անկասկած, փաստաթղթի դրական մասն է: Կան նաև նոր և հաջողված որոշ եզրույթներ և սահմանումներ, որոնք կարող են մեծապես նպաստել ԵՀԽ-ի անդամ բոլոր եկեղեցիների կողմից ընդունված նոր և ընդհանուր աստվածաբանական տերմինաբանության ստեղծմանը: Այս առումով փաստաթուղթը քննարկման ընթացքում պետք է ներառի նաև անդամ եկեղեցիների եկեղեցաբանական ավանդույթների բոլոր առանձնահատկությունները: Փաստաթղթում առկա է բավականին բարձր որակավորված աստվածաբանական անդրադարձ, որը, որպես հետևանք, պարտադրում է առանձին աստ-

վաճաբանների հիմնական գաղափարները՝ եկեղեցիների կենդանի ավանդությունը հաշվի առնելու փոխարեն:

Այսպիսով, մեր ընդհանուր պատասխանն այն հարցին, թե որքան սերտ հարաբերություններ կարող է մեր Եկեղեցին ձևավորել այն եկեղեցիների կյանքում և առաքելության մեջ, որոնք դրականորեն կճանաչեն տվյալ որոշման մեջ ներկայացված Եկեղեցու գնահատականը, հետևյալն է. Հայ Առաքելական Եկեղեցին չի կարող հաստատել «Եկեղեցի. դեպի ընդհանուր տեսլական» փաստաթուղթն իր ներկայիս ձևակերպմամբ՝ վերոնշյալ պատճառներով: Միայն փաստաթղթի վերանայումից հետո հնարավոր կլինի փոխըմբռնման և փաստաթուղթն ընդունելու նոր ուղիներ փնտրել:

Ի դեմս Միջեկեղեցական-աստվածաբանական խորհրդի՝

Սիրով ի Քրիստոս՝

ՀաՀե Ծ. վրդ. Անանյան

Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի տնօրեն

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

